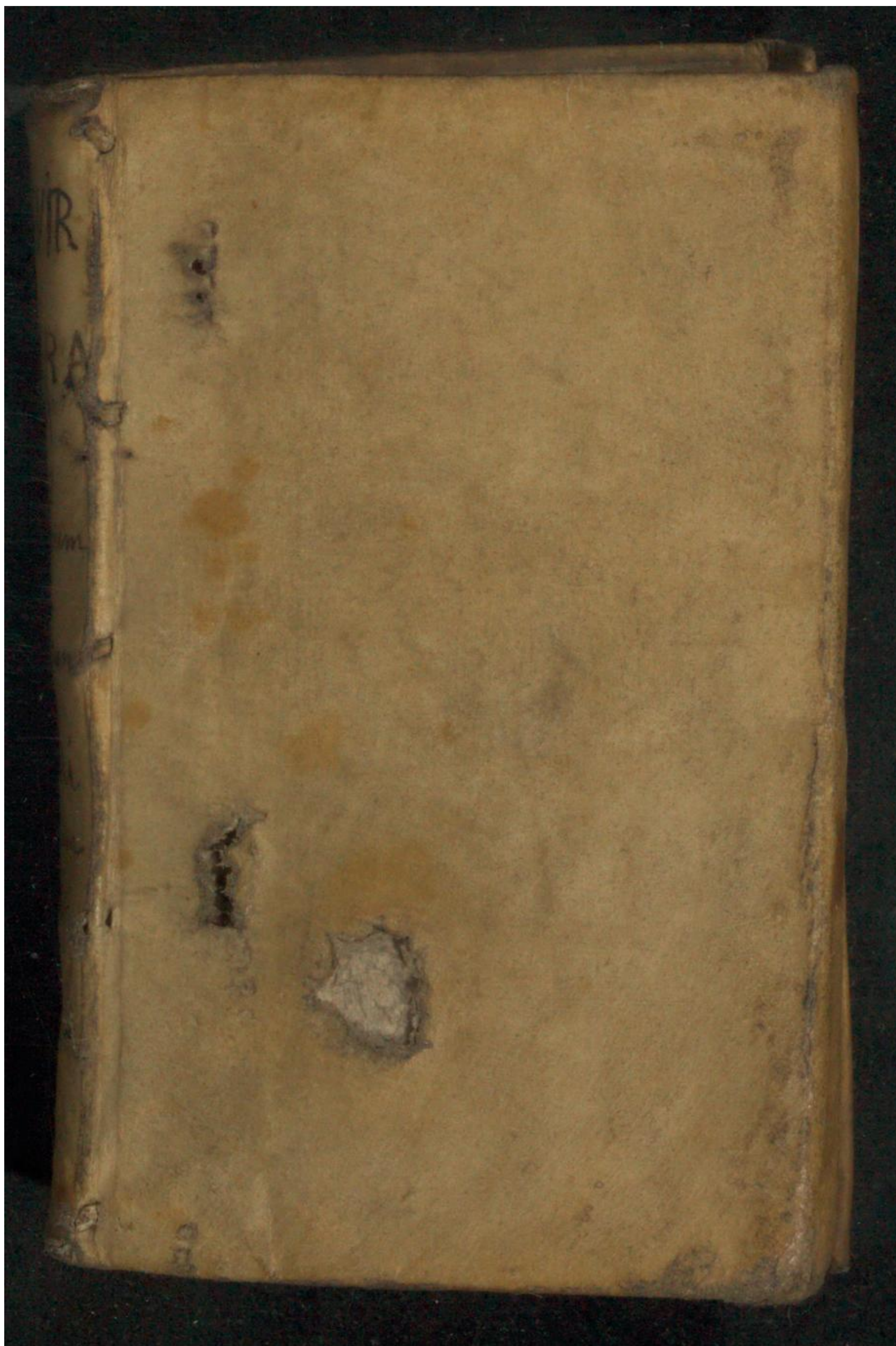

ELZEVIR
ITINERA
RIUM
Frisio
Hollandicum
et
Lugduni
Batavorum
1630

3082/A

GOTFR. HEGENITI

ITINERARIVM FRISIO-HOLLANDICVM,

ET

ABR. ORTELII

ITINERARIVM GALLO-BRABANTICVM.

In quibus quæ visu, quæ lectu digna.

LVGD. BATAVOR.
Ex Officina ELZEVIRIANA.
cIↄ Iↄ c XXX.

Cum Privilegio.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

Pari Lectissimo Nobiliss. & Egregiorum valde Iuvenum,

D. ARNOLDO vander MYLE, in Dubbeldam, Bleskensgrave, Antonis-Polder, &c.

D. FREDERICO-LVDOVICO ab AISSEMA, in Alsem, &c.

Hoc quidquid est observationum Apodemicarum

LIBENS MERITO

EximI Amoris tenuiss. Symbolam DO, DICO, ADDICO,

GOTFRID. HEGENITIVS

Ἀρετῇ καὶ χάριτι.

NOBIL. IVVENTVTIS PRINCIPES,

Qvos ætas, quos virtus & ad meliora animus pares esse fecit, abs se invicem disiungere nefas ac relligio mihi fuerit. Nec te latere potest Nobiliss. VANDER MYLE, *aut sensibus tuis excidit memoria suavissimæ illius conversationis, qua triennio abhinc Nobiliss.* FREDERICVM-LVDOVICVM ab AISSEMA *Hagæ-Comitum prosecutus es, abeuntem etiam donis litterariis, interque ea libro qui* BATAVIA ILLVSTRATA *inscribitur, adfecisti. Agnoscit iam dum hunc adfectum optumæ notæ Iuvenis, & ut tacita quadam mente hactenus coluit, ita brevi sperat incoram fore occasionem, qua tam carum caput exosculari, &* dextræ conjungere dextram

tram *liceat. Quo consilio te quoque his in chartis secum consistere voluit, quem in ore, in auribus, in oculis etiam quasi praesentem quottidie habet. Quod si aliqua* VOBIS *laus à virtutibus paternis accedere debeat, nae felicissimi estis quos à tantis Heroibus nasci ac dias prodire in luminis auras contigit. Patrem habes,* ARNOLDE VANDER MYLE, *de quo satius tacere sit, quam multa verba proferre, quod olim de Carthagine quidam dicebat: quia ut meritissimo suo laudetur, ita satis non potest. Loquatur Patria, quam, inter primos Batavicae Nobilitatis clavum tenens,* OPE CONSILIO *ad invidiam usque iuvit; tribus etiam splendidissimis legationibus in causa communi perfunctus, binis ad Henricum illum Magnum Galliarum Rectorem, una ad Sereniss. Rempub. Venetam. Quibus operam suam ac indefessum pro*

ſalute publica ſtudium ita adprobavit, ut tum demum ſe beatos fore existimarint, ſi hoc Neſtore aut Ariſtide tanquam ſuo uti frui poſſent. Nec Athenæ Batavæ iſtud abnuerint, de quibus hic, Apollo an Atlas dixerim? ita meritus eſt, ut quidquid illic ſunt, qui iam ſunt, huic uni ferè cum paucis acceptum ferant. Quid autem de tuo, Nob. FREDERICE *ab* AISSEMA, *patre ediſſeram? Dignus eſt cani meliore Muſa; ego illuſtri huic Soli nebulas potius quam lucem canoris meis nugis intulerim. Quis & quantus ſit, Divæ memoriæ Imp. Cæſar* RVDOLPHVS *abunde olim cognovit; novêre Reges Galliæ, Angliæ, Germaniæ Principes multi: quibus partim legatus in negotiis graviſſimis adfuit, partim divini conſilii ſuada adſtitit. Norunt etiamdum viri incomparabilis fidem Illuſtriſſimi ac Præpotentes Fœderatæ Belgicæ Ordines,*

quo-

quorum provisu & auctoritate multos iam annos munus legati ac Deputati apud civitates Hanseaticas Circuli inferioris Saxoniæ bono publico nec minori sua laude administrat. Macti estote his Genitoribus, NOBILISS. IVVENES; *ad quorum virtutes & immortalia merita, si, prout cœpistis, haud segni passu contendere melli ac volupe* VOBIS *fuerit, ecce locus in Honoris ac Gloriæ sacrario non ultimus vos exspectat. Cuius faustissimæ ominationis ergo hoc quantulumcunque est* ὁδοιπορικοῦ, *Nominis V. præscriptione insignire libuit; neutri quod spero ingratum opus. Quamvis enim pleraque, quæ heic memoro,* ARNOL. VANDER MYLE, *pro notis & iam forte visis Patriæ T. rebus habere possis: tuum tamen* F. L. AB AISSEMA, *qui nunc Diis Vialibus litat, aliquod exinde oblectamentum capere sustinebis. Quod enim de* telis

 ille

ille ait, cum prævisa fuerint, ferire minus; *idem ego de itineribus arbitror, illorum scilicet oculis & animo* præconceptam *quandam* delineationem *minus molestiarum & incommodi parere. Accipite igitur uterque hunc libellum non à sui pretio aut pondere exiguo, sed ab adfectu potius meo, quem purum & integrum* VOBIS *servabo, dum ero, immo etiam cum non; siquidem*

Transcendit fati limina magnus
Amor.

Valete, Musarum amôres, ocelli Gratiarum, FELICITER, *& havete à*

Lugd. in Batavis, x Eid. Iulias A. C. XXIIX supra XVI sæcula.

VIRTVTIB. V.

addictissimo

G. HEGENITIO.

Ad

Ad Eruditissimum

D. GOTFR. HEGENITIVM I.V.C.

Barbaries iterum tetris irrepere pennis
Incipit, & turpi ducere cuncta situ:
Ex oculis postquam clepit hos mors lurida; qui se
Barbaricæ fortes opposuere Lui.
Huic quoq; portento denunciat horrida bella
HEGNITIVS, *Quadæ nobile germen humi.*
Et quâ parte movet vestigia culta viarum,
Hac premit ingenii maxima signa sui.
Qui modò mente vagâ Belgarum raptus in orâ es,
Hoc fastiditas indice carpe Rosas.

αὐτοσχεδιασὶ

IANVS GEBHARDVS
Professor Groninganæ
Academiæ.

I. LIPS.

I. LIPS. IN EPISTOL.

Humiles iſtæ & plebeiæ animæ domi reſident, & adfixæ ſunt ſuæ terræ: Illæ divinior eſt, quæ cœlum imitatur, ac gaudet motu.

GOTFR. HEGENITI
ITER FRISIO-HOLLANDICVM.

ANNVS jam & eo amplius excurrit, cum *Hamburgo* iter ad Batavos arripui DVCE DEO, COMITE HYGEIA; quam peregrinantibus Divam opt. maximam judico, præsertim si Iuno Moneta accesserit, nervus ac sanguis alter mortalium. Posteaquam igitur abhinc *Stadam*, seu, ut Ptolemæi appellatione utar, *Setutandam*, quæ condita est ante N. C. annis 321, & deinde *Bremam* terra pervenissem, vitan-

vitandi majoris periculi causa cymbæ me committere placuit, & ita fluvio *Visurgi* ac *Amisia* DELFEZIELVM delatus sum, quod est propugnaculum Belgii fortissimum, & velut murus aheneus versus Germaniam. Tum petita mihi

GRONINGA,

Vrbs provinciæ seu dynastiæ suæ cognominis, ejusque mater. Amœna valde est, & probe munita *vallo* adversus vim hostilem. Prodierunt ex ea vel agro ejus tanquam Castor & Pollux duo sidera, *Rudolphus Agricola* & *VVesselus Gransfortus*: quorum ille quantus fuerit, sat testari potest elogium Epitaphium ab *Hermolao Barbaro Veneto* scriptum, quod etiamnum Haidelbergæ, ubi Agricola obiit, in æde Franciscanorum legitur:

Invi-

Invida clauſerunt hoc marmore
fata Rudolphum
Agricolam, Friſii ſpemque de-
cuſque ſoli.
Scilicet hoc vivo meruit Germa-
nia laudis
Quidquid habet Latium, Græ-
cia quidquid habet.

VVeſſelus autem ea omnium litterarum ac diſciplinarum cognitione erat præditus, ut communi nomine diceretur lux MVNDI. Cujus ſcripta pio ſane adfectu & honore collegit ac publici juris fecit vir non minus arte quam Martis peritia præſtantiſſimus *Petr. Pappus à Tratzberg.* *Tumulus* ejus eſt in loco remotiori ac ſubobſcuro, quo Cœnobium olim Virginum monialium fuit. Saxum ſepulchri ingens, ſed nulla inſcriptio. Fuit & patria Groningenſis *Regnerus Prædinius,*

ob varios libros, quos in publicum emiſit, non poſtremum ſuperioris ævi decus. Hodie Vrbs *Academia* gaudet, fundata d. 22. Aug. A. 1607. Rectore primo *Vbbone Emmio*, qui hiſtoriam patriæ ſuæ Friſiæ eximium ac æternum opus egregio publico vulgavit. Laudes ejus & merita cognoſci poſſunt ex parentatione ab amico conjunctiſſimo *Nicolao Mulerio*, Medico ac Matheſeos in Acad. Groningana Profeſſore, contexta. *Epitaphium* in templo Academico hoc exſtat:

IMMORTALI MEMORIÆ
CLARISS. ET PIENTISS. SENIS
VBBONIS EMMI
FRISII GRETHANI
PRIMI ACAD. GRON. RECTORIS,
THEOLOGI SINCERI,
PHILOLOGI EXIMII,
HISTORICI ABSOLUTI,

VIRI

VIRI PRVDENTIAE SINGVLARIS
(QVI PER OMNEM VITAM
SVA SORTE CONTENTUS,
LABORE INDEFESSO
DE ECCLESIA AC REPUBL. PATRIA
QUAM OPTIME MERITUS;
VERE PIA DEMUM AC PLACIDISS.
MORTE DEFUNCTUS
HEIC CORPORE QUIESCIT)
MARGARETHA A BERGEN
VIDUA ET LIBERI SUPERSTITES
MOERENTES
H. M. P.
VIXIT IN TERRIS AN. LXXVIII.
DIES IIII. ABIIT IN COELOS
AN. CHRISTIANO MDCXXV.
DIE IX. DECEMB. IVL.

In *Acroasi* ſeu Auditorio Philoſophico videtur effigies rubeo colore picta IV. Vermium, & illi adjuncta inſcriptio:

Lumbrici quatuor in rene dextro

canis reperti à ſtudioſis Medicinæ anatomen privato ſtudio exercentibus. Anno 1616. *Februario.*

Epitaphium illud in æde D. Martini facetum magis, quam ut ſeriam ac ſeveram pietatem ſpirare videatur:

Laet lopen voerdan die lopen luſt,
Ick heb gelopen, en lig hier in mijn ruſt.

Iohan Burckhorſt. A. 1609.
den 14. Iul.

Bibliotheca etiam ibi eſt, ubi præter libros aliquam-multos hiſtoria videri poteſt, tabulæ penſili inſcripta. Hanc, quia in pauciſſimorum manibus verſatur, huc adponere operæ pretium duxi.

Caſus in cordis vulnere admirabilis.

Nicol. Mulerius lectori ſal.

Creditum hactenus fuit, corde vulnerato non poſſe quemquam vel ad unius horulæ momentum vitam producere.

ducere. Quam ſententiam ratio firmat & experientia. Cum enim vita noſtra à ſpirituum incolumitate dependeat, quorum officina fabricaque in ipſo corde ſita eſt, corde vulnerato, ſpirituum generationem impediri ac prorſus ceſſare neceſſum eſt. Verum hiſtoriam valde memorabilem hoc loco proponere viſum fuit: hiſtoriam inquam militis, qui in corde ſaucius vitam ultra quindecim dies ſuſtentavit: qualis nec in veterum nec in recentiorum Medicorum obſervationibus nulla nobis hactenus occurrit. Andreas Haeſevanger, Illuſtriſſimi Comitis VVilhelmi à Naſſau, Friſiæ, Groningæ, Omlandiæ, &c. Gubernatoris cohorti prætoriæ adſcriptus, vulnus in pectore à commilitone accepit anno Dom. 1607. *die* 22. *Auguſti ſub veſperam. Obiit die octavo Septemb. hora una poſt exortum ſolis, qui erat dies decimus ſextus à vul-*

nere inflicto. Defuncti cadaver prætoris militaris iussu vulneris explorandi gratia à me & duobus chirurgis Caspare & Luca Hulteno apertum & examinatum fuit, præsente & spectante viro strenuo ac Nobiliss. Bernhardo Hoornkens, spectantibus etiam nonnullis aliis imæ ac melioris sortis militibus. Ecce, aperta pectoris cavitate, evacuataque haud parva materiæ purulentæ minime fœtentis copia, deprehendimus admirabundi, vulnus in cordis usque sinum dextrum penetrasse, istamque cordis partem fere totam contabuisse, sinistra parte manente incolumi, in quâ continetur primaria spirituum vitalium officina. Huius igitur unius beneficio vita Andreæ ad decimum sextum diem conservata fuit. Et ne forte huius narrationis dubia esset apud nonnullos fides, eam testimonio suo manuumque subscriptione muniverunt viri nobi-

nobilissimi ac ampliss., Bernhardus Hoornkens, præsidii urbani præfectus, & Petr. Pappus prætor militaris. Qui etiam historiæ huius luculentam fecit mentionem in eruditis suis ad disciplinam militarem commentariis. Actum Groningæ die 22. Iunii 1627.

Bernhard. Hoornkens. Attestor ut supra. Actum 22. Iunii 1627.

Peter Pappus von Tratzberg, historiam hanc veram, & de ea mihi bene constare, attestor.

LEOVARDIA

Vrbs primaria Frisiæ minoris seu Occidentalis, ubi & summum *Tribunal Provinciæ*, & sedes Illustriss. Gubernatoris, qui hodie est Ernestus Casimirus Comes Nassaviæ, &c.

In illa nihil adeo præcipuum videas, nisi in *templis* multa elegantissima Epitaphia, quorum

aliqua in gratiam curiosi lectoris memorare visum.

I. In *fano Iacobæo* præ aliis eminet monumentum Guilielmi-Ludovici NassavI:

GUILHELM. LUDOVICUS. IOH. F.
COM. NASSOVIUS. FRISIAE.
GRON. ET OMLAND. DREN-
TIAEQ. GUBERN.

HEROS. REB. DOMI. MILITIAEQVE.
GESTIS. INCLITUS. VERAE. RELI-
GIONIS. ET. BELGICAE. LIBERTA-
TIS. POST. GUILHEL. PATRUUM.
ET. MAURIC. PATRUELEM. AURAN-
TIAE. PRINCIPES. ASSERTOR. PRAE-
CIPUUS.

ANIMAM. DEO. LUBENS. COE-
LESTIS. GLORIAE. DESIDERIO. RED-
DIDIT. A. CHR. CIↃ IↃC XX. PRID.
KAL. IUN. AETAT. LX. GU-
BERNAT. FRIS. XXXVI. GRON.
ET. OML. XXVI. CORPORIS
EXUVIAS. LAETAM. RESUR-
RECT. EXPECTANTES. HEIC. DE-
POSUIT. III. EID. IULII. SEQ.
A. MDCXXV.

Sym-

Symbolum Comitis erat: *VVils God mit Ehren.*

Item: *Epitaphium Nobilis viri Hesseli de Meckmans.*

Hesselus Meckmans Frisiam moderante Merode
Pro patria Martis signa suprema tuli.
Deinde fui sævis belli præfectus in armis, (Comes.
Dum regis & Frisiam Nassoviane
Sex octoginta quingentos terque biformis
Ianus agens annos Antoniiq; diem,
Lustraque quina videns vitæ, dum fortiter hosti
In Boxum insto, latus traiicit hasta meum.
Scipio de Meckmans Emnens Crombacha parentes
Heic statuunt mœsti mœsta sepulchra mihi.

Item:

Item: M. S.

Ioanni Maltiſonio ex gente Cimbrica prope Cherſoneſum familia & loco apud ſuos illuſtri, Maltone Iantſon in Cimbria quondam iuri dicundo prætore generali, & Sophia Bilde, parentibus oriundo, qui Anglia & Scotia peragratis fratrem Ordin. Belgii in Friſia Occidentali legatum inviſurus, dum pugnæ ad Boxum prope Leevvardiam animoſius quam felicius ſe immiſcet, nec periclitantem vult fratrem deſerere, lancea tranſactus fortiter cadit, ætat. anno XX. *ſalutis* cIↃ IↃ XXCVI. XVII. *Nonar. Ianuar. Steno Maltiſonius Fratri deſideratiſs.* P. C.

Fraterni exemplar me fama loquetur amoris, (*meæ.*
Sit quamvis vitæ meta cruenta

II. In *templo Galilæo,* vulgo *Galeiſter-kerck:*

I. *Se-*

1. *Sepultura Clariss. excellentiss. Viri I. V. Licentiati, Magistri Iacobi à Stavele, Flandri, Invict. Caroli V. Rom. Imperatoris in hac sua patria Consulari Frisiæ præsidis secundi, qui postquam laudabiliter decem annis præfuit, obiit die 4. mens. Aprilis A. à nativit. Domini 1541. nec non Domicella Iohanna Smaiiers eius conthoralis.*

Nec è trivio est illud *Gisberti Aernsmæ* Senatoris in Curia Frisiæ Manibus pos.

2. *Si pietas candorque mori doctrinaque possent,*
Et cum iustitia non temerata fides:
Hoc tecum Gisberte velint sub marmore condi;
Tam sunt constanti fœdere iuncta tibi!
Ast ea mortalis cum sint immunia fati,
Participem sortis te voluere suæ.

Cui ob piam venustatem ac similem fere sententiam jungendum venit illud *Frederico ab Haere* sacrum:

3. *Si pietas, si fama mori, si denique summum*
Regia nobilitas posset obire diem;
Si quicquid Charites præstant mortalibus, unquam
Interit; hoc uno clausa latent tumulo.
Vivus enim hæc vere tenuit Fridericus ab Haere,
Et secum ætherei vexit ad astra poli.

4. Item: *A. 1616. den 6. Aug. Is den Erntf. vvelgelerte M. Bernardus Furmerius History-schriefer deser Landtschap in den Heere geruſt.*

Res gestas patriæ, quas longa oblivio rerum
Presserat, & veri sæva noverca dies;

Obſcuri vindex, & libertatis avitæ,
(duces:
Dum vetat annoſa nocte latere
Immoritur curis, livore infractus & annis,
Quoque animo ..... hoc tulit invidiam.
Quaſque viro laudes ætas ingrata negavit,
Iudice poſteritas nunc meliore probat.

Heic obiter & ὁδοῦ πάρεργον addere liceat; hunc *Bernardum Furmerium* ſucceſſiſſe *Suffrido Petri* Illuſtr. Ordd. Friſiæ hiſtorico, qui & ipſe domo Leovardianus fuit. Has autem partes in ſe devolvi hodie paſſus eſt V. Ampl. D. *Pierius VVinſemius*, non minori patriæ bono, quam ſua ipſius laude immortali.

5. Epitaφ. *Alberti Boneri*, qui obiit MDCXI. 3. Mart.

Mirare lector: ille qui heic iacet
Albertus
Bonnerus, uno in pectore omnia
complexus
Miranda quæ virtus facit & de-
cor recti.
Hinc est quod ad Rempublicam ca-
pessendam (narit.
Vocatus, ut Pater Patriæ guber-
Tandem peregrinus heic redit ad
suos cives. (ctari.
Miseranda Frisia! Sed nefas relu-
Namque ut optimum quidque est,
ita interit primum.

6. Epitaph. *Matthiæ Thiabbeni* rei tormentariæ in Frisia præfecti, qui ob. 1600. Iul. 17.

Heic pia Thiabbeni posuerunt ossa
MATHIÆ,
Docta cui pietas vita quieta fuit.
Mundus opes, animam cœlum, ter-
ramque resumpsit (dedit.
Terra, Deus vitã cum tulit, ecce

III. In *templo*, quod vocant, ob vetuſtatem opinor, *Oldenhove*, hi Rythmi Belgici ad conditorium craniis humanis deſtinatum ſunt adſcripti:

Och Adams kijnderen bedenckt u recht,
Hier lecht de heere by den knecht:
Edel onedel, arm ende rijck,
Sijn alle gevvordẽ eerde ende ſlijck:
Als ghy nu zijt, ſijn vvy gevveſt,
Keert u tot Godt dat is u beſt;
Als vvy nu zijn, ſo moet ghy vvordden,
Verlaet de ſonden, het ſijn ſvvare bordden,
Bereyt u u huys, ende leert nu ſterven,
So moecht ghy na dit leven het Rijcke Gods beerven.

Reparata eſt hæc inſcriptio An. M DC XIII, quæ forte ſenio aut ſitu obliterata fuerat.

Supersunt præterea in *æde S. Viti* hæc Epitaphia.

1. *Occidit ante diem miseranda morte Iacobus*
Conisius, patriæ spesque decusque suæ. *(ria lapsu.*
Perdidit incauto pila quem palma-
Quid tutum est, si nec ludere fata sinant?
Vrbs dolet exstinctum civem plebisque tribunum,
Ereptum coniunx flet viduata virum.

2. *Fravia Donia iacet duro hoc tumulata sepulchro;*
Primum dum natum parturit, ipsa perit. *(parenti;*
Vita data est nato, sed vita negata
Pro misera hac vita vita perennis erit.

3. *Hic situs est medica Doctor Gulielmus ab arte* *(egregius.*
Regnerides celebris, practicus

Inge-

Ingenium cuius, ſpagyrin, praximque probatam (mul:
Plebs & magnates obſtupuere ſi-
Imo & mirati ſunt hæc quoque dona inimici,
Queis cum virtute ſplenduit eximius.
Sumptibus haud ullis, ut nec ſitiente labore,
Deſtitit, ut medicos condecoraret agros.
4. Hoc tegitur tumulo præclari civis Eraſmi
Corpus, quod cinis eſt in cineremque redit;
Sed probitas, virtus, pietas, & vivida honeſti
Cura, tenent meritis aſtra parata ſuis.
5. Ballingus iacet hac Themidis ſub mole ſacerdos,
Iuſtitiæ antiſtes, Pieridumque decus.

Quem patria egreſſum, ut menſura liqueret agrorum
Trans Amaſum, morti glans inopina dedit.
Quid prodeſt pietas? quid dia ſcientia? fatum
Incurva properans omnia falce metit.
6. *Vt ſtudiis animum formem, rectamque iuventam,*
Franequeram dum me mittit uterque parens,
En ſtudioſa cohors pro more Beanica tollens
Cornua, proh nugas, me miſerũ (mutilat.
Hincque nimis truſa mors me rapit horrida fronte,
Atque ſub hoc tumulo membra ſepulta iacent.
7. *Hic decus Aſtreæ Decamanæ gloria ſtirpis*
Petre iacens, patriæ lux columenque tuæ.
Nil

Nil quod Eques, magni quod eras
pars magna Senatus,
Profuit, at virtus & benefacta
iuvant.

8. *Hic recubat doctor Medicæ*
Brunsfeldius artis,
Ille Theodorus δωρεὰ grata Dei.
Nec cubat hic totus, colit at mens
ætheris arces:
Posthuma virtutis fama peren-
nis erit.

9. *Quod tegit hoc marmor; nil nunc*
nisi corporis ossa:
Hoc erit extremo, quod fuit an-
te, die.

10. *Menno studens claudus iacet*
hac sub mole sepultus,
Spiritus æthereæ sede beatus o-
vat.

11. *Quid morum probitas, primo-*
que in flore iuventæ,
Quid facile ingenium, scripta-
que metra iuvant?

Hunc etiam ante diem feralis Parca petivit,
Ac immaturis extulit exequiis.
Mors æquo pede cuncta premit; mens ſola perennat,
Atque habet in terris poſthuma fama locum.

12. *Petrus marmorea iacet hac ſub mole Tyara,*
Parcere cui fati non voluere vices.
Maluit in vita privato vivere cenſu,
Quam faſtum mundi divitiaſque ſequi.
Corpus habet terram, ſibi mentem ſumſit Olympus,
Quæ dabit extremus ſurgere poſſe dies.

13. *Iulius à Beel, cauſas qui Cæſaris olim*
Qui quoque curavit regia iura diu,

Et tandem inde tribus prudens in munere tanto,
Nam populo ſemper charus & æquus erat,
Hoc tegitur ſaxo, ſed corpore: Spiritus autem
Conſcendit patriam poſt pia facta ſuam.

14. *Yvo luſtra videns vitæ quindena Ioànnes*
Hic ſua funereo tradidit oſſa rogo,
Summus erat ſacra vivens hac paſtor in æde,
Nunc agit in ſupera Spiritus æde ſua.

15. *Vive memor lethi cinis, umbra & mortis imago.*
Es quod eram, fies quod ſum; nunc fide iuventæ.
Ἄλφα mihi ſit principium, ſit Ὠμέγα finis.

Ceterum Leovardia cunas & ortum

tum dedit V. C. *Georgio Ratallero*, Consiliario Regio in Senatu Mechliniensi, I. C. & Poëtæ non è multis, qui ob virtutum suarum præstantiam & in rebus agendis dexteritatem postea factus est Præses Vltrajectinus.

Leucæ plus minus spatio ab urbe distat pagus ZUICHEMUM, *Viglii* illius nobilifs. I. C. solum genitale, qui Eques auratus fuit, & utriusque in Belgica Regii Consilii, Status nimirum & Sanctioris, Præsidem meritissimo suo egit, Divi etiam Bavonis, præter alia sacerdotia, apud Gandenses Præpositus.

DOCCUMIUM

Vrbs non adeo magna, elegantiæ tamen ac vetustatis haut aspernandæ. Ius cudendi monetam priscis temporibus habuit: in cujus

jus rei exemplum prægrandem ex auro numum mihi oſtendit vir literatiſſimus ac multo rerum uſu præſtans D. *Meinardus ab Aitſema* Reipub. illi & Conſilio Admiralitatis à Secretis: ex quo & urbis antiquitatem æſtimare licet. In anteriore parte ejus hæc inſcriptio:

OBBO. DVX. FRISIÆ. DOCCVMBVRG. CONDIDIT. ANNO. 248. VBI. GONDEBOLD. REX. CIVITATEM. MOENIIS. CINXIT. ET. AVREAM. MONETAM. CVDIT. ANNO 739. MOENIA DOCCVMANA DIRVTA ANNO. 1422. RESTAVRATA. 1516. DIRVTA ANNO. 1531. RESTAVRATA 1582.

In altera erat:

Si. Dominus. non. cuſtodiat: civitatem. fruſtra. vigilat. cuſtos. Pſal. 127.

Sola hodie inter omnes Friſiæ civi-

civitates Senatum ſeu Conſilium rei Navalis, vel, ut vulgo loqui amant, *Collegium Admiralitatis*, apud ſe retinet. Quorum in Provincia Hollandiæ tria: Amſtelodami, Hornæ, Roterodami.

Natales in ea hauſit celeberrimi ille nominis Medicus ac Mathematicus *Gemma Friſius*, qui LovanI A. Dom. MDLV. vivere deſiit.

Dimidio abhinc lapide & præter-propter *Pagus* eſt, quo ferunt D. Bonifacium, quum panes à ruſtico ſibi fame laboranti malitioſe denegatos in lapidem convertiſſet, cum ſociis ſuis martyrio adfectum fuiſſe, circa A. C. 755.

Exſtat etiamnum *Fons D. Bonifacii* in medio cœmeterio templi Doccumani. Quamvis & alii *Sacram ſtolam*, *calicem*, *panes lapide concretos*, & *cranium S. Bonifacii* adhuc

adhuc reliqua eſſe teſtentur. Ego tamen quia nullum ex illis vidi: nihil etiam de re vetuſta ac incerta heic adfirmare auſim.

FRANEKERA.

Vrbs hæc eſt Chriſto, Paci Muſiſque ſacrata.
Ergo bonos tantum, non amat illa malos.

Quæ Epigraphe ſuper porta Harlingenſi legitur.

Arx ibi eſt in aditu oppidi, qua ab Occidente venitur, opere lateritio firmiſſimo, profunda lataque foſſa circumflua; ex cujus aquis opus aſſurgit; ita locata, ut eam qui teneret, oppidum ipſum ſine dubio teneret. Exſtructa ea eſt à Siccone Siarda, Sciringiorum tota regione quondam Principe, ante annos ducentos. A Saxoniæ Ducibus ante tempora Caroli V in-

habitatam narrant: quorum etiam insignia ad portam, qua ex urbe Leovvardiana fit introitus, conspiciuntur. Albertus enim & filius ejus Georgius Saxoniæ Duces Frisiam nomine *Potestatis* per aliquod tempus rexerunt. quorum hic posterior cum plenum dominii sui jus, id quod & Patri acciderat, quamvis adniteretur maxime, consequi non posset: jus omne suum dignitatemque in Carolum V Cæsarem Burgundiæ Belgiique Principem contulit, ac ipse in Saxoniam recessit.

Condita traditur Franekera anno æræ Christianæ 1191, imperante in Germania & Italia Henrico VI, Friderici I filio.

Athenæum publicum in hoc oppido institutum est auspiciis Illustr. Ordd. Frisiæ, A. Chr. 1585. Cujus Doctores hodie clari sunt:

Pierius

Pierius Winſemius I C. & hiſtoricus Friſiæ, Georg. Paſor, Iuſtus Reifenberg I C., Adrianus Metius, Sextus Amama.

Bibliotheca etiam peregrinis monſtrari ſolet.

HARLINGA.

Olim *Almenum* dicta, urbs ſplendida more iſtius terræ, ac nunc civitatum hujus provinciæ poſt Leovvardiam metropolin maxima, populoſiſſima, ditiſſima; adſidet litori maris occidui: & portus ac ſtatio eſt multarum navium, quæ ex variis locis appellunt.

Arcem illic vallo & foſſa munitam & opere lateritio validam ſtruxere Groningani in Auſtrino oppidi latere, A. 1496. Quadriennio poſt Albertus Saxo, qui anno priore ex Hollandia iſtuc appule-

rat, ibique primum pedem posuerat in Frisia, absens per filium, aliam multo validiorem ac majorem in litore ibidem condidit: quam *Castellum* appellarunt. Quæ velut frenum fuit oræ illi impositum: integrataque sæpe, & majoribus operibus ornata & firmata duravit ad ultima usque Principatus tempora: cum cujus fine ipsa quoque à populo capta & magnam partem solo æquata est, frenumque hoc oppido ac toti viciniæ demptum.

Initium munitionum oppidum ambientium ignoratur. Creditur tamen non admodum vetustum esse. Oppidum ipsum ampliatum ob hominum istuc confluentium copiam A. 1443. & nova rursum accessione auctum A. 1579, & eo, qui proxime est secutus; consilio & studio Opt. Max. Guilhelmi

Nasso-

Nassovii, Principis Aurantii: cui mens erat, non solum rerum maritimarum emporium nobilius illic Frisiis aperire, sed etiam per hunc locum maxime idoneum Hollandiam arctius cum Frisia conjungere, ac *portum* eum immittendis in regionem exercitibus contra Hispanos in potestate habere. Ideo ingens *vallum* terreum, cum lata profundaque fossa, & octo propugnaculis, ampliato oppido circumductum, & Almenum totum (qui vicus celebris oppido proxime admotus fuit) ambitu novarum munitionum comprehensum, oppidoque additum. Nec hic modus hujus rei stetit: sed crescentibus negotiis, crescente fortuna ac populo, A. 1597, rursum mœnia prolata, spatiumque negotiis & opificiis laxius apertum; *navalia* recipiendis pluribus

navibus hyemandi causa duplicata, reliquiæ *arcis* mœnibus inclusæ, portus majoribus operibus instructus, oppidum in eam formam redactum, ut jam quarta sui parte à mari alluatur.

WORCUMUM ET HINDELOPA.

Aditæ quidem mihi; sed nihil legentium oculis aut auribus dignum heic occurrit: itaque propero ad urbem, quæ dicitur

STAURIA.

Hæc totius Frisiæ (si fabulosis commentariis hominum vanorum credimus) antiquissima; quippe condita A. post N. C. primo: ac non tantum metropolis & sedes REGNI, sed & Emporium totius BelgI Germaniæque amplissimum ac celeberrimum olim fuit. Incolæ

læ enim ejus, quod ante ipſos fecerat nemo, Zontam Daniæ fretum primi tranſmiſerunt, & ita varii generis merces ex Aquilone in terras Auſtrales deportarunt, lucro ſuo maximo, quod & in tantam opum vim atque affluentiam excrevit, ut poſtes eorum auro cælatos fuiſſe memoria traditum ſit, referente *Martino Hamconio* in Præfatione ſuæ Friſiæ ad Sereniſs. Albertum Auſtrium. Nec ea mari ſolum tam longe lateque floruit ac ſuperbivit, ſed & terra per Rheni brachia imperium ac vires ſuas Noviomagum uſque prolatavit: id quod duæ inſcriptiones in lapide vetuſto ad portam Neomagi primariam Heſelanam, vulgo *die Heſelpoort*, ſatis evincunt. In altero enim ſaxo ſic exſtat:

Huc usque jus STAVRIÆ.

In altero:

HIC EST PES IMPERII.

Sed ut omnium quæ ſub ſole ſunt, viciſſitudo eſſe ſolet, & res in altum nimis evectas haud ſegni pede occaſus plerumque ac ruina ſequitur, ſic & huic oppido

Venit ſumma dies & ineluctabile fatum.

Cum enim, ut ajunt, nauta quidam triticum è mari Baltico, aut locis remotioribus advexiſſet, faſtuoſa autem mulier, an uxor ejus, incertum, mercium pretioſiorum deſiderio ac cupidine flagrans, fruges illas in portum Flevumve exonerari juſſiſſet, fortuna Dea urbi Stavriæ non adſtitit amplius, ſed quo fluxu acceſſerat, eo ut ita dixerim refluxu iterum deceſſit, tritico in Syrtim ſeu cumulum arenoſum (qui & hodie fortaſſis *het Vrouvven ſandt* vocatur) divinitus converſo; aut ex arenis fluctuum

vi

vi agitatis pulvino ſenſim collecto. Unde & portus ipſe paulatim oppilatus, nautas & mercatores primum campos, Amſtelodamum poſtea, ut novas ibi fortunarum ſuarū ſedes ac ſtationes figerent, compulit. Ita, inquam, factum cum tempore, ut portu obturato & corrupto, uſuque maris in arctum redacto, commerciis propere amiſſis, Fortuna, diu Obſequens, tandem Nemeſis, Stavriam reliquerit, atque alio commigrarit, ubi reverentius haberetur, ac Dei beneficium modeſtius agnoſceretur colereturque.

Fruitur adhuc antiquo jure & privilegio, ut vectigalium in Danico telonio ſolvendorum præferentiam ante omnes habeat. Quod ita memoriæ prodit *Vbbo Emmius*, ſingulare Patriæ ſuæ ornamentum: *Retinet*, inquit, *oppidum locum*

& ius

& ius in ſocietatem civitatum Anſeaticarum, in qua olim primas habebatur. Cuius hoc indicium etiam nunc ſupereſt, quod in Helleſponto Danico cum navitæ, quorum magna multitudo ſæpe illic hæret, expediri ſe à regiis præfectis petunt, nulli impetrare ex more id liceat ante Staveranos.

Arx quoque olim Stavriæ inſignis valde ac valida, Regum ſedes exſtitit, portui maris imminens, cujus fundamenta jacta fuerant à Georgio Schenck Friſiæ Gubernatore, juſſu Imperatorio Caroli V. A.1522. Sed hodie ſic collapſam videmus, ut vix ejus rudera appareant.

Fabuloſum Etymon urbis à Iove Stavone (ſive Stavus ſit) derivant, veteri incolarum Deo, cui & templum erexerint; quippe quem cum Foſta (ſic Martem, Veſtamve appel-

appellabant) præ reliquis olim Diis Frisii maxime colebant.

Sed me heic opportune admonet Cl. & Doctissimus vir *P. Scriverius*, nec Stavriæ eam hereditatis gloriam cernere permittit, qua non mari olim tam longe lateque imperitarit, sed & terra per Rheni brachia imperium ac vires suas Neomagum usque prolatarit: Id quod duæ Inscriptiones Neomagenses, ad portam Heselanam evincere videntur: sed videntur tantum. Quarum una præfert,

HUC USQUE jus STAURIÆ.

Nam *Stauria* heic non est Frisiæ oppidum *Staveren*, sed *exactionem ac tributum* significat. Idem quod *Steura*. Chronica Aulæ Regiæ de Iohanne Rege Bohemiæ, cap. XXVII. *Interea vero Rex exercitum congregat, & ad bella se coaptat; generalem*

ralem Steuram, quæ Berna dicitur, Rex ab omnibus recipit; & super hoc exactiones claustralibus & civitatibus gravissimas imponit. Æneas Sylvius, qui postea Pius II Pontif. Max. Historia Bohemica, cap. LXI. *Mos est Australibus, quoties repentina Principi necessitas ingruit, ex subditis pro modo facultatum pecuniam exigere, quam vocant Steuram.* Hodieq; *Turken-staur*, id est, *collectam adversus Turcam*, apud Germanos, præsertim interiores, in usu remanet. Ita ut à *Staur Stauria* vocabulum Latina flexione formatum sit. In legibus etiam Francorum telonii fit mentio quod *Strat-sturam*, id est, *contributionem ad viarum insessores compescendos*, vulgo vocabant. Igitur Francorum palatium & regnum præcipue Neomagi stetisse loquitur lapis, modo ex Scriveriana sen-

ſententia recte interpretemur. Vult enim dicere, collationum ac contributionum Imperii nomine exigendarum Neomagi terminum conſtitutum; pedemque ibi Romani Imperii. Eſt & area extra mœnia, quæ vulgo *den Roomſchen voet, pes Romanus* indigitatur. Qua elegantiſſima obſervatione, falſam atque ineptam opinionem de Stavriæ oppidi ad Neomagum uſque imperio, longa de Radbodo rege allata hiſtoria Iliade, manifeſto redargui & convelli, luce meridiana clarius. Atque hanc veram ac genuinam interpretationem cenſet & ad auctorem P. Scriverium refert V. C. *Ioh. Iſaacius Pontanus*, Animadverſionibus ad Bataviam Hamerodii. Cætera fabulis plena. Interim videatur *Vbbo Emmius* Rerum Friſicarum Hiſtoriæ lib. IV, initio. Cujus ho-

nori heic attexere placuit, cum alibi non legatur, id quod diu amissum casu nescio quo in manus meas pervenit,

PETRI SCRIVERII
Elegidion
Ad Virum Clarissimum

VBBONEM EMMIVM, Frisium;

Historiæ patriæ principem.

Adversus fabulatores & aretalogos populares, qui insigni audacia an furore? originem gentis ex India ab ævo usque Alexandri Magni, atq; ex Persia petere non dubitarunt.

ESse quid hoc dicam? tibi debita fama negatur,
Vbbo? tibi, patriæ quem voco iure patrem?
Nam sine te (verum testor) vir magne fuisset,
De Frisiis vanum iam legeretur (opus:

Iam

Iam Suffridæis premerentur nostra Chimæris
Pulpita: iam monstris omnia plena forent:
Et mera spirarent Frisii mendacia folles;
Municipes quivis ut Iovis esse putet:
Gestaque maiorum densa sub nocte laterent;
Et spurius tantum Phryx in honore foret.
Sero Phryges sapiunt. atqui sapientia prima,
Cum Phrygibus Frisii si sapiamus, erit.
Credimus Alvini rhytmis. ô pectora cæca!
Credimus Occoni, Scarla minuta, tuo.
Credulus & nostras vellit Furmerius aures,
Qui Frisio priscos expulit orbe Phrygas:

Scilicet à Persa Fresone vocabula gentis
Nata. novum patriæ nunc dedit ille ducem,
Seu potius totam qui nomine Principis aulam
Impleat, & prima consecret æde Stavum,
Vnde tibi fama est venisse Staveria nomen.
Signavit terras sic dea Festa novas.
Pro pudor! Herois sic nugas inserit actis;
Tapponemq; audax & nova monstra facit.
Tapponem, non quem docto ciet ore Catullus,
Sed quem Parrhasiam vult coluisse domum,
Romanasque aquilas & Flavia signa secutum,
Dum movet in torvos belliger arma Dacas.

Quid

Quid Suffene! Igitur Latiis annalibus ille
Indictus Princeps tam generosus erit?
Nullane Dibbaldi quoque mentio facta Segonis,
Cum sit Verriti cum Malorigo suo?
Præteritosque alios coges nos credere reges,
Queis auctum Annales te iuvat ire tuos!
Dic mihi, quis Saxo, cui nomen Saxonis ora
Debeat: aut Brunus quis sit, & unde domo;
Traxerit unde suum celebris Brunsvigia nomen?
Credemus fratres, Friso, fuisse tuos!
Iam tuus è Gailone nepos nova gloria Grunus
An Groningani nominis auctor erit?

Sic visum vulgo, atque ipsi maioris abollæ
Suffrido. Ah! quam non hoc placuisse velim?
Cur non hos potius grunnisse Elpenora terris
Fingit, Vlyssæum vel stabulasse pecus?
Non apinis forsan, tricisque hoc vilius esset,
Quas promit larga Barbarus ille manu.
Quisquilias tamen has, tamen hæc sua scruta popello
Vendit, & Historici munere lætus ovat.
Sparge puer flores, amaranthæasque corollas: (est.
I puer: ad portas Livius alter ad-
Nescio quid maius Tacito nunc nascitur Orbi.
Nam quis Cappido se volet esse parem?

Nil

Nil aliud loquitur vulgus, Suffridaque laudans
Somnia, iam Crispos Thucydidasque crepat.
At peream! si sit dignus præstare matellam
Cappidus Tacito, tressis agaso Deo.
Quid simile est Dousa & Snoius? Suffridus & Vbbo?
Ad magnum Æmilium tu Mamerane quid es?
Quid Iovis in mensa fabrorum prandia beta,
Ponit ubi ambrosias dia Iuventa dapes?
Atque ubi se superi perfundunt nectare vivo,
Quid facit extincti perfida vappa cadi?
Ringuntur docti; tamen hæc sapientia vulgi
Obtinet; ordo omnis tam populare sapit,

Tam fatuo guſtu eſt; verum ut diſcernere falſo
Neſciat. ô caſſo lumine corpus iners!
Sed queis iudicium, queis eſt mens ſana, pudorque,
Lectores libris det Deus, Vbbo, tuis,
Qui pretium faciant, cedroque & murice donent.
Abſtineat ſcabras cætera turba manus.
Ante focum pueris veterum deliria nutrix
Narret, & Occonem garrula laudet anus.
Te gravis æterna commendet voce Thuanus,
Noſter & ingenti Grotius ore legat.
Me quoque mirantem generoſi fulmina veri
Devinctum ſancto pignore pectus habe.

Sit

Sit licet inventis glandes qui quærat aristis,
Præferat Hyblæis Corsica mella favis;
Haud ego tam demens, (nec siverit optimus ille
Iuppiter) hos canos iuro, tuamque Fidem.
Cui si præferri mendacia putida cernes,
Stultitiam vulgi ride, iocumque puta:
Aut vitium secli. quo vivis fama negatur,
Et sua iam rarus tempora lector amat.
Emmiades quare ne festinate libelli,
Certus ab auctoris funere surget honos.

Raptim xv Novemb. 1616.

ITER HOLLANDICVM.

ENCHUSA.

PRopugnaculum eſt Bataviæ Borealis. Multæ naves, uti & Hornę, ibi ædificantur. Nos unam vidimus, quam Rex Galliarum ingenti pretio exſtrui curarat. Deaurata erat pro XVIII millibus plus minus florenorum.

Ocellum urbis illic ſalutavimus *Bernhardum Paludanum* Medicum, qui, ut eſt vir humaniſſimus, τεχνηματοφυλάκιον ſeu Pinacothecam ſuam nobis aperuit, in qua credo res utriuſque Indiæ, Indiæ autem? immo totius orbis rariores omnes videri poſſe: ita ut non abs re Nobiliſs. vir Hippolytus à Collibus, dum hæc Admiranda aliquando pelluſtraret, in hoc elogium eruperit: *Quod*

Quod mare, quod tellus, quod totus denique mundus,
Vna Paludani continet iſta domus.

Nec à vero abludit Tobias de Schvvanenſche ac Bregoſchutz, cognomento Scultetus, olim dum vixit

-- præſidium & dulce decus meum.

Sic autem ille:

Orbe novo & veteri rarum ac mirabile quidquid
Dat natura parens, artificiſve labor;
Vna Paludani domus exhibet ingeniumque
Sublime, ac ſtudium teſtificatur heri.

Eſt & aliud cujuſdam:

Quidquid terra ſinu veniſque recondidit imis,
Theſauros urbis hæc brevis arca tenet.

Laus

Laus magna eſt tacitas naturæ inquirere vires,
Maior in hoc ipſum munere noſſe Deum.

Sed tot ac talium habere memoriam, divinitatis potius ſit, quam mortalitatis: nonnulla ſaltim, quæ dum animo inhærere videntur, λόγȣ χάϱιν heic notare liceat:

Veſtes & inſtrumenta militaria ferme omnia Amazonum.

Membra ceti ſeu balenæ ferme omnia.

Patinæ ex eius genitali affabre factæ.

Mumia à tribus mille annis adſervata.

Mumia 2400 *annis adſervata.*

Cadaver viri quod per annos 300 *non contabuit.*

Veſtes Pygmæorum.

Navis qua Pygmæi utuntur.

Bitumen Sodomæ & Gomorrhæ.

Siclus

Siclus Iudaicus, moneta veterum Hebraeorum.

Vasa plurima terrae Lemniae seu sigillatae.

Basiliscus.

Crocodilus.

Stellio piscis, lacertae non absimile. Cutem singulis annis exutam protinus absumit, ut praeripiat homini praesentissimum comitialis morbi remedium. Ab hujus animantis fraude *Stellionatus crimen* dicitur, de quo in libris I C.

Monachus marinus.

Chamaeleon animal, ex solo aëre vitam sustinens. Quod sibi per dies aliquot vivum adfuisse dicebat D. Paludanus, inque colores omnes se transmutasse, rubro & candido exceptis.

Salamandra ex igne } *vivens.*
Stincus ex aqua }

Remora piscis exiguus, sed admi-

randi roboris. De hoc Plinius lib. 32.c.1. *Ruant venti licet, & sæviant procellæ, imperat furori, vireſque tantas compeſcit, & cogit ſtare navigia, quod non ulla poſſunt vincula, non anchoræ irrevocabili pondere iactæ.*

Lagena vitæ }
Lagena mortis } *Herbæ.*

Sal etiam optimum Enchuſæ coquitur, ejuſque *Salinæ* celebrantur.

HORNA.

Nonnullis *Cornucopiæ* dicitur (*den Hoorn van overvloet*) ob rerum, præſertim annonæ, adfluentiam. Patria eſt *Hadriani IunI*, Medici illius & hiſtorici clariſſimi.

Inde per BEMPSTERVM conceſſi, campum ſpatio ſeptem leucarum fertiliſſimum, qui antea tot milliarium lacus fuit. Quo exemplo Galliarum Rex Henricus IV Hol-

Hollandis quibuſdam permiſit prope Rupellam haut exiguum terræ ambitum eluvie marina obtectum induſtria ſua ab undis liberare, & frugibus ferundis paſcuiſque idoneum reddere. Quod territorium vulgo *Parvam Hollandiam* vocant.

Bempſtero POMERENDAM veni, & abhinc navicula, gubernatore ejus ad ripam eunte, illamque ſic propellente, per WATERLANDIAM provectus ſum ad aggerem ulteriorem, ubi brachium maris lembo tranſmiſi, & ita veni vidi

AMSTELODAMVM.

Hæc ab amne Amſtela & Teutonico *dam*, id eſt, *aggere*, nomen habet, paucis initio piſcatorum tuguriis habitata. Fuit ſub juriſdictione illuſtrium Dominorum de

Amſtel, donec poſtea Giſelbertus Amſtelius ante annos 300 ac præterpropter eam mœnibus, portis ac turribus communiri fecit: ſed poſtea nimium quantum prolata pomœria; & creſcentibus quaquaverſum in omnes orbis partes negotiis, creſcente fortuna ac populo, ampliatum aliquoties oppidum: ut hodie ſit optima maxima Hollandiæ Civitas, & florentiſſimum emporium cum paucis in terrarum orbe æquandũm. Nitida admodum eſt, qua publicis qua privatis ædificiis.

Publica hæc ſunt quæ vulgo peregrinis oſtentari ſolent.

1. In *templo*, quod vocant, *antiquo*, *de Oude kerck*, eminet *Epitaphium Iacobi HeemskerckI* Ducis & Thalaſſiarchæ Ordinum Belgii fœderati. & illud ſic exſtat:

HONO-

HONORI ET ÆTERNITATI.
IACOBO AB HEEMSKERCK
AMSTELREDAMENSI
Viro fortiſ. & optime de Patria merito.

QUI

Poſt varias in notas ignotaſque oras navigationes, in Novam Zemblam ſub polo Arctico duas, in Indiam Orientalem verſus Antarcticum totidem. Indeque opimis ſpoliis A. cIↃIↃ C IV *reverſus victor*

TANDEM

Expeditionis maritimæ adverſus Hiſpan, præfectus eorumdem validam claſſem Herculeo auſu aggreſſus in Freto Herculeo ſub ipſa arce & urbe Gibraltar VII. *Kal. Maii A.* cIↃIↃ C VII *fudit ac profligavit.*

IPSE IBIDEM

Pro Patria ſtrenue dimicans glorioſe occubuit. Anima cœlo gaudet, corpus

hoc loco iacet. Have lector, famamque viri ama, & virtutem.

CUIUS ERGO

AB

Illustriss. & Potentiss. Fœderat. Provin. Belgiæ ORDINIBVS P.P.

H. M. P.

Vixit annos XL. *Mensem* I. *Dies* XII.

Heemskerck die dvvars door 't ijs en 't ijser dorste streven
Liet d' eer aen 't land, hier 't lijf, voor Gibraltar het leven.

II. *Bursa*, sive ædes ad quotidianum mercatorum conventum splendidissimæ, in quarum superiori contignatione nihil non venale prostat.

III. *Ergasterium* coërcendæ lasciviæ ac petulantiæ masculorum. *Het Tucht-huys, of Raspelhuys.* Ejus Inscriptio: VIRTUTIS EST DOMARE, QUÆ CUNCTI PAVENT.

VENT. Ex Seneca Tragico.

IV. *Alterum* pro feminis ſequioris vitæ. *Het Spin-huys.*

V. *Orphanotrophium* pro utroque ſexu. *Het VVees-huys.*

VI. Ξενοδοχεῖον, domus pro peregrinis morbo infectis. *Het Gaſt-huys.*

VII. Γεροντοτροφεῖον, Ædes pro Senioribus & qui victui amplius quærendo inidonei ſunt. *Het Mannen-huys.* Quod vere *Pauperum Palatium* dici poteſt.

VIII. *Ædes pro deliris* utriuſque ſexus. *Het Dol huys.*

IX. *Domus Indiæ Orientalis*, in quam merces ex Indiis advectæ importantur.

X. *Domus Indiæ Occidentalis*, in quam merces ex India Occidentali importantur.

XI. *Domus Organica*, in qua varios concentus Muſicos & ſua-

viludios ſingulis diebus audire, quin & omnis generis inſtrumenta Muſica in vulgus non adeo nota videre licet. Autor & director horum ludorum, qui etiam hodie vivit, eſt *Ioannes Antonides* Alcmarianus, à quo, cum ſectæ Mennoniſticæ eſſet addictus, taberna illa vulgo nuncupatur *in de Menniſten Bruyloft*, ſeu, ut ipſe hoſpes appellat, *in d' Os in de Bruyloft*, vel *'t Huys te Sinneluſt*. Ipſe nuper hoc elogium, an Symbolum, ſuæ domus recenſuit:

Heel boven op dit huys, is't als een
Paradijs,
Daer is Fonteyn geruys, Snaer, Pijpen, ſoet gekrijs.
Begeer g' in 't huys te gaen, te hooren en te ſien,
Soo toont uvv' mildigheyt, tot onderhout van dien.

Amſtelodamo iter dirigi poteſt, quo-

quocunque lubitum. Ego ordine reliquas Hollandiæ civitates enumerabo, ad quas venire & visere contigit.

ALCMARIA.

Nomen urbi inditum volunt à copia lacuum, quibus undique cingitur, & quorum xv recensent, quasi *Al-meer.* Condita primũ fertur ab Adgillo seu Aldegildo Rege Frisiæ circa A.C. 720. qui illam quoque hoc nomine, quo jam gaudet, primum ornavit, cum antea diceretur *Altena,* ex verbis magni cujusdam Principis Veronensis. Hic enim cum post dirutam *Veronam* novæ urbis mœnia locasset, & in vallo aliquando obambularet; magnam hominum multitudinem advenientium conspicatus, qui & undenam illi essent, percontabatur. Responsum Principi,

cipi, Veronenſes illos; qui ob miſerabile fatum urbis novas ſedes quærere cogantur; precibus admotis, ut liceat illis permiſſu principali domos iſthic figere, ſemina arvis inferre, utque patrium ſolum exercere. Ad hoc ille inquit: *'t is al te na*. Quod ab audientibus obſervatum, & nomen inde civitati tributum. Ex quo ſententia eorum confirmatur, qui Alcmariam ex ruinis *Veronæ* natam aſſerunt, ampliſſimæ quondam ac opulentiſſimæ urbis, ſed quæ exciſa poſtmodum ac ſubverſa funditus à Ioanne Comite Hannoniæ, Anno quem Eteoſtichon hoc indicat,

eCCe CaDIt Mater frIsIæ.

Campos ubi VERONA fuit, cernere licet paulum ultra mille paſſus ab urbe Alcmaria, qui & nomen hactenus retinuere *Vroonlant*.

Qualis autem hodie ſit ALCMARIÆ

MARIÆ facies, compendio quodam iſti verſus declarant, quos ex Topographiæ quadam tabula deſcripſimus:

Hæc illa Alcmaria eſt lacubus præluſtris amœnis,
Quam virtus celebrem facit orbi.
Structuris ornata, ſitu iucunda ſalubri,
Phœbo ſacra ſacræque Dianæ.
Paſcua quam cingunt, grato & pomaria fructu
Atque aptanda trionibus arva.
Invictis invicta viris hic agmina quondam
Pellaces poſuere Batavi.
Hic Friſiæ fulſere acies, pulſæque phalanges
Indorum domitoris & Aphrum.

Quibus laudibus merito adjungi debet, quod illa magnorum virorum urbs natalis & mater exiſtat.

Dedit

Dedit enim nobis *Cornelium van Drebbel*, peritiſſimum Naturæ myſtam & amaſium, qui jam Londini apud Britannos agit: *Petr. Foreſtum* Medicum celeberrimum, *Petr. Nannium*, *Adrianum Metium* jam Profeſſorem Franekeræ: alios.

Sed de *Drebbelio* non poſſum, quin heic apponam, quod ipſe ad amicum ſuum Iſebrandum à Rietvvick ante paucos annos Alcmariam litteris perſcripſit. Quas è ſermone Belgico, quo ille utitur, in Latinum κατὰ πόδα fideliſſime tranſtuli, lectu ut arbitror haut injocundas, ex queis & viri circa res naturales peritia magis emineat, admiranda cunctis, æmulanda forte nemini. Præterquam enim quod *Motus perpetui* autor ſit, & iſta non ſine omnium ſtupore ac miraculo efficere poteſt.

Sic

Sic autem ſcribit ille *Protheus*:

Ego in camera manifeſte ſedeo ſolus, nemine mihi adſiſtente. Et primo veſtitum meum transformo in præſentia & adſpectu illorum omnium, qui in cubiculo ſunt. Nunc induor totus nigro holoſerico, & momenti ſpatio, immo tam confeſtim, quam aliquis cogitatione aſſequi poſſit, holoſerico viridi ac rubro amictus ſum, in colores omnes mundi me transmutans. Nec ſolum hoc, ſed commuto meam veſtem cum qualibet ſpecie pannorum, qua ipſemet volo: nunc bombycina ſeu ſericea colorum omnium, tum ex villis texta omnium colorum: nunc argento, nunc auro variegatis veſtibus utor: nunc Regio ornatu, & adamante ac omni gemmarum ſpecie ſum ſplendidus, at in momento poſtea mendici habitum aſſumo, pannis obſitus ac deformis: cum in illo actu unicam duntaxat veſtem habeam, quam

abs me non depono. Præterea converto memet in arborem naturalem, contra quam aliter aliquis animadvertere queat, folia hinc inde motantem, quasi vento agitaretur. Nec ſolum in formam arboris, ſed in omnia genera arborum, prout mihi placuerit. Poſtea formam mutuor cuiuslibet rei creatæ, quamcunque cupio, ut iam muter in leonem, iam in urſum, iam in equum, in vaccam, in ovem, in vitulum, in porcum &c. Et præter hæc apparere facio, quaſi terra aperiretur, & ſpiritus ex ea provenirent: primum in forma nubis, & poſtea ſe vertentes in aliam ſpeciem, quam illis impero, & uti quæque bona mihi videtur, ut in perſonam Alexandri M. vel alterius Principis aut Regis pro arbitratu meo. Quin & hoc exhibeo, ut Gigantes veteri ævo cogniti ex terra prodire videantur, viginti ac triginta pedum longitudinem exæquantes, qui tam

miris

miris modis ac ea perfectitudine corporis ſui membra librent ac moveant, quaſi naturaliter viventes. Atque hæc omnia in medium produco nova Inventione, quam beneficio Opticæ excogitavi, cuius vi res mirabiles ac pulcherrimæ præſtari poſſunt, quas longum heic memorare foret, de quibus alio tempore plenius &c.

Templum viſu non indignum eſt; cujus ſtructuram & progreſſum Ode hæc Alcaica tabulæ inſcripta edocet:

Memoriale huius templi.

Hic fana quondam Diis patriis ſacra
Struxit vetuſtas, ſollicito pecus
Cædente votivum colono,
Vt veteres meminere faſti.
At delibuta ſanguine victima
Inſontis agni protinus impias
Delevit aras, cum prophano
Inferias celebrante myſta.

Ædemque Christi cultibus unici
Partæ salutis arbitri idoneam
Devotio Laurentianis
Postera martyriis dicavit.
Quæ Frisiorum (nam nihil arduum
Sanctumve Marti) sæpe voracibus
Subiecta flammis heu nephas heu
In cineres abiit solutos.
Sed restitutæ contiguum modo
In sancti honorem limen Apostoli
Iunctum Matthiæ est, qua procellas
Imbrifero vomit Auster ore.
Hinc semper, alta ut præcipiti solent
Librare casu, nobilis impetu
Divulsa templo antiquiori
Pressit humum crepitante turris.
Demumque edaci temporis orbita
Rotante versas susque secus vias
Hoc pro ruinosis sacellis
E solido positum lacunar.
Saxo columnis perspicuum arduis

Cœlo-

Cœloque picto serviat ut sacra
Rerum creatoris tyara:
Magnifici arbitrio senatus.

A. 1605. 4. Maii.

Conspiciuntur in templo:

1. Elegantissima *Pictura* 7 operum Misericordiæ, pro qua Pontificii Boscuduci(*tot Hertogenbosch*) aliquot centum thaleros obtulere.

2. In fornice templi *Imago extremi iudicii*, coloribus aqua permistis graphice depicta.

3. *Monumentum Florentii* Comitis Hollandiæ, ejusque Epigraphe in prægrandi saxo litteris antiquis: *Hier onder ist inghevvant van Graef Floris van Hollant, verslagen vvordt van H. Gerrit van Velsen.*

4. *Tumulus P. Foresti* Medici:

eVICtVs fato CVbat haC sVb
MoLe foreſtVs:
HIppoCrates bataVIS sIfVIt;
ILLe fVIt.

HARLEMUM.

Vrbs inter primas Hollandiæ, ſi ornatum ædificiorum, ſi incolarum genium attendas. De hac inter ſcriptores omnes convenit, eam nominis ſui auſpicium traxiſſe à Lemo ſeu Guilhelmo ſecundo, Friſiæ Occidentalis Rege, ut primum *Heer-Leems* (ſive *VVillems) Stadt*, hoc eſt, domini Lemi civitas, poſtea *Haerlem* dicta fuerit. Sita eſt loco ſalubri ac jucundiſſimo; quippe ſtatim urbem egreſſis occurrit nemus valde amœnum, civium deambulationibus, deliciis, & exercitiis dicatum.

Templũ habet totius Hollandiæ ſpatioſiſſimum ac pulcherrimum, fir-

firmiſſimis innixum columnis. Hoc D. Bavoni ſacrum, & κατ' ἐξοχὴν templum magnum vocant. In eo hæc Epitaphia conſpiciuntur:

1. IOH. VVOLEIO VIRO PIENTISS. QVOD SIBI ET IACOBINAE DE PITTE XII[s] LUCINAM EXPERTAE CUM QVA VIXIT SINE MACULA AN. XXIII. ET MARIAE DOMINI CL. F. CUM QVA VIXIT AN. XV. UXORIBUS SUIS OPT. SANCTISS. TESTAMENTO FIERI CURAVERAT LIBERI HEREDES PARENTIBUS SUIS BENE DE SE MERITIS MONUMENTUM EX VOLUNTATE FECERUNT QVI OBIIT AN. CIↃ IↃ IV SEPT. XVII. ÆTAT. LXIII.

NOSCE TEIPSUM.

Subſiſte quiſquis hoſpes hoc ſaxum vides
Piis dicatum manibus parentium,
Heu ſæva fati quos tulit neceſſitas!
Iacent ſub uno coniuges hoc marmore,
Quos una fax, & una mens, & copula

Iunxit iugales, frigidus claudit thorus.
Mortalitatis disce nunc legem tuæ,
Quam lucis author, mortis arbiter dedit.

2. Graf-schrift
Van Guillaume de Key. starf den 16. Octob. 1624.

Hier leyt de Vrome Key een deugds Patroon begraven,
Een man van raed en daad, van sonderlinge gaven,
Der Armen hoofd en troost, verstandig, en beleefd.
VVaer aen so menig mensch so veel verloren heeft.

3. Epitaphium Cornelii Schonæi Goudani Gymnasiarchæ Harlemensis ad annos 36. Scripsit Comœdias sacras ad imitationem & similitudinem Terentii : Vnde vulgo Terentius Christianus dicitur.

EPITAPHIVM.

RECTOR *iuventæ, Musici ductor gregis*
SCHONÆUS *egi fabulam fictam prius:*
Veram peregi: summus hic actus mihi.
Scenam relinquo. Vos valete & plaudite.
Obiit Anno cIↃ IↃ XI. *Novemb.* XXIII. Ætat. 71.

4. MEMORIÆ SACRUM

AGATHA HADRIANI HORNANI F. CONIUGI BENE MERENTI D. NICOLAO VAN DER LEUR OMNIBUS HONORIBUS MILITARIBUS DEFUNCTO CUM QVO VIXIT SINE MACULA ET QVERELA ANN. XXVIII. LUGENS MOERENSQVE POSUIT.

Arma puer gessi primis inglorius annis,
Sed peperit nomen dextra fides-(que mihi.
Lustra decem implevi: Dux & virtute Tribunus

Glo-

Glorior Ostendæ sic potuisse mori.

ICTUS TORMENTO AENEO OCCUBUIT AN. CIↃ IↃ II. VII. ID. IAN.

Tumulum . marito . condidi . quo cum . tegor . una . sub . urna . Coniuges . quiescimus . miscemus . ossa . mixtus . est . cineri . cinis . Hæc . summa lex . est . Funeri . si . quis . tamen . Amor superstes . quæret . in . cœlo . locum.

5. *A.* XV^C. LXIX.

Den XXIX. *Iulii is hier begraven Ermgaerdt Coenraedts Dochter*

INGENIO COMIS, DEMISSA, ET PACIFICATRIX:

HEU NIMIUM CRUDO RAPTA PUERPERIO.

Den XXIX *Decembris vvorde Pieter Ianſz. Raedt hier begraven.*

qVa ferVs InnoCVos IVgVLarat LVCe pueLLos
reX, heV fataLIs LVXIt & Ipſa MIhI.

6. D.O.

6. D. O. M.

SORORIBUS DULCISS. AGATHAE ET GEERTRUDI VAN VEEN QVAE APOSTOLI SECUTAE CONSILIUM PERPETUO CASTE ET BENE HIC VIXERUNT UT IN AETERNUM VIVERENT PETRUS ET ISEMBOUDUS VAN VEEN FRA. POSUERUNT. VIXIT UNA AN. LV. OBIIT A. M. VI C. XXIII. KAL. NOVEMB. ALTERA AN. XXIII. OBIIT PRID. ID. MART. A. M. VI C. XXIV. FESTO S. GEERTRUDIS. TU LECTOR FAVE ET SI POTES AC PLACET SEQVERE.

7. *Laet lopen die lopen luſte.*
Onſe tyt is verlopen, vvy leggen hier in ruſte.

Cui & iſtud concinit:

8. *Laet ygelick vry lopen*
Die lopens luſt,
Mijn tyt is verlopen,
Ick leg in ruſt.

9. D. O.

9. D. O. M.

MARIAE GULIELMAE CAESARINAE PUDICITIAE MODESTIAEQ. UNICO EXEMPLO CONIUGI AMANTISS.
HADRIAN. IUNIUS MEDICUS AD POSTEROR. MEMORIAM MOESTISS. P. C.

Vltima in Augusti rupta est spes unica nobis
Coniunx: ah properæ sors truculenta necis!

Exstat etiam vitreæ fenestræ hujus templi inscripta memoria seditionis, quam Casembrotii excitarunt.

Als men negentig tvvee, duysend vierhonderd teld',
Den derden Mey ook me, sijn haestig met gevveld
De poorten van Haerlem oproerig opgeslagen
Van 't Kasen-broods volck stout
Dat uyt Noord-Holland quam.
'TvvelkKlaes van Ruyven Schout
Haest

Haeſt met ſijn dood vernam.
VVaer af van ouds dit glas ons
ſeker deed gevvagen.

Cœmiterio juxta forum piſcatorium hi verſus adſcripti:

De Dood vvarachtig
VVeeſt dit indachtig
Een doorgang is,
Tot God Almachtig
VVeeſt nit vveerſchlachtig
Dit gaet gevvis.

Ceterum Harlemenſes duarum ſibi rerum gloriam præcipue arrogant. Vnum eſt, quod aliquando cum Frederico Barbaroſſa adverſus Saracenos expeditionem ſuſceperint, & *Peluſium* in extremis finibus Ægypti urbem, quam idcirco Suidas Ægypti clavem nominat, hodie autem Damiatam vocant, occuparint: novo ſane ac mirabili ſtratagemate, dum nimirum ſerras carinis ſeu imis navium trabi-

bus adaptarunt, & illarum beneficio catenas portubus occludendis destinatas dissecuerunt. Cujus rei memoriæ sempiternæ institutum putat *Hadr. Iunius*, moremque per manus quasi in hanc usque diem traditum, ut Harlemæa pubes Cal. Ianuar. naviculas serratis proris instructas, imaginesque bacillis suffixas tanquam victoriæ argumenta in plateis circumferat. Certioris tamen fidei testimonia supersunt *duæ nolæ seu tintinnabula ex ære Corinthio*, (*de Damiaetgens* vulgo dictæ) quæ in turri editissima templi magni suspensa arguto tinnitu quotidie circa horam nonam vespertinam perstrepunt. Theodorus Schrevelius, Scholæ quondam patriæ, nunc Lugdunensis Rector clarissimus, edidit *Trophæum Pelusiacum* Harlemi A. 1598. Ad quod vir

ſummæ doctrinæ ac famæ *P. Scriverius* patria Harlemenſis non ſemel in carminibus ſuis alluſit.

Alterum eſt, quod inventionem Typographiæ ſibi vendicent à quodam Laurentio Ioannis, cognomento Æedituo, ſeu ut alii, Coſtero productam circa A. C. 1464. Cui deinde typos & reliqua inſtrumenta ſuffuratus ejus famulus Amſtelodamum primo, inde Coloniam Agrippinenſem, atque hinc Moguntiam profugerit, & eo artem nobiliſſimam ſecum duxerit. Domus LaurentI Coſteri adhuc in foro exſtat, ſubque ejus effigie ad exterius faſtigium appicta hæc inſcriptio aureis litteris:

MEMORIAE SACRVM
TYPOGRAPHIA
ARS ARTIVM OMNIVM
CONSERVATRIX
HIC PRIMVM INVENTA
CIRCA AN. cIↃ cccc XL.

Vanæ quid archetypos & præla
MOGUNTIA iactas?
HARLEMI archetypos prælaque
nata ſcias.
Extulit hic, monſtrante Deo, LAU-
RENTIUS artem.
Diſſimulare virum hunc, diſſi-
mulare Deum eſt. P. S.

Contra vero multi ſcriptores Germaniæ hoc inventum adſignant, autore Ioanne Gutzenberg Argentinenſi, qui primus in urbe patria hanc artem impreſſoriam circa A. C. 1440. excogitavit, poſtea Moguntiæ perfecit, quem alii deinde aliis in locis ſecuti. *Beroaldus* in quodam Hendecaſyllabo:

O Germania muneris repertrix,
Quo nil utilius dedit vetuſtas,
Libros ſcribere quæ doces premendo.

Atque ita varie

Hiſtorici certant, & adhuc ſub iu-
dice lis eſt.

Quan-

Quanquam nuper admodum egregie & fideliter *V. Cl. Petrus Scriverius* artem illam divinam Harlemensibus suis peculiari commentario asseruit. Ipsos Germanos in testimonium citans, qui illud memoriæ prodiderunt, sub ipsam Typographiæ infantiam. Anonymus namque Auctor Chronici Coloniensis vernaculi (quod scriptum editumque est anno M CCCC XCIX) *VVie vvail*, inquit, *die Kunst is vonden tzo Mentz, op die vvÿse als dan nu gemeynlich gebruycht vvirt, so is doch die eyrste vurbyldung vonden in Hollant uyss den Donaten, die dae selffst vur der tzÿt* (a. 1440.) *gedruckt sÿn.* Mariangelus Accursius, Italus: *Impressus est hic Donatus*, &c. *primum omnium a.* 1450. *Admonitus certe fuit Ioannes Faust, civis Moguntinus, qui primus excogitavit artem*

typis areis, ex Donato Hollandiæ prius impresso in tabula incisa.

TYPOGRAPHIA HARLEMENSIS, Palladium, præsidium & tutela Musarum atque omnis doctrinæ.

Auctore P. Scriverio.

CVm pius ardentes Æneas linqueret arces,
Laomedontæas dissimulavit opes;
Sacra Laresque Phrygum potius, Vestamque potentem
Abstulit iniecta, pignora cara, manu;
Iliacis erepta rogis. queis maxima Roma
Surgeret, Imperii Roma Deumque locus.
Hic ubi servavit, flamma populante, Metellus,
Vulcanumq; Sacris iussit abire suis:
Virginibus viso multum trepidantibus igne,

Sum-

Summa viro Pallas cura, laborque
fuit:
Imperii fatale decus, quodque imputet astris.
Quod tibi si pereat, Roma; repente
cades.
Hoc salvo, salvi cives, & cætera salva.
Tanti pervigiles est coluisse focos;
Semper & arcanum tanti occultasse
pudorem.
Visa dea: at magno visa Metelle
tibi.
Palladio nostram vere assimilabimus
artem;
Et sane diæ Pallados instar erat.
Inlibata oculis, nullique aspecta virorum,
Cœperat hic tacita relligione coli,
Pallas; in abstruso pignus memorabile
tecto.
Estque, quod appelles, hic, penetrale
sacrum.

Non tamen hoc Signum Troiæ deduxit ad urbem
Dardanus; Iliacus nec tulit inde pater.
Delapſum cœlo (nam tantum numen in ipſo eſt)
Credimus, & magna parte latere ſui.
Hinc Muſis vitæ longævæ cuditur uſus,
Phœboque æternus conciliatur honos.
Æditvo ſternente viam, ſic itur ad aſtra:
Vivitur hoc pacto. cætera mortis erunt.
Hos veri custodis *erat ſervare Penates:*
Adfuit Autolyci ſed ſcelerata manus.
Vidimus Harlemo transferri pignora Veſtæ,
Atque Magontiacis Sacra repoſta cadis.

Delu-

Delubrum vacuum, nudumque altare reliquit (bonis.
Perfidus, ablatis omnibus ante-
Palladis exstinctos si quis mirabitur ignes,
Ignoscat: lachrymis spargitur ara meis.

EIVSDEM,

De libris suppositititiis,

SCAZON.

ARS HARLEMÆA *(non enim Moguntina)*
Quæ sic premendo gnava perficit libros,
*(*PREMÆ*ne dicam, an* PERFICÆ *nota, incertum)*
Vt multa nostro commoda attulit seclo,
Et censeatur publico bene nata,
Sic & putetur criminum propagatrix.

Pro-

Produxit aurum diva, sed trahit feces.
Vt alia omittam hic: est avara nonnunquam,
Dolosa, vafra, nummi amore correpta;
Vulgusque fallit credulum, suo lucro.
Nunc per vetustam prospicit FENESTELLAM,
MVSAS, SORANOS, *fabulasque* PEROSI
Viterbiensis nocte prosatas AnnI.
Mentita MORES *nunc* CATONIS *imponit.*
Nunc & videri NASO *vult Tomitanus,*
VETVLAS*que pascit*, PVLICE *excitans doctos,*
Sed bile mota: circulisque tyronum
Poëta GALLVS MAXIMAS *agit nugas.*

Par-

Partum NEPOTIS *ſomniare* COR-
NELI
Devonianæ merx recentior Muſæ,
Illa favente, cœpit. O fidem Phœbi!
Quin ipſa CONSOLATIO *(Ita-*
li fœtus)
Non TVLLIANVM *falſa nomen*
adſcivit?
Aliuſque ſchema LIVII *Patavini?*
Quid, erudite Lector, hic trahis
naſum
Vultumque ducis? quid ſtruis pe-
dem? ſiſte.
Manta parumper, delicate: per-
mittes
APICIANAS *forſan inſtrui men-*
ſas,
Stomachique robur, & gulæ volu-
ptates.
Vulnuſque linguæ ſi putabis infli-
ctum
Tot barbariſmis atque tot ſolœ-
ciſmis;

En

En hic medelam LVCIVM MADAVRENSEM,
HERBASque MACRI *pollicetur, ut ſanet.*
Et Imperator RVSTICÆ REI *gnarus.*
Hæc ſanet, inquis, nugivenda, deceptrix,
Inepta? ſane querquera ipſamet febris.
An pure in ipſo præſidi latet quicquam?
Opemve credis ferre circulatorem?
Quid ergo? probra litteraria, & peſtis,
Ruſque inficetum vapulare mandabis?
Sapis profecto. Sit modus tamen dictis.
Vitare fucum, eſt providi: ſed inſulſi,
Et barbari, artem lancinare divinam.

Fers

Fers in ſenatu, ferque pro tribunali,
Alibique mimos hiſtrioniæ addictos.
Erroneamne protinus manum damnes
Nec litteratæ huic hiſtrioniæ ignoſces?

Iſtud adjungo; Harlemenſes ex veteri libro M S. hoc ſuæ urbis ἐγκώμιον adducunt:

H		Honorandus
A		Amandus
R	lo-	Recommendandus
L	cus	Laudandus
E		Exaltandus
M		Magnificandus.

LEIDA.

Hæc Ptolemæo *Lugdunum Batavorum* dicitur, prima totius Hollandiæ civitas, ſi ejus amœnitatem, agros fertiles, decus anti-

quitatis, addo & litterarum gloriam ſpectes. Cornelius Aurelius, diligens inprimis Antiquitatum Batavicarum indagator, perpetuo fere nomine appellat *Leydas*, ſicut *Athenæ, arum*, in plurali numero, propter honorificentiam tantæ urbis, ut in Notis ad Corn. Aurelium addit V. C. & nivei plane pectoris *P. Scriverius*. Gerardus Geldenhaurius Noviomagus, qui Carolo V. Imp. à ſacris fuit, vocat *Legiam*, & à legionibus, quæ ibi caſtra habuerunt, veriſimili conjectura denominatam opinatur.

In templo Gallico ſeu B. Mariæ, ea nimirum parte, quam inſidere ſolebat auditurus ſacras conciones, videas *Tumulum & inſignia Ioſephi Iuſti Scaligeri*. Epitaphium ita habet:

DEO

DEO
OPT. MAX.
SACRUM
ET
ÆTERNAE. MEMORIAE. IOSEPHI. IUSTI. SCALIGERI. IUL. CAES. A BURDEN. F. PRINCIPUM. VERONENSIUM. NEPOTIS. VIRI. QVI. INVICTO. ANIMO. UNA. CUM PARENTE. HEROE. MAXIMO. CONTRA. FORTUNAM. ADSURGENS. AC. IUS. SUUM. SIBI. PERSEQVENS. IMPERIUM. MAIORIBUS. EREPTUM. INGENIO. EXCELSO. LABORE. INDEFESSO. ERUDITIONE. INUSITATA. IN. LITERARIA. REP. QVASI. FATALITER. RECUPERAVIT. SED. PRAESERTIM. EIUSDEM. MODESTIAE. QVOD. SIBI. FIERI. VETUIT. IIDEM. QVI. IN. URBEM. HANC. VOCARUNT. CURATORES. ACADEMIAE. AC. VRB. COSS. HOC. IN LOCO. MONUMENTUM. P. E. L. C.

IPSE. SIBI. AETERNUM. IN. ANIMIS. HOMINUM. RELIQVIT.

Ipſe alias, qua erat modeſtia, non aliud monumento incidi voluit, niſi hoc breve oraculum, quod etiamnum illic legitur:

IOSEPHUS IUSTUS SCALIGER
IUL. CÆS. FIL.
HIC EXPECTO RESURRECTIONEM.

In extrema parte lapidis ſepulchralis:

Terra hæc ab Eccleſia, emta eſt,
Nemini cadaver huc inferre licet.

Eſt & aliud ibidem:

BONÆ MEMORIÆ
CAROLI CLUSII ATREBATIS
POS.

QUI OB NOMINIS CELEBRITATEM PROBITATE, ERUDITIONE, TUM REI INPRIMIS HERBARIAE ILLUSTRATIONE PARTAM, INTER AULAE CAES. FAMILIARES ALLECTUS, ET POST VARIAS PEREGRINATIONES A NOBB. DEMUM ET AMPLISS. DD. CURR. ET COSS. IN HANC URBEM CONDECORANDAE ACADEMIAE EVOCATUS ET STIPENDIO PUB. PER ANNOS XVI. HONORATUS XXCIV. Æ. S. ANNUM INGRESSUS OBIIT CAELEBS IV. APR. M. DC. IX.

Iacobus Cluſius Rothomagenſis Medi-

Medicinæ Doctor iſtud Amico defuncto ſcripſit:

Non potuit plures heic quærere Cluſius herbas:
Ergo novas campis quærit in Elyſiis.

Item:

Omnia Naturæ qui munera pectore cluſit
Cluſius, herbifero clauditur hoc tumulo.

Sunt inſuper plurima, quibus operæ pretium eſt oculos & memoriam accommodare.

I. *Bibliotheca.* Huic adornandæ primus cauſam dedit Illuſtriſs. Princeps Guilielmus Auraicus, qui Biblia Regia ſeu opus Complutenſe Philippi II. Regis Hiſpaniarum juſſu ac proviſu editum illi loco donavit. Cujus poſtea liberalitatem imitati alii, interque eos Ioan. Holmannus Theolo-

giæ Professor, qui omnem suam librorum supellectilem morti proximus concessit. Est & in ea *legatum Iosephi Iusti Scaligeri* viri summi, quod variis iisque ad ducentos octo libris MSS. constat, qui sunt Græci, Hebraici, Chaldaici, Syriaci, Arabici, Æthiopici, Persici, Armeniaci, Russici. Servantur & illic *libri manu exarati ex Biblioth. Bonaventuræ Vulcanii A.* 1615.

II. *Locus Academiæ, & auditoria* publicarum lectionum. In vestibulo hæc inscriptio cernitur:

MEMORIÆ POSTERITATIS.

ÆDEM. ISTAM. IN. QVAM. ANNO. CIↃ. IↃ. LXXXI. CVRATORES. ACADEMIAE. ET. COSS. HVIVS. VRBIS. PVBLICAS. ACROASES. TRANSFERRI. VOLVERVNT. QVAMQVE. VERAE. SAPIENTIAE. ET. LIBERALIBVS. DOCENTIVM. AC. DISCENTIVM. EXERCITIIS. ATQVE. HONORIBVS. DEDICARVNT. POSTQVAM. EXORTA. REPENTE. FLAMMAE.

VIO-

VIOLENTIA. III. EID. NOVEMB. ANNO. clↄ. Iↄc XVI. TECTVM. EIVS. TRABEIS. CATHEDRAS. SVBSELLIAQVE. FOEDE. ABSVMSISSET. EAM. EX. DECRETO. ILL. AC. PRAEPOT. HOLLANDIAE. ET. VVESTFR. ORDINVM. IN. HVNC. MODVM. MAGNIFICE. RESTAVRATAM. PVBLICIS. DIVINARVM. ATQVE. HVMANARVM. RERVM. DISCIPLINIS. CONSECRARVNT.

ADRIANVS. A. MATENES. DOMINVS. IN. MATENES. OPMEER. &c.
CORNELIVS. VAN. DER. MYLE. DOMINVS. IN. MYLE. DVBBELDAM. &c.
ACAD. CVRATORES.

III. Academiæ, *Hortus* adjacet quaſi quædam ejus pars, ob herbarias lectiones, quæ æſtivo tempore à præfecto heic haberi conſueverunt. Eſt is valde amœnus, & arboribus ac ſtirpibus tam indigenis quam exterioribus inſtructiſſimus.

Illius Inſcriptio hæc eſt:

VSUI, ORNAMENTO
ACADEMIÆ
CURATT. ET COSS. IUSSU
STRUCTUM OPUS.
ANNO A NATO CHRISTO
cIↃ. IↃ c.

Hortum ingreßus, ad ſubſcripta reſpicito.

1. Statutâ à Præfecto horâ Hortum ingredi fas eſto; examine finito, egreditor.
2. Ingreſſis, ſtirpes videre licet, odorari licet: tenellas, ſuccreſcentesve tractare lædereve non licet.
3. Ramos, flores, ſemina decerpere: ſcapos confringere: bulbos, radicesve evellere: Hortum injuriâ afficere, nefas eſto.
4. Pulvillos, areolaſve, ne conculcato, tranſilitove.
5. Nihil invito Præfecto attentato.

Cete-

Ceterum *in area horti* rariora quædam conſpiciuntur:

Cannæ duæ Indicæ longiſſimæ & latiſſimæ.

Lignum quod in lapidem concrevit.

Lignum quod appulſu graviori tactum aquam deſtillat.

IV. *Anatomia.* In hac Argus fuerit, qui tantam copiam rerum ſimul & ſemel intentiſſimo etiam oculo pelluſtrare annitatur. Mihi tempus & otium ſuppetebat, pleraque in chartam conſignandi: quæ ſi & heic ſubnotem, venia mihi dabitur. Hæc autem præcipue occurrebant, quæ taliter diſtinguo.

Mumiæ & Funeralia ab ævo priſco.

Loculus ſive capulus feralis Ægyptiacus, operculo Iſidis effigie inſignitus, continens cor Magna-

tis

tis Ægypti in Mumiam conditum ante annos 1500.

Mumiæ veræ à multis retro sæculis adservatæ brachium elatum ex subterraneo sepulchro 4 milliaribus à Cairo.

Icunculæ duæ, una virilis, altera muliebris, ex eodem sepulchro allatæ, quas olim Ægyptii nobilium cadaveribus conditis linteis involutas gentilitia superstitione apponebant. Vid. Sueton. in Nerone.

Isidis effigie insignitus Cippus, sive operculum loculi Ægyptiaci, Mumiam vetustissimam continens.

Vrnula Romana, quales solebant in sepulchro jungere lampadibus liquore fragranti refertas, eruta in suburbano agro urbis Neomagensis, ubi olim stativa habuere Hunni ex Italia reduces.

Vrna

Vrna feralis Romana capacissima.

Noctua, quæ apud Ægyptios mortis erat hieroglyphicum, ideoque cadaveribus & mumiis apponi consueverat.

Brachia Ægyptiacæ Mumiæ veræ.

Humana & ad humanos usus.

Cucullus niger monachi Moscovitici.

Septem calculi vesicæ, post mortem reperti in corpore Ioh. Heurnl Professoris Medici in Acad. Lugduno-Batava.

Crepidæ ex Indiæ Orientalis regno Sian.

Cucurbita vitrea, quibus hodie Medici utuntur Ægyptii & Syriaci.

Brechma seu capitis fons sive fontanella, quæ in infantibus est membranacea, & visa interdum in mulie-

mulieribus 26 ætatis anno nondum induruisse, ac ingruente capitis dolore subinde dilatata fuisse, teste Bauhino.

Animalia.

Caput Alces, ex vivario magni Moscov. Ducis, donarium D. D. Iobi Paludani civis Leydensis, Russorum Imp. Archiatri. A. 1622.

Elephantis caput ex Angola advectum. A. 1620.

Sceleton Aquilæ.

Caput Tigridis ex Ind. Orientali.

Orbis marinus echinatus.

Canis vesica.

Scincus, piscis.

Sanguis Crocodili, qui immissus oculis, eos claros & à cicatricibus tersos reddit; ex Cayro Ægypti delatus. A. 1620.

Cancer ex regno Lacatra Indiæ Orient. à D. Iusto Heurnio ad fra-

fratrem Othonem transmissus A. 1626. Chinenses his vescuntur.

Yvana lacerti genus ex India Occidentali.

Animal repertum in Americæ tractu Mexicano, vivit sub terra ut talpa, carnem habet tenellam & boni succi. Hispani vocant ARMADILIO, id est, armatum, indigenæ TATTOV & AIOTOCHTLI, hoc est, cuniculum cucurbitæ.

Balæna ex utero materno cæsa.

Rostrum avis Rhinocerotis ex Æthiopia advectum.

Hasta mucronata piscis serræ, seu pristis antiquis appellati, rostro ob magnitudinem raro, ex Oceano Indiæ Oriental. advecta.

Galei piscis maxilla.

Exuviæ piscis soleæ exoticæ, durissimis squamis solidatæ.

Scarabæus cornutus ex India Orientali, qui etiam Taurus &

Cervus volans appellatur.

Ala piſcis volatilis, quem Boladoro Hiſpani nuncupant.

Roſtrum picæ Breſſilicæ majoris.

Ova Serpentis ex India Orientali.

Annulus ex dente equi marini, qui in anulari digito geſtatus dicitur hæmorrhoides provocare, iiſque fluentibus rubeſcere.

Mineralia.

Alumen cæruleum ex Ternada Moluccarum inſula; cujus excellens facultas eſt in hæmorrhoidum cura.

Calſavve, ſeu, ut alii, Calſue Occidentalis.

Calſavve Orientalis.

Hic lapis ex diſſitis Perſiæ finibus frigidiſſimo monte Caucaſo, & inſulis Carmeniæ apportatur, ac ob virtutes ſuas & præclaras ope-

operationes per univerſam Indiam, Sinam, Perſiam, Cyprum, Alexandriam, Conſtantinopolin, &c. celebratiſſimus eſt, eumque Chriſtiani orbis regna plurima, regiones, urbes admirantur, & maximi æſtimant.

Heliotropius gemma.

Lapis oſſifragus, Steynbrech, circa Spiram, Haidelbergam, Darmſtadium, & in Electorali ditione Brandenburgica reperitur.

Aqua circa ligni ramum in lapidem concreta, ex Galliis delata à D. Harrevvijn.

Arma.

Acinaces ex regno Indorum Oriental. magni Magor.

Pugio Æthiopicus, cujus manubrium in Dæmonis effigiem (quem miſeri ibi adorant) eſt conformatum.

Vide insuper, & ride ad

Halecis salsati vires & iuramenta.

Alec salsatum, crassum, blancum, grave, latum,
Illud dorsatum, scissum, per ventrificatum,
Huic caput ablatum, sic pellibus excoriatum,
Intus mundatum, crudum, vel in igne crematum,
Illi cape datum, per panem rustificatum,
Et sic cænatum, dum transis nocte cubatum,
Hoc thyriacatum valet antidotum preciatum,
Quod parat optatum putamen largifluatum,
Dans de mane ratum, guttur bibendo paratum,
Haustu prostratum reparat madidatque palatum,

Et

Et caput & pectus desiccat phleg-
matisatum,
Dans urinatum, cito mox deinde
cacatum,
Dirigit inflatum, cibum penetrat
veteratum.
Hoc medicinatum Laurens fert
versificatum.

Repertum in triclinio Arnoldi
Ducis Geldriæ.

Halec assatum convivis est bene
gratum,
De solo capite faciunt bene fercula
quinque.

V. In *templo D. Petri.* Plurima insignia & vexilla Principum, Comitum, Baronum, Nobilium, qui eo loco humati. Sed & magnorum virorum *Epitaphia:*

1. RAPHE
LENGIO
RVM

plus non exstat.

2. EPITAPHIVM CHRONOSTICVM.

OCtobrIs ter ſena DIes & qVIna refVLget,
SenaqVe LeyDensI bIs ſonat hora ſoLo,
OrbIs VbI tItan franCIſCVs IVnIVs atra
TaCtVs peſte, æthræ regna beata petIt.

3. DEO OPT. MAX. S.

Quid Fati invidiam queror,
Aut multis moror Hoſpitem?
Nomen nobile ſi loquar,
Paucis omnia dixero:
BOCKENBERGIVS HIC IACET.

PETRO
BOCKENBERGIO
HISTORIOGRAPHO
HOLLANDIÆ ZELANDIÆQVE
ETC. PIÆ CONIVGIS OFFICIOSVS IN MARITVM DOLOR
MONVM. POS.

NA-

NATVS GOVDÆ A. cIↃ IↃ XLVIII.
DENATVS LEYDÆ A. cIↃ IↃC XVII.
IANVARII DIE XVI.
EGRESSVS ANNVM VITÆ LXVIII.
NE VITA SIT TRAGOEDIA.

4. HIC. SITVS. EST. VIR. CELEBERR. D. D. IOANNES HEVRNIVS. IN ACADEMIA. LEIDENSI. PRIMARIVS MEDICIN.PROFESSOR.PER.ANNOS.XX ET.IN.EADEM.VI.RECTOR.MAGNIF. MAGNAE. PRUDENTIAE. SVMMAE. IN DOCENDO. ET. SCRIBENDO. VENVS TATIS. AC. CELEBRITATIS. VITA LAVDAB. TRANSACTA. OBIIT XI. AVG.AN.cIↃ IↃC I. VIXIT ANNOS LVIII.

EPITAPHIVM

Heurnius. Hippocratis. Genius. hac. conditur. urna.
Cui. non. inveniet. terra.Batava. parem.
Flete. ô. Pæonides. &. crines. ſolvite. Muſæ.
Occidit. heu. veſter. famaque. ſolque. chori.

Verdoeſius.Med.poſuit.

5. D. O. M.

ET

MEMORIAE. D.D. GERARDI BONTI. VIRI. CVM. OIVM DISCIPL. TVM. PRAECIP. VTRIVSQVE. MEDICINAE. LAVDIB. ORNATISS. QVI. IN. FLORENTISS. BATT. ACADEMIA. PRIMARIVS MEDIC. PROFESSOR. MAGNA FAMAE. CELEBRITATE. TOTIS XXIV. AN. PVBL. DOCVIT IDEMQVE. RECTOR. MAGNIF. RECTORATV. SIMVL. CVM. VITA DEFVNCTVS. EST. XV. VIIBRIS AN. CIↃ. IↃ. IC. VIX. AN. LXXII. M. VI. D. XI. CON. ET LIB. M. P.

6. In membrana ligneæ tabulæ adglutinata.

Iohan. Holmanni Theologi.

Hoc tumulo Holmanni *cineres Libitina* ſacravit.
Siſte Hoſpes, fuerit, dum, quis & unde, ſcias.

Prognato

Prognato ingenuus Stadena *parentibus auras*
Lucis, & expensa huic prima elementa tulit.
Mox Rhodus, & Cimbræ *puero plausistis* Athenæ,
Qua Codana *frequens littora plangit olor.*
Hic percepto animi cultu morum indole vitam,
Ingenium ingenuis Artibus excoluit.
Nec satis hoc: celebrem Misni *quoque Principis aulam*
Et Wittenbergam *noscere cura fuit.*
Sæpe hic Lotichii *pendere canentis ab ore,*
Sæpe tua meruit voce Philippe *frui.*
Sacrorum inprimis Ritus *perdiscere, cordi,*
Et studium veræ Religionis habens.

Maio-

Maiores natu venerari, æqualibus uti
Comiter, à fastu liber, & invidia.
Et mirum, tantis virtutum insignibus auctum,
Saxonici *studium promeruisse* Ducis,
Et dignum ante alios habitum, sua pignora curæ
Huius & arbitrio crederet, & fidei,
Martia quo placidas molliret corda per artes,
Æmula Phillyridæ suada Magisterio.
Si magnis placuisse haud parva est gloria, noster
Cur non hac etiam laude Secundus *ovet?*
Sed durum pugnare Deo, patriæque vocanti:
Sic laribus tandē redditus ille suis.
Spargere Divini *properavit semina* Verbi,
Vix dum etiam quinas natus olympiadas.

Eru-

Erudiundi alios Sophiæ eſt & princi-
pium, & fons,
Hæc paritur non ætate, ſed inge-
nio.
Quæ cura à teneris Holmanno *in-*
ceſſerat annis,
Civibus ut poſſet utilis eſſe ſuis.
Hæc eadem uſque per undecimæ Trie-
teridis orbem,
Ad canos etiam concomitata ſe-
nem.
Duratura rogo porro tenus, & bene,
ſi non
Huc quoque manaſſet nominis au-
ra tui.
Scilicet hinc Batavo Bremam *mu-*
tare Lycæo
Et Lugdunenſem *iuſſus adire*
Sain.
Hoſpita ubi terra iſta dares, ea ſcili-
cet una
Deerat adhuc ſpatiis ultima meta
tuis.

Haud

Haud aliena tamen: certe domo abusque petita
Hic iit in thalamos Caia *secunda tuos.*
Quæ legeret supremo animam morientis ab ore,
Lumina quæ caris conderet articulis.
Hic priva, ac Dousæ *laribus confinia tecta:*
Carior hocque etiam nomine Leida *tibi.*
Parva loquor: tanti certe inquam Lipsius, *ille*
Qui tibi pro multis millibus unus erat.
Discipulorum auris tanti; consueta frequenti
Cingere suggestus obsidione tuos.
Sollennique senem iuvenum deducere pompa,
Abdita dum magni fers documenta Dei.

Indi-

Indicio fuerit Librorum *exſtructa ſupellex,*
Verſatos manibus quos iuvat eſſe tuis.
Hanc Academiæ *voluiſti cedere in uſum,*
Prodeſſe orbi etiam poſt tua fata ſtudens.
Nec pietas obſcura tua hæc, ſed in acta *relata*
Publica, nunc quo ſtat Bibliotheca *loco.*
Ingenium hic quoque multa tuum monumenta loquuntur,
Signata archetypis illa voluminibus.
Liqueris hæc animi quo robore, quamque ſalutis (*mihi.*
Spe ſolida innixus, prætereunda
Vxorem & quotiens ſolatus dixeris; O *quam*
Diſſolvi, *& tecum me Deus eſſe iuvat.*

Vt propria hæc etiam fuerit laus : mi satis illud
Dicere ; Non aliter ſit mihi poſſe mori.
Sic tua mors , ſic vita odii expers omnis: & unde
Iure ſibi exemplum noſtra Lycæa *petant.*
Nunc veram tibi det Requiem *Deus, & bona multa*
Eveniant Cineri care Secunde *tuo.*

DEO MAX.
ET MEMORIÆ IOH. HOLMANNI
SECVNDI THEOLOGI ET PROFESSORIS VITA DOCTRINAQVE LAVDATI
BEKE AB EDENBVTTELS
VXOR HEV MOLESTA POSVIT.
VIXIT ANNOS LXIII. ABIIT
AN. ADSERTÆ SALVTIS
∞. D. LXXXVI. VII. CAL.
IAN.

7. THOMÆ ERPENIO

VIRO IN OMNI GENERE LITERARVM EXIMIO, ORIENTAL. LINGVARVM PERITISS. EARVMDEMQVE IN ALMA BATAVORVM ACADEMIA PROFESSORI LONGE PRAESTANTISSIMO, LIBRISQVE SVIS ET ARABICIS TYPIS CLARO, VITAE INTEGRITATE, PIETATE, PROBITATE, MODESTIA, MORVMQVE SVAVITATE INSIGNI, ANN. cIↄ Iↄ LXXIV. III. EIDVS SEPTEMB. GORCOMII IN BATAVIS BONO EGREGII PVBLICI NATO, EIVSQVE INCOMPARABILI DAMNO LVGDVNI BATAVORVM IN FLORE (HEV!) DENATO, AN. cIↄ Iↄc XXIV.

IACOBA BVYESIA

AMPLISS. ET INTEGERRIMI HOLLANDICAE CVRIAE SENATORIS IOHANNIS BVYESII MONACHODAMENSIS ICti FILIA OPTIMO ET BENE MERENTI CONIVGI, CVM QVA OCTENNIVM SINE QVERELA VIXIT, TRIVM EX EO LIBERVM PARENS CONTRA VOTVM MOESTISSIMA POSVIT.

Vale, vale dulcißime. Sit tibi terra levis.

HOMO BVLLA. RVIT HORA.

Subtus in alio ſaxo:

THOMAS ERPENIVS
HEIC
FIDELIVM
RESVRRECTIONEM
EXSPECTAT.

8. D. O. M. S.
ET
AETERNAE MEMORIAE
ANDREÆ BACCHÆRI,
POPERINGANI FLANDRI,
QVI CVM ARTIS MEDICAE
PERITIA INTER PRIMOS
AETATIS SVAE CENSERETVR,
EAMQVE PRINCIPIB. XXXIII.
COMITIBVS XIII. RARO
EXEMPLO APPROBASSET,
LVGDVNVMQVE BATAVORVM
VITAE, AVLAE, HONORVM SATVR
SECESSISSET, ANNOS LXX
NATVS, DEO ET NATVRAE IBI-
DEM CONCESSIT PRID. KAL.
DECEMB. AN. CIↃ IↃC XVI.
Conjugi optimo
optimo patri
uxor liberique
M. H. P.

Sub-

Subtus in ſaxo:

D. ANDREAS BACCHAERVS MEDICINAE DOCTOR, QVONDAM ILLVSTRISS. DVCVM BRVNSVICENSIVM ET LVNAEBVRGENSIVM PER XLIII. ANNOS ARCHIATER ET CONSILIARIVS, BEATAM RESVRRECTIONEM HIC EXPECTAT.

9. D. O. M.

REMBERTO DODONAEO MACHLIN.
D. MAXIMILIANI II. ET RUDOLPHI II. IMP.
MEDICO ET CONSILIARIO
CVIVS IN RE ASTRONOM. HERB. MEDIC.
ERVDITIO SCRIPTIS INCLARVIT
QVI IAM SENEX IN ACAD. LVGDVNENSI
APVD BATAVOS PVBLICVS
MEDICINAE PROFESSOR FELICITER OBIIT
AN. CIↃ. IↃ. LXXV. AD VI. IDVS MART.
AETATIS SVAE LXVIII.
REMBERTVS DODONAEVS
FIL. M. P.

VI. *Pyrgus* ſeu Burgum in media fere urbe, acclivi undecunque tumulo, loco editiori, ut quaqua te convertas, proſpectus aptiſſimos habere poſſis.

Intra hujus ambitum *Puteus* mira profunditate, raram tamen aquam continens. Hujus Castri autorem & conditorem ferunt Engistum, circa An. à N. C. 450, cum post devictam valida manu Britanniam domum rediisset, ob hæc facinora alter Sextus Tarquinius vocatus. Ab hoc Burgo dicebantur *Burggravii Leidenses*, qui potentia olim valuerunt, & non tantum proprietarii urbis *Leidanæ*, sed & Rhenani territorii, seu *Rijnlandiæ* domini erant. Apud vetustissimam familiam *VVassenariorum* hæc dignitas multos annos quasi propria mansit. Vetustissimam autem appello, quoniam ejus mentione tritũ illud apud Hollandos sermone proverbium incidit;

VVassenarios esse antiquissimos
Egmondanos ditissimos
Brederodios nobilissimos.

Hæ

Hæ enim tres familiæ in Batavis vere familiam ducunt.

VII. *Curia.* Cujus conſcenſa *turris* egregium horologium, & optime ſonantia cymbala, quin & totius urbis elegantiſſimum *proſpectum* præbet. Servantur adhuc in iſto civitatis oraculo, & in ejus camera Conſulum inſignes valde picturæ, à Cornelio Engelberto & Luca Leidenſi Vrbis quondam civibus efformatæ, uti ſunt:

Munera trium Magorum ab antiqua manu.

Obſidio Leydenſis ab advocato quodam patriæ acu picta in tapetibus.

Icon extremi iudicii, Lucæ Leidenſis opus, pro qua aſſerunt Rudolphum II Imp. tot aureos Vngaricos, ut ea potiretur, obtuliſſe, quot ſcilicet aurei ad obtegendum illam tabulam ſufficerent.

VIII. *Orphanotrophium.* In quo

ad 700. pueri, innuptæque puellæ gratis aluntur. Munditie ac elegantia ſua multas Principum domos provocat, ſic ut ſimile huic in omnibus Belgii provinciis non ſis inventurus.

IX. Viſitur etiam *domus* inque ea Muſæum *I. LipsI* V.C. tum Profeſſoris Leidani Ego ſub ingreſſum ita dicere cœpi:

Parva quidem domus eſt, tamen eſt ſat magna; quod olim
LIPSIVS *hac voluit magnus habere domo.*

Paſſuum millibus Leyda diſtat *Rhenoburgum*, & paulo ulterius *Catvicum*, duo inſignes pagi ac propter antiquitatis memoriam merito æſtimandi. Quibus adnumerari debet *Sevenhuſa*.

RHENOBVRGVM, *Reinsburg.*

Heic erat olim ampliſſimum ordi-

ordinis Divi Benedicti *Cœnobium*, quod Petronella filia Ducis Saxoniæ, Florentini Comitis Hollandiæ, cui cognomentum Pinguis ſeu Craſſi adhæſit, uxor fundaſſe dicitur. Hodie muri ejus ac collapſa rudera perdurant. In *templo* autem ejus pagi hæ antiquæ inſcriptiones adhuc ſuperſunt.

1. *VVilhelmus. primus. Comes. Hollandic. Obiit A.* 1223.
2. *Aleidis. filia. Comitis Geldric. uxor. eius. Obiit. A.* 1218.
3. *Ada. filia. VVilhelmi. primi. Comitis. Hollandic. ĩ. Reĩsburch. Abbatiſſa. Obiit A.* 1258.

CATVICVM.

Ad litus maris proxime ſitum

Cat-

Catvvÿck op Zee. Ego non vane à Cattis ſeu Heſſis ita dictum opinor. Quorum primus Bato Cattorum Principis filius, ſive domeſtica illa ſeditione, cujus Tacitus hiſtor. *lib*. 4. meminit, ſive populi ſui ſeceſſione & benevolentia, ſive Novercæ inſidiis, ſive alia ratione motus, extrema Gallicæ oræ vacua cultoribus, ſimulque inſulam à fronte Oceano, à tergo lateribuſque Rheno circumfuſam, quæ Batavia hodie dicitur, occupavit. Erat ibi quondam oſtium Rheni nobiliſſimum, ſed circa An. Chr. 860. vi tempeſtatis obſtructum. De quo ex profeſſo quaſi agit *Cornel. Aurelius Bataviæ lib*. 1. *cap*. 5. Viſitur adhuc eo in loco locus, ubi antiquiſſima *arx ſive Turris Britannica, het huys te Britten*, vel *Brittenburg*, ſtetit. Hæc fuit Caſtellum præſidiarium pop. Romani, quo adpo-

adpositis excubiis & custodiis arma navalia ac tela adservarentur. Plerisque placet, hanc fuisse TVRRIM, quam C. Caligula, ut *SuetonI* verba usurpem, in indicium victoriæ excitavit, ex qua ut ex Pharo, noctibus ad regendos navium cursus ignes emicarent. *De* XII *Cæsarib. lib.* IV. *in vita C. Calig. Cæs. c.* 46. Quibusdam & hæc Turris S. Brandarii dicta. Quam ob caussam vero hæc Arx *Britannicæ* nomen indepta fuerit, inter Antiquitatum arbitros adeo non convenit. *Humfredus Lhuydus Anglus in ad Abr. Ortelium Antverpian. Epistola* triplicem hujus nominis rationem vel suspicionem potius adfert. I. Ita vocatam fuisse, quod Britanni piraticam frequenter ob commoditatem portus circa illud ostium Rheni exercuerint, obque id violentiæ huic avertendæ tur-

rim

rim à Batavis exſtructam. 2. Quod Antoninus Imp. cum jam mare per Saxones & Friſios infeſtaretur, inſtaurato hoc ædificio militem Britannum in eodem collocarit. 3. Quod ille locus circa Rheni præcluſi terminum mercatorum Britannorum receptaculum & annonæ ab illis invectæ quaſi horreum fuerit. Talia, referente Ammiano Marcellino, Iulianus Cæſar multa per Gallias & Germaniam annonæ Britannicæ tutandæ ergo exſtruxit, quædam etiam incenſa & diruta reſtauravit.

Ceterum ab incolis Catvicenſibus *lapides*, *numi*, & *alia* antiqua non raro reperiuntur. Quidam exhibebat nobis *monetas veteres* ex ære & argento à Romanis cuſas, item *clavem anulatam* forma minutiſſimi digiti. Quæ Romanis ad dupli-

duplicem uſum adhibita: partim ut ea Epiſtolas ac penum & ſupellectilem domeſticam ſignarent, partim ut clauſa aperirent. Alius apportabat nobis *lapides quadrilateres* maximam partem inſcriptionibus inſignitos, quæ tamen ita adroſæ ac eraſæ, ut vix legi potuerint. In uno ac altero animadvertebam quaſi *cor apertum bifidum*, & circum inciſas litteras, VNIO EGN, fortaſſean REGNI. Sic enim tum interpretabar duabus litteris huic dictioni adjectis: quam lectionem & conjecturam calculo quoque ſuo adprobabat, qui mecum erat, vir inuſitatæ eruditionis Cl. & Nobil. *Dn. Ioach. Morſius*, quem amicitiæ ac fraternæ conjunctionis noſtræ cauſa nomino. Ceterum Cl. & ſagaciſſimus *Scriverius* ſuſpicabatur, VNIO. E. G. INF. ut denoteretur, *unio exercitus Germaniæ inferioris.*

SEVENHVSA.

Sevenhuyſen in de Venen.

Pagus quarto lapide Leydis diſtans *Nemori amœniſſimo* adjacet, quod non vane Paradiſum Hollandiæ dixeris. Longitudo ejus ad dimidiam fere leucam, latitudo ad ſtadium ſeu octavam milliaris partem extenditur. Formę eſt quadrangularis, & tam apte quidem inter ſe cohærentis, ne ulla pars aut area ante aliam protuberet, ſed omnes æquali plane ſymmetria ac quaſi fronte ſibi invicem reſpondeant. Quin & inſulæ inſtar limpidiſsimis canalibus diſtinguuntur ac interſecantur, ſic ut non niſi per naviculam, quaqua parte velis, hæc tempe commodum adire ac permeare poſsis. Canalis quoque unus medium nemus interfluit,

fluit, ac tres alii in transversum: qui omnes, sicut & saltus ipse, tam regulari & incurva plane æquabilitate consistunt, ut locum hunc ab antiquo de industria sic formatum atque excultum esse appareat.

Confluunt quotannis, ubi tempus vernum appetit, tam multæ omnis generis aves in hoc nemus elegantissimum, ut plures vix in tota Belgio reperiri credas. Quatuor tamen ex iis præcipue familiam ducunt, quæ sermone patrio sic appellari solent,

Quacken,
Scholfers,
Lepelaers,
Reygers.

Hæ statim sub adventum suum nidos magna copia construunt, quos postea circa mens. Septembrem relinquunt. Antequam vero

abitum moveant, homines passim non solum ex omni Hollandia, sed & aliis provinciis accurrunt, ut tam suavi voluptate ac raris deliciis perfruantur. Tum enim in illorum gratiam longæ ultra modum perticæ, quarum extremitas magnis ferreamentis armatis conspicua est, adhiberi consueverunt, ut sic arboribus circa summum fastigium, ubi optime possunt, firmiter agitatis, aves tanquam poma aut pyra in terram decidant, quæ ab adstantibus non sine jucunda interdum concertatione colliguntur. Rex Britanniarum Iacobus VI, binas naves dicitur harum avium, si tamen *Scholfers* excipias, singulis annis ex hoc nemore in Angliam non sine sumptu ac labore magno advehi jussisse.

GRAVENHAGA.

HAGA-COMITIS pagus, ut ego quidem arbitror, totius Europæ pulcherrimus, & qui potius amplæ ac egregiæ urbis faciem præ ſe fert: majori tamen ſui laude quam ſi urbs eſſet: Tum enim inter minores recenſeretur.

Curia iſthic Illuſtr. ac Præpotentum Fœderatæ Belgicæ Ordinum, quam eo Wilhelmus Romanorum Rex & Hollandiæ Comes tranſtulit, cum antea Harlemi eſſet. Hic & *Palatium* condidit, quo Illuſtriſſ. Princeps Auraicus ſedem tenet, aquis & foſſis undique cinctum ac communitum.

Sunt præterea

-- *Pulchri* adſpectus nemorum,
  quos poſſidet Haga,
Aſtreæ Veneriſque Deæ gratiſſima
  ſedes,

Haga *voluptatum genitrix, genitrixque laborum:*

Sicut Δαιμόνιον iſtud hominis V. Nobiliſſ. *D. Heinſius* in ad affinem ſuum I. Rutgerſium propemptico non minus vere quam elegantiſſime canit.

Quæ Tempe *Conſtantinus Hugenius*, Eques Belga litteratiſſimus, rythmis ſuæ linguæ pari venuſtate commendavit, in libris ſuis *Otiorum.* Et ab hoc quidem Nemore Clariſſimus & Doctiſſimus *H. Iunius*, aliique indigenæ, non procul diſſitum fuiſſe putant *Sacrum* illud *Nemus* vulgo *Schakenboſch* vel *Sacrenboſch*, cujus mentio facta in hiſtoriis C. Taciti. Erat autem illud, in quod Claudius Civilis fortiſsimus Batavorum Princeps, regia ſtirpe clarus, *primores gentis* (penes quos etiam hodie Reipubl. ſumma) vocavit, & ad eos perelegantem

gantem orationem habuit, magnó cum aſſenſu auditus. Vide *Tacit. hiſtor. lib. 4.*

In Templo Hagienſi primario ſepultus eſt I. Douſa Fil. hoc Epitaphio:

I. DOVSA IANI F. HIC CVBAT. QVI VIXIT ANN. XXV. MENSES XI. DIES IV.

Haga fieri commode poteſt, ſolet etiam, ambulatiuncula in pagos viciniores *Riſvicum*, *Scheveringam*, *Lauſdunum*, *Vorburgum.*

RISVICVM.

Ibi eſt *Equile Principis* Auraici, in quo ordinarie Equi plus minus 80 ſtabulari ſolent. Monſtrantur etiam *Caſuaria dua*, aves rariſsimæ Indicæ. *Cervæ* aliquot *Indicæ*, albis maculis eleganter admodum variegatæ.

SCHEVERINGA.

Heic oſtenduntur *Currus velivoli*, queis Mauritius Naſſavius Illuſtriſſ. BelgI Gubernator inclitæ memoriæ interdum uſus, cum juxta litus marinum exſpatiari libuit. In tali curru ſedentes 28 viri duarum horarum ſpatio quatuordecim leucas Hollandicas, videlicet Scheveringa Pettemum uſque confecerunt, tanta velocitate, ut ab obviis & prætereuntibus agnoſci non potuerint; ſicut teſtimonio eſſe queant Legati Imperatoris, aliique Magnates, Galli, Angli, Dani, & alii eo vecti, immo & ipſe Admiralius Arragoniæ D. Franciſcus de Mendoſa, Ordinum tum captivus. Quin & nullus equus, licet celeritate ingenti præſtans, illum longo ſpatio curſu æquare potuit. Hujus currus inventor

ventor *Simon Steevinus*, Mathematicus insignis, rerumque naturalium cognitione mirabilis. De cujus & mirabili invento sic inter alia ὁ τρισμέγιστος ille, & quavis laude major, *H. Grotius* in libr. Epigramm.

Icarios hospes noli trepidare volatus:
Præscripto poteris Dædalus esse modo.

LAVSDVNVM sive LOSDVNVM.

In *Templo* hujus pagi *Tumulus Comitissæ*, quæ uno partu trecentos sexaginta quinque infantes edidit. Pelves ex ære illic pendent cum hac ἐπιγραφῇ:

In dese tvee Beckens sijn alle dese kinderen ghedoopt.

Quin & historia ibidem duplici sermone Latino & Belgico tabulæ

bulæ inserta legitur. Latina sic incipit, uti quidem juxta tenorem formæ authenticæ heic bona fide memoro:

En tibi monstrosum nimis & memorabile factum,
Quale nec à mundi conditione datum.

Margarita Hermanni Comitis Henenbergiæ uxor, quarti Florentii Comitis Hollandiæ & Zelandiæ filia, Guilielmi Regis Romanorum ac postea Cæsaris seu gubernatoris Imperii atque Alitheiæ Comitis Hannoniæ soror. Cuius Patruus Episcopus Traiectensis, avunculi autem filius Dux Brabantiæ & Comes Thuringiæ &c. Hæc autem Illustrissima Comitissa annos quadraginta circiter nata, ipso die Parasceves nonam circiter horam, anno millesimo ducentesimo septuagesimo sexto, trecentos & sexaginta quinque enixa est pueros, qui prius à Gui-

à Guidone ſuffraganeo Traiectenſi omnes in duabus ex ære pelvibus baptiſati ſunt, quorum Maſculi quotquot erant Ioannes, Puellæ autem omnes Eliſabethæ vocatæ ſunt, qui ſimul omnes cum Matre uno eodemque die fatis conceſſerunt, atque in hoc Lauſdunenſi templo ſepulti iacent. Quod quidem accidit ob pauperculam quandam fœminam, quæ ex uno partu gemellos in ulnis geſtabat pueros, quam rem ipſa Comitiſſa admirata, dicebat, id per unum virum fieri non poſſe, ipſamque contumelioſe reiecit, unde hæc paupercula animo perturbata ac perculſa mox tantum prolium numerum ac multitudinem ex uno partu ipſi imprecabatur, quot vel totius anni dies numerentur. Quod quidem præter naturæ curſum obſtupenda quadam ratione ita factum eſt, ſicut in hac tabula in perpetuam huius rei memoriam ex vetuſtis tam

manuſcriptis quam typis excuſis Chronicis breviter poſitum & enarratum eſt. Deus ille ter maximus hac de re ſuſpiciendus, honorandus, ac laudibus extollendus in ſempiterna ſecula, Amen.

Hæc lege, mox animo ſtupefactus
Lector abibis.

VORBVRGVM.

In hujus agro oſtenditur *Collis*, quo *Caſtrum Ritzardi* Friſiæ Regis fuerit: quem velut alterum Midam ab aſininis auribus *Eſelorum*, ſeu *Elinum* ac *Aurendulium* vocant, montem vero illum *Koninck Eſeloors Berg*. Caſtrum olim erat longe munitiſsimum, & quod amplitudine ſua x jugera complexum fuiſſe referunt: poſtea vero à Danis & Normannis, terras has devaſtantibus, funditus everſum. Multa Antiquitatis monumen-

numenta ſuperiori tempore ex ruinis & ſubterraneis ſubſtructionibus ejus arcis effoſſa fuerunt: quorum mentionem præter ceteros facit V. C. *Petrus Scriverius*, in *Antiquitat. Batavicar. Tabulario.* Ante paucos annos, Amicus noſter dum viveret, *Thomas Segethus* in illo agro lapidem vetuſtiſſimum erui ſpectavit, IV plus minus pedes altum, duos circiter latum, unius craſſitudine. Ejus Inſcriptionem, quia paucis fortaſſe viſa aut cognita, ex manu Segethi huc apponam:

I. O. M. SARAPI
ISIDI. FRVGIFERO
CAELESTI. FORTVN
BONO. EVENTO
FELICITATI. LARI
VIALI. E. GENIO
LOCI. L. LVCRETIVS
PAL. FAVSTINIAN
Ɔ. LEG. I M P E PRO. SE
SVISC. I. E. R. V. L. CONSAC.

Ita lego:

Iovi Optimo Maximo Sarapi
Isidi, frugifero
Cœlesti, Fortunæ
Bono Evento
Felicitati, Lari
Viali, & Genio
Loci L. Lucretius
Palatina (sc. *tribu*) *Faustinianus*
Centurio legionis primæ monumentum posuit & pro se suisque in eam rem votum libens consecravit.

Sive, ut Cl. *Scriverius* singulares illas notas in fine Inscriptionis interpretabatur atq; emendabat,

Centurio Legionis primæ Minerviæ, Piæ, Fidelis, pro se suisque heredibus V. L. consecravit.

Heic, ut vides, leviter quidem sed non minus eleganter quam vere corrigitur depravata, sculptoris aut exscriptoris culpa, lapidis antiqui Epigraphe. Nam pro

Ↄ. LEG.

D. LEG. I M P E reponit vir doctiſſimus D. LEG. I. M. P. F. & appoſite tres diſtinctas literulas connectit, legitque unica voce, HER. id eſt, HER*edibus*. Quemadmodum uberius docebit in iterata editione Tabularii ſui *Antiquitatum Batavicarum.* Vbi & inter alia monumenta in agro Vorburgano nuper eruta, profert hanc & duas alias Inſcriptiones non ſane contemnendas. Eundem etiam conſulere poteris *Animadverſionibus ad Bataviam Iunii*, propediem excudendam.

FRVGIFERO COELESTI) Prius ad Sarapin, poſterius ad Iſin referendum cenſeo.

EVENTO) Hanc vocem omnes, quibus cum mihi hac de inſcriptione ſermo fuit, parum Latinam cenſent. Ego vero eam ſuper omnes maxime probo: atque ita

effictam puto ut AVERRVNCVS, CONSVS, FIDIVS. EVENTVS igitur BONVS boni eventus dator.

LARI VIALI) Si non omnino memoria fallor, puto apud Plautum exſtare alicubi LARES VIALES: &, monente Scriverio, in alia Inſcriptione, FORTVNÆ. REDVCI. LARI. VIALI. ROMÆ. ÆTERNÆ. Pag. Inſcriptionum Gruteri LXXVIII, n. I. Locus autem Comici eſt Mercatore Act. 5. Sc. 2.

PAL.) Palatina, nimirum tribu. Crebræ ad hanc formam inſcriptiones ſunt, quibus ad hominis nomen tribus quoque adjicitur.

FAVSTINIAN.) Ex hoc vocabulo conjectare libet, ſub Marci Antonini Philoſophi tempora monumentum hoc poſitum. Placere voluit aut Imperatori, aut ejus uxori Fauſtinæ vel auctor inſcri-
ptionis

ptionis vel ejus pater, adſcito aut indito à Fauſtina nomine.

DELPHI.

Delphis urbe ampla ac pereleganti dignum eſt ex iis ad quæ viſas

I. In templo *Mauſolæum Gulielmi Naſſovi* Principis Auraici, ſtructura ſuperbum ac ſplendidum:

D. O. M.

ET AETERNAE MEMORIAE GVLIELMI NASSOVI, SVPREMI ARAVSIONENSIVM-PRINCIP. PATRIS PATRIAE, QVI BELGII FORTVNIS SVAS POSTHABVIT ET SVORVM: VALIDISSIMOS EXERCITVS AERE PLVRIMVM PRIVATO BIS CONSCRIPSIT, BIS INDVXIT ORDINVM AVSPICIIS: HISPANIAE TYRANNIDEM PROPVLIT: VERAE RELIGIONIS CVLTVM, AVITAS PATRIAE LEGES REVOCAVIT, RESTITVIT: IPSAM DENIQVE LIBERTATEM TANTVM NON ASSERTAM MAVRITIO PRINCIPI PATERNAE VIR-

TVTIS HEREDI FILIO STABILIENDAM RELIQVIT; HEROIS VERE PII, PRVDENTIS, INVICTI: QVEM PHILIPPVS II. HISPAN. REX ILLE EVROPAE TIMOR TIMVIT NON DOMVIT, NON TERRVIT, SED EMPTO PERCVSSORE FRAVDE NEFANDA SVSTVLIT. FOEDERAT. BELG. PROVINC. PERENNI MERITOR. MONVM. P. C. C.

Sub hoc etiam ſaxo requieſcit Illuſtriſſ. Principis Gulielmi vidua, & glorioſæ memoriæ filius Mauritius.

II. In alio *templo Monumentum* inſigne *Eliſabethæ Marnixiæ* V. N. Philippi Marnixii *Sant-Aldegondæ* F. Matronæ generoſiſſ. uxori opt. caſtiſſ. matri pientiſſ. dulciſſ. Carolus Morgan Eques P. C.

Illuſtri ſerie longæque ab origine gentis
Morgani hic coniux Eliſabetha tegor.

Mar-

MarnixI ſoboles, quod non neſcitur in orbe
Nomen, & invito tempore ſemper erit.
Virtutum ſatis eſt uni placuiſſe marito,
Quod pro me loquitur tam precioſus amor.

III. In *domo Anglicana.* Locus ubi Princeps Gulielmus tribus globis à nefario ſicario impetitus fuit, quorum veſtigia etiamnum ibi conſpiciuntur. Factum id An. 1584. x Iul.

Faciem quæ Principi vulnerato fuit, ad vivum expreſſam vidimus apud Nobiliſſ. Franciſcum Douſam Neorodianum in Tuſculano ſuo Nordovici, cumque illa hos verſus:

HIC. ERAT. HEV. VVLTVS. MIHI. CVM. MANVS. IMPIA. IBERI.
PRO. SCELVS. INNOCVO. NOSTRO. EST. FOEDATA. CRVORE.

ROTERODAMVM

Quaſi dicas ROTERÆ AGGER. Rotera enim fluvius urbem alluit, *agger* vero Batavis, uti & Germaniæ ſuperiori, *dam* vocatur. Quidam à Rege Francorum Ruterio denominatam, quem & ibi ſepultum tradunt. In porta, qua Durdrechtum exitur, hæc Epigraphe:

Eſt Leo CV*nctI*potens *p*VLC*hræ qui* Mœn1*a portæ*
*Ser*V*ab*I*t q*V*a Rotta f*LVI*t, q*V*a terra* VI*reſc*I*t.*

Vrbs eſt ampliſſima ac ſatis nitida, portus multarum navium è maritimis regionibus, magni illius *DeſiderI Eraſmi* patria, *quo neque facundiorem neque doctiorem orbis habet, ſive quis Theologiæ myſteria, ſive politioris dictionis lauticias requirat,* uti de eo judicium veriſſimum mihi

mihi videtur V. Ampliſſ. *P. Scriverii* in Not. ad Icon. & hiſtor. Comit. Holl. Ejus *ſtatua* hodie ex ære in foro viſitur, & ſubtus hæc inſcriptio:

ERASMVS. NATVS
ROTERODAMI
OCTOB. XXVIII.
ANNO M. IV^C. LXVII.
OBIIT BASILEAE
XII. IVLII. ANNO
M. D. XXXVI.

Domus etiam, quæ ipſi lucem & cunas præbuit. Sub cujus ingreſſum exterius in tabula penſili hæc leguntur:

ÆDIBVS HIS ORTVS MVNDVM DECORAVIT ERASMVS
ARTIBVS INGENVIS, RELLIGIONE, FIDE.

In dit huys is ghebooren
Eraſmus vermaert
Die Godts vvoort uytverkooren
Ons vvel heeft verklaert.

En.

En. eſta. caſa. es. naſcido. Eraſmo. Theologo. celebrado. por. doctrina. ſẽnalado. pura. fee. nos. a. revelado.

Non poſſum quin verba Chryſoſtomi Neapolitani in de Hollandis Epiſtola ad Comitem Nugarolum heic interſeram : *Vah quanto repente perfuſus ſum gaudio, quam bene mecum actum cenſui, cui fortunatum illud ſolum intueri contigerit, quod fortunatum ac ſalutare illud Germaniæ ſidus aliquando protuliſſet!*

DVRDRECHTVM.

Ita enim ſcribendum, non ut vulgus, *Dordracum*. Eſt enim idem, quod *Duri*, ſive *Dureti forum*: quippe *Drechtum* priſcis Batavis *forum* ſignificat. Sic aliæ urbes, ut in Italia *Forum Caſſii, Forum Claudii, Forum Iulii, Forum Tiberii,*

Forum

Forum Fulvii, *Forum Livii*, & aliæ.

Exiſtimat vero V.C. *Petrus Scriverius*, hujus urbis mentionem fieri apud Reginonem, vetuſtum & probæ fidei Hiſtoricum, ſub anno DCCCXCVIII. Cujus verba adſcribam, ut vel hinc nobiliſſimæ Vrbis antiquitatem videas. *Eodem anno* (898, inquit) *Zundibolch Reginarium ducem ſibi fidiſſimum & unicum conſiliarium, neſcio cuius inſtinctu, à ſe repulit, & honoribus, hæreditatibuſque, quas in ſuo regno habebat, interdictis, eum extra regnum infra quatuordecim dies ſecedere iuſſit. Ille adiuncto ſibi* Odocro *comite & quibuſdam aliis cum mulieribus, parvulis, & omni ſupellectile, in quendam tutiſſimum locum, qui* DVRTOS (ita legit Scriverius, pro DVRFOS) *dicitur, intravit, ibique ſe communivit. Quod cum Rex cognoviſſet,*

viſſet, coadunato exercitu Caſtrum expugnare conatus eſt; ſed minime prævaluit propter paludes, & multiplices refuſiones, quas in prædicto loco Moſa fluvius facit. Et quæ ſequuntur.

Eſt autem Durdrechtum urbs in ipſis lacuum, quos Moſa Vahaleſque efficiunt, undis ſita, opibus & fama inter alias longe Princeps, & Batavicarum Metropolis, Synodo Nationali ante paucos annos ob dogma Arminianorum ſeu Remonſtrantium habita celebris. Gaudet hæc inter omnes Hollandiæ Civitates jure cudendi monetam.

Officina Numaria ſplendide exſtructa eſt, & illi hoc adſcriptum:

MONETA
DIVO. CAROLO. V. CAESA.
DIT. IS. DE. MVNTE.
DES. ROM. KEYSERS. &c.
ENDE. GRAEFFELICK-
HEYTS. VAN. HOLLANDT.

Pone exſtant hæc elogia Pecuniæ:

PECVNIA EFFECTRIX MVLTARVM VOLVPTATVM.
PECVNIA VINCERE SPECIOSVM NON EST.
PECVNIA MATER BELLI.

Prætor & Conſules illius urbis inſignia comitatus adepti, & ſtipatoribus haſtatis per vias utuntur: quod nulli alias Magiſtratui præter ſupremum Gubernatorem in Provinciis conceſſum.

Atque heic in termino Hollandiæ Pluto & Dius Sancus Terminalia me figere jubent. Vlterius enim ad vicina pedem non extuli,

facturus id BONO cum DEO inposterum. Interea preces has ad divinum Numen calore quodam devotionis effundo:

En Deus heic adsum, iam Te præeunte paratus
Quo Tua me bonitas duxerit, ire vias.
Tu mihi sis animæ custos, & corporis huius,
Sive salum iubeas carpere, sive solum.

FINIS

Omnibus unus.

IOSE-

IOSEPHI SCALIGERI
Epigramma
DE MIRANDIS BATAVIÆ.

Ad Ianum Douſam V. Nob.

Ex viri illuſtris Poëmatum editione Scriveriana, pag. 43.

IGnorata tuæ referã miracula terræ,
Douſa, peregrinis non habitura fidem.
Omnia lanitium hic laſſat textrina Minervæ,
Lanigerum tamen hinc ſcimus abeſſe greges.
Non capiunt operas fabriles oppida veſtra,
Nulla fabris tamen hæc ligna miniſtrat humus.
Horrea triticeæ rumpunt hic frugis acervi,
Paſcuus hic tamen eſt, non Cerealis ager.

Hic numeroſa meri ſtipantur dolia cellis,
Quæ vineta colat nulla putator habet.
Hic nulla, aut certe ſeges eſt rariſſima lini,
Linificii tamen eſt copia maior ubi?
Hic mediis habitatur aquis. quis credere poſſit?
Et tamen hic nullæ, Douſa, bibuntur aquæ.

Idem Græce ibidem legitur, ipſo fine Silvæ carminum.

CASPA-

CASPARIS BARLAEI
ENCOMIA VRBIVM
Præcipuarum Hollandiæ,

Ex ipsius Poëmatis desumpta.

DORDRECHTVM.

A Me Batavicus suffragia prima Senatus,
Consiliisq; petit provida verba suis.
Quondam mersa mari mediis emergere nitor
Fluctibus, & siccos Vesta reducit agros.
Neptunus cedit Cereri, fluitantia Fauno
Numina, & æquoreus fit minor usque Deus.
Merva meis miscetur aquis: hoc Linga profundo
Labitur, & Vahalis flumina Mosa bibit.
Huc Tongri merces, & ferri munera mittunt,
Et Nemetes plenis mustea vina cadis.

Pomifer Autumnus mediam transmigrat in urbem,
Vastaque Eburonum marmora cæsa iugis.
Quisque suas largitur opes, & dona ministrans
Distrahit imperio munera tanta meo.
Virgo vocor, quondam furiis illæsa Brabantum,
Solaq; libertas mœnibus hisce stetit.
Tunc Batavas inter vigui non victa sorores,
Vnaque dum mansi libera, prima loquor.

HARLEMVM.

VIcta Pharos, fractique obices, & vincula Nili,
Et Pelusiaco littore fixa ratis,
Serratiq; mihi recitãt encomia dentes,
Et procul externo sidere surgit honos.

Invi-

Invidet excuſas populoſa Moguntia Muſas,
Quodque meum eſt, laudis iactitat eſſe ſuæ.
In me alium ſolers Batavus miratur Apellem,
Pictaque Parrhaſia ſubdola vela manu.
Invẽtis arguta meis accedit Arachne,
Dædaleoq; ſuum pollice texit opus.
Arma Toletani ſenſi crudelia Martis,
Incubuitq; meis civibus atra fames.
Nec ſatis eſt pugnaſſe viros. his maſcula portis
Pro patria mulier ſtat cataphracta ſua.
At fruſtra me Delpha iuvas. ſum præda Philippo,
Barbaricus victa miles in urbe furit.
Hæc didici, voluique pati. Nunc adſpicis hoſpes
Tempora fortunæ proſperiora meæ.

Hic mihi vicina Nereus admurmurat unda,
Et propius colles tollit arena suos.
Illic umbrosis se condit Delia lucis,
Explicat & latas arbor opaca comas.
Divisam me Spara secat, qui laxior undis
Fit lacus, & vastis luxuriatur aquis.
Arridet Natura foris. sed doctior in me
Æmula Naturæ crebra reperta manus.

DELPHI in Batavis.

Non ego fatidicis oracula suggero Delphis:
Aut mea falsiloquus mœnia Phœbus habet.
Ætherei responsa patris do civibus, & me
Relligio, Graium nō beat iste furor.
Infelix rapidis flagravi tota favillis,
Cum rogus, & simplex nil nisi flamma forem.

Con-

Condiderat tantos ſecura oblivio ca-
ſus,
Cum Patriæ media concidit urbe
Pater.
Quid rides Hiſpane? tui quoque no-
minis umbram
Cernimus, atque iſta cæde Philip-
pe cadis.
Venales animas in mortem inſontis a-
cerbas,
Venditur at precio regia fama ſuo.
Nunc tu Belga duos uno ſub marmo-
re Martes
Adſpice, Naſſoviæ nomina magna
domus,
Mauritium, Patremque, Duces: hæc
numina ſenſit,
Et tutelares terra Batava Deos.
Sed magis Henricum fuerit genuiſſe. quid horres
Cantaber? en patrii funeris ultor
adeſt.

LVGDVNVM.

CRevit ab Ausoniis olim mihi fama triumphis,
Et victrix de me præmia Roma tulit.
Reddidit ereptos fugiens Hispanus honores,
Dum pro me totus militat Oceanus.
In me terra famem, querulos discordia cives,
Et falces acuit mors furibũda suas.
Vix nocuit securus Iber. quas struxerat arces,
Deserit, & pavidos excipit unda pedes.
Dum patria pars magna perit, conservor ab illa;
Totaque ne pereat, sic periisse cupit.
Nunc mihi Apollineos meruit sors ista recessus,
Martiaque imbellis mœnia Phœbus habet.

Præ lituis pax alma placet; præ milite Pallas,
Linguaque Romanos apta referre modos.
Sit bellũ ſenſiſſe ſatis. Iam prælia dicto,
Et mea facũdis vocibus arma lego.
At mihi plus debet Pietas: dum pellitur exul
Flandria, & hoc gaudet vivere tuta ſinu.
Hoſpitium cum dem profugis, atque otia Muſis,
Vis dici doctam me magis, anne piam?

AMSTELODAMVM.

VRbs ſpacioſa, potens opibus, tectiſque ſuperba,
Viribus invidiam, crimina lege domat.
Civibus aucta novis nunquam ſtat finibus iiſdem,
Latius expanſis mœnibus hoſpes (abit.
In-

Invertas, ſit tota nemus. quo condita fundo eſt,
Nuper Hyperboreo pinus in orbe fuit.
Quicquid mortalis fingit ſolertia curæ,
Vel natura ſuo parturit alma ſinu,
Illa dabit, totoque parans commercia mundo
Nunc emere, & totam vendere ſemet amat.
Has adfert, has trudit opes. ſic lucra parantur.
Quid valeat fraus, ſors, ars, mare, terra, docet.
Moſchus, Arabs, Perſa, Maurus, Iudæus, uterque
Quod ferat huc, rurſuſque auferat, Indus habet.
Hanc dum mundus adit, mundúmque hæc ipſa pererrat,
Non urbs fixa loco, ſed vagus orbis erit.

GOVDA.

ISala ſi cedat Vahali, Rhenuſque bicornis
Hæc quoque nata ſuis flumina iactet aquis:
Attamen hunc tectis exornat Gouda ſuperbis,
Læta ſitu, ſtudiis æmula, clara viris.
Hinc natura ferax, illinc concordia cives
Nec ſinit aut inopes, aut nocuiſſe malos.
Templa parat ſpatioſa Deo: nec quilibet illi
Horrendi culpam criminis error habet.
Bella premant alias, hæc eſt ſecurior, urbes,
Nec placidos turbant tympana rauca lares.
Exulat Odryſius, litui, Bellona, triumphi.
Relligio, probitas, pax ſociata manent.

ROTTERODAMVM.

INclyta veliferus pulſat mea mœnia Moſa,
Parte alia placidis Rottera lambit aquis.
Occiduum late commercia porto per orbem,
Gallia quas poſcit, quaſq; Britannus opes.
Hic meus Auſonii vindex ſermonis Eraſmus
Vagiit, & cunis abdidit ora ſuis.
Mæoniden iactet Colophon, Verona Catullum,
Sufficit ad laudes hunc genuiſſe meas.
Nunc tantum fragili veneror ſub marmore numen,
Dum ſilet in medio lingua diſerta foro.
Quem genui, Baſilea tegit, Sapientia fatis
Eximit, & cineri vult ſupereſſe ſuo.

Me

Me timet Hispanus, timuit grex barbarus ipsum,
Ille meis victus classibus, hic calamo.

GORICHEMVM.

ADspicit invictis hanc cinctam mœnibus urbem,
Quem Vahalis, vel quem flumine Linga vehis.
Adspicit Hesperiis quæ propugnacula bellis:
Quam fremat excussis machina crebra pilis.
Adspicit adverso quantum se opponat Ibero,
Invigiletque suis Martia dextra focis.
Sic didicit bellare sibi, nec milite solum
Tuta, sed ipsa suis civibus esse cupit.
Erkeliis quondam submisit sceptra Dynastis.
Hæc quoque iam damnans nomina, tota sua est.

Cur toties Batavum depingis Belga leonem?
Qui patriam custos asserit, iste leo est.

BRIELA.

ADspice vicinam nostro de littore Thetyn,
Hic ubi Mosa suis laxior exit aquis:
Briela vocor, fessis statio secura carinis,
Nunc quoque Vorniaci gloria prima soli.
Naiades hinc, illinc agrestia numina Fauni,
Et fecunda meos spectat Eleusis agros,
Albano surrepta Duci crudelia sprevi
Imperia, & fasces Bætica terra tuos.
Aprilis lætas fastis inscribe Calendas
Belga, nec hoc optes non superasse die.

Sci-

Scilicet illa dies, qua me vicere Batavi,
Vlterius vinci noluit Auriacum.

ALCMARIA.

TOta paludosis Alcmaria surgit in undis,
Pulchraque, Verona depereunte, nitet.
Ne Latium præfer Baias, aut Thessala Tempe
Græcia, vel campos Brixia terra tuos.
Proxima Nereidum spumantes adspicit undas,
Proximaque umbrosas spectat Hamadryadas.
Serica Sidoniis decurrant stamina portis,
Hic lassant Batavas linea fila manus.
Quæque tegant nudos velamina sufficit artus,
Et memores primi nos cupit esse mali.

Hesperios sprevit bellis infracta furores,
Bæticaque affusis castra fugavit (aquis.
Pugnavere viri. sed & hic (spectastis Iberi)
Femina pugnanti porrigit arma viro.

HORNA.

FOrtia, cantatus quondam, mea mœnia Flevus
Alluit, & portus verberat unda meos.
Æmula me vultu spectas Enchusa sinistro,
Et causam litis me cupis esse tuæ.
Accipe placatas æterno fœdere dextras,
Dum pereat iunctis viribus hostis Iber.
En tecum commune salum, commune profundum
Navigo, & in mediis pabula sector aquis.

Iam mea Cimbrorum redimunt commercia terræ,
Fœtaque Gotthorum carbaſa portus habet.
Nunc onerat noſtras pelagi captura carinas,
Terrenoſque fovet præda marina (*Deos.*
Me ferit, & lædit: me ſervat ab hoſtibus æquor.
Sic ſervaſtis aquæ, ſic nocuiſtis aquæ.

ENCHVSA.

ARcta, frequenſque domus nomen mihi fecit & urbem,
Primaque contemptæ tecta dedere caſæ.
Navita me iactat pelago, mea rura colonus
Laudat, & hinc terra claudimur, (*inde mari.*
Abſcidit adverſas à noſtro littore gentes,
Et Friſios mediis dividit æſtus (*aquis.*

Albani ſprevi furias, nec victa tyranno
Oceani proles intemerata ſteti.
Pandit vaſta meis Neptunus regna carinis,
Et procul à patriæ ſedibus exul eo.
Quæro foris, quæ parca domi natura negavit,
Quæque domi tribuit plurima, porto foras.
Belga tuos mirare Deos. dum munera mundo
Dividis, ex alio ſidere plura refers.

Hactenus Cl. Barlæus.

In Domum Indiæ Occidentalis, quæ eſt Amſtelredami.

HÆc Occidentis Indiæ dicta eſt domus,
Domus puſilla, ſi modum ſpectes loci,
At intus ingens panditur rerum penu;

Hic

Hic Mexicanus, Peruanus hic ſinus,
Havana, Lima, & Potoſi dites ſpecus;
Guinea, & omne id, qua ferax auri
eſt, ſolum;
Seu Nigir id fert, ditius Tago vadum.
Horum omnium hic ſunt promus &
condus ſimul.
Tum quas Iberus victor, ut victos
premat,
Terræ ex profundo ducit, hic gazas
vides:
Hucque inferuntur, nauta vel per-
dit mari.
His petimur armis. hæc niſi vincas,
necant.
Non Indiæ igitur, eſt ſalutis hæc do-
mus.

Ioh. Iſaacius Pontanus
4. Kal. Dec. 1628.

Emendanda.

Pag. 45. v 4. *campos*, lege *Campos*, & accipe Transisulaniæ oppidum, *Kampen*. p. 47. v. 7. lege *non mari solum t*. p. 49. v. 13. l. *historiæ Iliade*. p. 52. v. 11. l. *Signavit terras sic dea Fosta novas.* non *Festa*. p. 53. v. 7. l. *cum Malorige suo?* p. 59. v penult. l. *Thesauros Orbis*. p. 63. v. 9. l. POR-MERENDA, sive PVRM. p. 71. v. 17. l. *Bellaces p. B*. p. 72. v. 10. l. *à Rietvvÿck*. p. 76. v. pen. dele punctum post *lacunar*. p. 78. v 3 scribe *Bata*VI*s*. ibid. v. 11. *secundo Frisiæ Occ*. p. 81. v. 10. l. *Anno* cIↃ IↃ c. p. 82. v. 4. l. *An*. cIↃ IↃc II. p. 83. v. 10. l. ALTERA AN. XXXIII. p. 85. v. 10. l. *Weest niet vv*. p 87. v. 9. scribe *A*. 1440. p. 88. v. 11. l. *Ioan. Guttenberg*. p. 89. v. 7. dele comma post *prodiderunt*. ibid. v. 18. dele (*a*. 1440.) p. 93. v. 19. l. *publico bono n*. p. 94. v. 12. l. BEROSI. p. 96. v. 9. l. *Inepta? sanet q*. ibid. v. 15. l. *& pestes*. pag. 97. v. 1. l. *fersque pro tribunali*. p. 108. v. penult. *Iacatra Indiæ O*. p 116. v. 15. l. AN. LXII. p. 123. v. 10. l. cIↃ. IↃ. LXXXIV. p. 127. dele v. 15 & v. 16. p. 129. v. 3. l. *Florentii II Comitis*. Ibid. v. 18. l. *Hollandiæ*. p. 132. v. 7. l. *Rheni* (*iam præclusi*) *terminum*. p. 133. v. 6. l. *medioximam partem*.

Ty-

Typographus Lectori.

Pagellis duabus, alioqui vacaturis, heic exhibere visum duas Inscriptiones, nuper in Batavis erutas, ope & consilio V.C. *Petri Scriverii*; qui utramque nobis subministravit, atque alteram interpretatione sua illustravit; uberius alibi explicandam. Inventæ autem sunt in agro Vorburgano (quod *Forum Hadriani* esse in Tabula Itineraria Peutingeriana, existimat idem Scriverius) anno cIↃ IↃc-xxiv, & anno cIↃ IↃc xxv.

1. Lapis effossus xv. Novemb. a. 1624.

IN. H. D D
GENIO. COL^LE^
GI. PEREGR
VLP. DECEM
BER. ET. VERE
CVND. COR
NVTVS. DD.

2. Lapis effossus xvii. Martii a. 1625.

I. O. M. IVNONI. RE
GINAE. MINERVAE
ET. GENIO. LOCI. T. FL.
PERE GRINVS. Ə

LEGI-

LEGIMIN. PRO. SE
ET. SVIS. V. S. L. M
DVOBVS. SILA
NIS. coS.

Hoc est:

Iovi Optimo Maximo, Iunoni Reginæ, Minervæ, & Genio Loci, T. Fl. Peregrinus, Centurio Legionis primæ Minerviæ pro se & suis votum solvit lubens merito, duobus Silanis Consulibus.

In lapide legit vir Doctissimus LEG. I. MIN. Cujus Legionis primæ Minerviæ cum alibi, tum in fragmento alterius lapidis non longe à *Castris Albinianis* (*Alfen* vulgo) jamdudum effossi, atque domui rusticanæ inserti, *opten Hogenburg*, mentio fit hujuscemodi:

LEG. I. M. Id est, LEG. I. MINERVIAE, &c

Plura in Tabulario *Antiquitatum Batavicarum*, & *Animadversionibus ad Bataviam Iunii.*

F I N I S.

ABRAHAMI ORTELII ET IOANNIS VIVIANI

ITINERARIVM

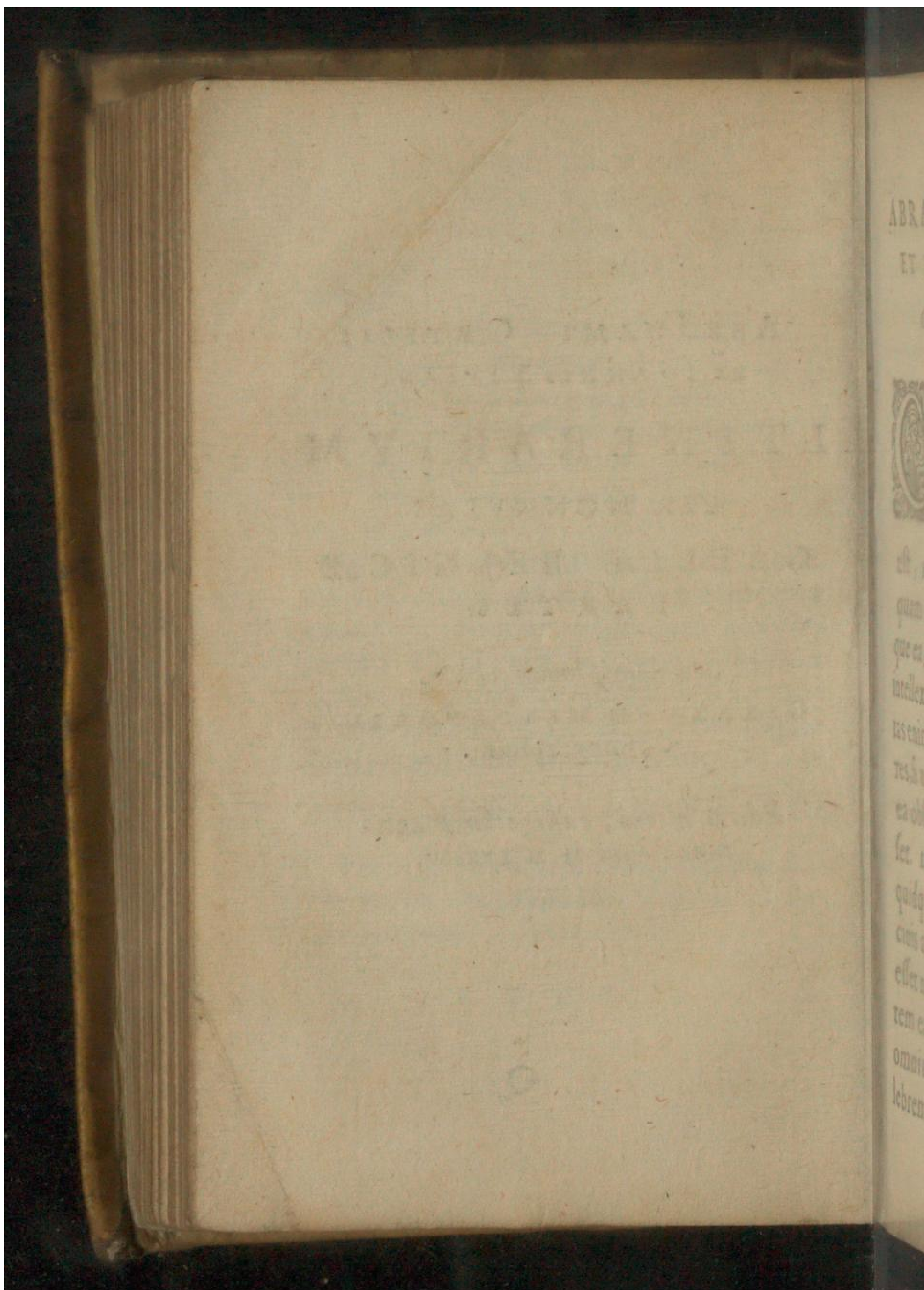
PER NONNVLAS GALLIÆ BELGICÆ PARTES.

Ad Clarißimum virum,

GERARDVM MERCATOREM, Cosmographum.

Editio altera, castigatior Plantiniana anni M D LXXXIV.

Q

ABRAHAMVS ORTELIVS, ET IOANNES VIVIANVS,

Gerardo Mercatori S. P. D.

CVm litteras tuas accepiſſemus, Mercator, ſub ipſum tempus, quo hinc diſcedebamus, viſum eſt, non prius ad eas reſcribere, quam confecta tandem qualicunque ea, quam nos ſuſcepiſſe jam intellexeras, peregrinatione: futuras enim tibi noſtras longe gratiores, ſi una attexeremus, ſi quid in ea obſervatione dignum occurriſſet. non quod ſperaremus poſſe quidquam ex locis tam nobis vicinis annotari quod non omnibus eſſet notum: ſed tamen cum partem eam Galliæ noſtræ, tot paſſim omnium temporum hiſtoriis celebrem, à nobis vero non viſam,

certum eſſet peragrare, & ſine litteris eſſe non poſſemus, videbatur potius, quidlibet commentari, quam ut eſſemus toto eo itinere otioſi. tum quod hac ratione, quæ ſemel vidimus, ſecurius memoriæ mandentur, commentariola hæc noſtra nobis ipſis uſui futura videbamus, tibi vero non injucunda, qui cum eas regiones aliquando diligenter perluſtraveris, juvabit eaſdem quotieſcunq; libuerit tecum domi atque adeo ſine itineris moleſtia recognoſcere. Fuit autem nobis iter per fines Tungrorum, Eburonum, Trevirorum, Mediomatricorum, ut quondam vocabantur, & reliquorum eorum populorum, qui Germanicæ originis cum eſſent, in Gallia tamen ſedes habebant, atque inter Belgas recenſebantur. Gallia ſiquidem hæc noſtra, quæ mari Oceano,

no, Sequana & Rheno fluminibus continetur, ut politioribus litteris primum innotuit, à Belgis ſub variis populorum nominibus tenebatur; & pars quidem eorum erat, qui indigenæ tunc putabantur; reliqui qui aliunde, & præcipue è Germania, quales & illi de quibus jam diximus, tranſmiſſo Rheno eo confluxerant. Hæc nomina, etiam cum Gallia omnis ſub pop. Romani redacta eſſet imperio, maxima ex parte manſerunt in ea gente; & nonnulla quoque populorum cum fuiſſent, oppidis ipſis, qui in iiſdem regionibus quas incolebant illi, vel tunc erant, vel poſtea condita fuere; nonnulla denique illiſipſis regionibus, poſtquam terrarum facta eſt diſtinctio exactior, attributa, ad hanc uſque memoriam propagata, incolumia, vel certe non ita mul-

tum immutata, videmus. Sed fuit & alia tandem ſub Romanis Cæſaribus Galliæ Belgicæ partitio. nam quidquid ad Rhenum erat, quia à Germanis, ut nuper diximus, habitabatur, Galliæ nomen amiſit, ac in *Germaniam primam*, in qua Maguntiacum, & *ſecundam* eſt diſtributum. & in hac quidem Agrippinenſes, qui Vbii antea vocabantur, & Tungri erant. ut reliqua quoque pars, *Belgicæ primæ*, & *ſecundæ* appellationes ſortita eſt. Succeſſit deinde illud tempus, quo Romanorum Cæſarum relangueſcente adminiſtratione, exteræ nationes magna colluvie in Italiam ipſam, & in Gallias irruptionem fecerunt, & Barbarico furore omnia commiſcentes, novas etiam commentæ ſunt appellationes, & nata Auſtraſiæ ac VVeſtraſiæ regna, crebræque regnorum

ac

ac dominiorum commutationes, prout quæque earum altera alteram exturbabat: & hæc fere uſque ad Caroli Magni Aug. ætatem, ſub cujus nepotibus alia denique exorta rerum facies, quando quidquid inter Rhenum erat, & Scaldim, cum in partitione, quæ facta eſt inter Ludovici Pii filios, Lothario obveniſſet, longo deinde tempore, Lotharii regnum, (*Lotrÿck*) & Lotharingia, nuncupatum eſt: donec tandem deficiente ea proſapia, in varias, ut adhuc nunc eſt, provincias divelleretur. atque ex eo quantæ rerum omnium ſubſequutæ ſint commutationes, non facile eſſet enumerare. Et ſunt hæc tibi, Mercator, notiſſima; nec dubitamus, quin hic potius utendum putes Strabonis conſilio, monentis, ea quæ à Principibus, dum reipublicæ temporibus obſequuntur,

fuerint immutata, non uſque adeo diligenti perſequenda ſtudio : ut nec in illis curioſius immorandum, quæ ſunt à nonnullis memoriæ prodita de hujus gentis origine, quam ab ipſo uſque Gomero Iapeti filio deducunt. Hæc ut vera ſint, noſtra non indigent approbatione, ut nec ſuppetit quo cōtraria refellamus. Antiquiſſimum certe eſt apud omnes ſcriptores, & celebre Celtarum nomen; ſic enim ipſi ſe ſua lingua nominabant; quod Cæſar Iulius in ſuis commentariis proprium ejus gentis facit, quæ partem illam incolebat quæ inter Sequanam eſt, & Garumnam. Vt Galli vocarentur, Romano ſcilicet ſermone, nonniſi ſero, teſte Pauſania, uſus obtinuit. Veriſimile autem eſt, eo primum tempore auditum id nomen, quo & ipſa Gallorum arma; cum ſub Tarqui-

nio

nio Superbo rege, ſuperatis Alpibus, in Italiam deſcenderunt. Siquidem & illi Senones è Celtis erant, manetque etiam nunc eorum nomen in ea parte Galliæ quæ eſt inter Sequanam & Garumnam, ubi *Sens* ipſorum lingua dictum oppidum, ad Yonam flumen. Ex Celtis ſuos Galatas Græcos feciſſe, & ab hoc Gallorum nomen formaſſe Romanos, eſt veriſimile, quod primum, ut ſupra diximus, Celtarum proprium fuit: ubi vero & reliquæ partes eis innotuere, Galliæ eſt nomen factum commune. Ac primum ſub ipſo C. Cæſare Belgæ ſunt à Romanis cogniti, Gallorum omnium, ut ipſe teſtatur, fortiſſimi. Vnde *Belgarum* nata ſit appellatio, nec ipſe tangit, nec quiſquam veterum, de Barbaris, ſibique ignotis vocabulis parum, ut videtur, ſolliciti. Annales noſtri,

ſtri, ſi ſit illis quidquam tribuendum, quandoquidem & ipſe Cæſar quæ in ſuis commentariis retulit, ex ipſorum Gallorum ſe fatetur habuiſſe relatione (quamvis ille quidem propior ſuperiora illa tempora attingeret) ii ergo à Belo Deo dictum fuiſſe memorant oppidum amplum, ſeu potius civitatem in medio ipſius Belgii, quæ cum late rerum potiretur, omni etiam regioni ac populo nomen dediſſe; atque ex ejus reliquiis *Bavacum* nunc reſtare oppidulum loco eminenti ſitum, multiſque adhuc antiquitatis viſendum monumentis. Cæſar *Belgium* vocat, ubi firmiſſima collocabat præſidia, exiſtimans hac potiſſimum ratione tutiſſimam Galliam ſi Belgium quietum foret, quod inde præcipui motus timerentur, & ipſum ibidem ſæpius hiemaſſe legimus.

gimus. Videtur tamen alicubi *Belgium* cum *Bellovacis* confundere, & Belgium pro regione habere. Sic enim lib. v. cum dixiſſet: *Tres legiones in Belgio collocavit. his M. Craſſum quæſtorem, & L. Munatium Plancum, & C. Trebonium præficit.* mox cum illis opus haberet ad liberanda Q. Ciceronis hiberna ab Ambiorigis obſidione, ſubdit: *Statim nuntios in Bellovacos ad M. Craſſum quæſtorem mittit.* niſi dicamus, Bellovacos quoque Belgii partem fuiſſe. ſiquidem & hi in medio fere ſunt Belgicæ, & ab eodem Cæſare præcipuis laudibus celebrantur. Ceterum de Belo non conſtat unde ea religio ad Gallos manarit: videtur quidem ab Aſſyriis ſumpta, apud quos Bel Sol erat, & quadam ſacrorum ratione pro Sole & Saturno colebatur, quemadmodum & apud Gallos

loco

loco ſupremi cujuſdam numinis erat. nec enim tam præciſe ſuum cuique deorum aſſignabant officium, ut eſt à Græcis factitatum. Et licet ejus rei nulla exſtent apud politiores ſcriptores teſtimonia, non abſurdum tamen ſit, Aſſyrios, cum latiſſime imperarint, ſuam etiam religionem cum plurimis nationibus communicaſſe, quod Romanos poſtea feciſſe legimus. Herodianus ſane facit mentionem Belis, quem Aquileienſibus, qui tunc Gallica gens erant, patrium numen fuiſſe, & Solis loco habitum refert. Sed hæc ut de re dubia, atque ob altam antiquitatem obſcura, ſit protuliſſe ſatis, & aliorum penitiori indagationi locum relinquentes, ad ſuſceptam peregrinationem properemus. Hic vero, Mercator, ne grave ſit urbium noſtrarũ, quæ ſunt omnium notiſ-

notissimæ, breves descriptiones percurrere. unde hanc ordimur narrationem, ut reliqua deinde suo ordine subsequantur.

Prima Antverpia profectis ad IIII. M. est

MECHLINIA

ad Diliam flumen, loco plano, in agroque fertili, terra levi, ac subarenosa, omnigenum fructuum feraci, modo debitus cultus impendatur. urbs mœnibus, & situ inprimis munita, ob aquarum copiam, quibus ex Oceano per Scaldim, statis temporibus ad hunc usque locum restagnantibus, facile, quotiescunque usus requirit, circumjacentem agrum magna ex parte inundare faciunt. Exigua admodum ejus feruntur initia, & quod magis mirere, non ita longo temporis tractu, in eam, qua nunc

eſt, amplitudinem excreviſſe. Sic enim, cum ea de re quæreremus, nobis retulit Iacobus Suſius noſter, reconditæ vir eruditionis, quondam hoc loco nihil fuiſſe præter ædes illas veteris ſtructuræ juxta Divi Remboldi Sacellulum, ad quas, medio ſcilicet itinere inter Bruxellas & Antverpiam, peregrinantes divertebant. His pro inſigni erat Divus Michaël Archangelus, aut, ut alii referunt, hoſpitis nomen erat Michaël, quod vernaculo ſono *Machiel* efferunt, & inde nomen urbi manaſſe, detorto paulatim in *Machlen* vocabulo. Alii aliam hujus nominis rationem adferunt ex verſibus quibuſdam, ſumptis, ut videtur, ex Itinerario quodam Imp. Maximiliani ejus nominis I. Aug. ejuſque tempore ſcripto, qui ſic ſe habent:

-- *Tan-*

— Tandem pervenit ad urbem.
Vrbem quam veteres quondam dixere Salinas:
Quæ quia multorum causa exstitit illa malorum,
Dum non vult dominas Eburonum agnoscere gentes,
Nomine mutato iuvenes dixere Malinas.

Vbi tamen poëticam potius allusionem, quam fidem historicam agnoscas, cum nominum etymologiæ ex cujusque gentis vernaculo melius, quam ex peregrino sermone petantur. His initiis cœpit Mechlinia, nunc ædificiorum venustate, viarum apta & eleganti dispositione, pontibus lapideis, templis præterea ac turre altitudinis admirandæ, inter omnes Belgicas urbes conspicua. In hac summus est Senatus, à Carolo Burgundo, regis Philippi abavo, institu-

tus, unde plurimæ Belgicæ civitates jus petunt. Claret & viris doctis, & ingeniosis artificibus artis pictoriæ, statuariæ, & præcipue artis fusoriæ magistros insignes alit. Hinc

LOVANIVM

venimus, quæ IV itidem distat M. Oppidum amplum, quodque Ducatus Brabantiæ antiquissimum creditur: ejus sane proceres in publicis ejus Ducatus Ordinum consessibus principem locum tenent. Qua intratur collis est, in cujus jugo arx vetus, & fanum Divo Ioanni sacrum, puteusque profunditatis admirandæ, ex quo aqua gelidissima hauritur. Hinc versus forum sensim descenditur, ubi curiam non tam amplo quam formoso opere exstructam, & è regione Divi Petri Basilicam videas.

Hujus

Hujus urbis præcipua ſunt ornamenta litterarum ſtudia, & viri docti, qui hic, ſi uſquam in tota Belgica, ſingulis temporibus floruerunt: & ad hos uſus magnifice exſtructæ ædes quamplurimæ. ſitus amœnus, ſeu quem ſilvæ, ſeu altis in collibus vineta delectant; & vina quidem quæ ſecurus bibat Muſarum alumnus, & hæc vel intra ipſa mœnia vel non inde procul. habet & ſuos pratorum viridantium proſpectus, & agrum non infertilem. Ad hæc aëris ſalubritate ac civium erga advenas comitate ſingulari commendatur: ita ut ad litterarum ſtudia nihil hac urbe accommodatius eſſe poſſit. De ejus initiis aut nominis origine nobis nihil conſtat. Nam quod *Lupoſinam* ante C. Iulii Cæſaris tempora appellatam fuiſſe nonnulli tradant, fabulæ quam hiſto-

riæ ſimilius ducimus. Sigebertus Gemblacenſis *Caſtrum Loven* vocat, ut & hodie adhuc lingua vernacula dicitur. &, an. ſal. DCCCLXXXIIII Normannos hic caſtra poſuiſſe contra Imp. Carolum Aug. Craſſum cognominatum, ſcribit: eratque tunc in confinio regni Lotharii. Poſtea Comitatus titulum odtinuiſſe, eorum annales referunt. Sed prodibunt hæc aliquando in lucem, Deo volente, locupletiſſime tractata Petri Divæi, viri doctiſſimi ſtudio, & diligentia: qui quanto ſit in veteri hiſtoria explicanda acumine, editus jam de Galliæ Belgicæ antiquitatibus liber ſatis declarat: & ipſi teſtes eſſe poſſumus, quam ſit ad reliqua exſequenda copioſa inſtructus ſupellectile, qui eum coram his de rebus diſſerentem audivimus, atque eo nomine pluri-

mum nos Lovanio debere fatemur, quod hic eum convenire, & familiaritatem contrahere licuerit. Hinc

GEMBLACUM

ire placuit, ut insignem illam bibliothecam librorum manuscriptorum, quæ in eo ferebatur esse cœnobio, videremus. Nec nos ea fefellit opinio. adservantur enim hic optima exemplaria quamplurima, & librorum præcipue, qui rem theologicam tractant, quales sunt veterum religionis nostræ antistitum lucubrationes, & quicunque ab eo tempore scripturam sacram Latine sunt interpretati; nam ex Græcis nullos vidimus. Adsunt & poëtarum, & oratorum opera, & quidquid ad Latinas facit litteras: aliquorum & diversa exemplaria, quorum tamen nonnul-

la, quæ etiam habet catalogus, hoc tempore desiderantur. Historiarum præterea videre est longo ex ordine disposita volumina, & inter ea Sigeberti sui memoriam sancte conservat: qui quondam in hoc eodem agens cœnobio, Chronicon illud succinctum quod passim habetur, concinnavit, atque ab imperio Valentiniani Iun. & Gratiani Augg. exorsus, ad sua usque perduxit tempora. Vixit autem sub Henrico ejus nominis III Aug. & anno MCXII diem clausit supremum. Scripsit & alios libros, qui itidem hic extant, nonnullos prosa, alios & metro, quibus de omni litteratura optime est meritus, quantum ferebat illa ætas. quæ & utinam tales multos tulisset: certe non tam mutilam haberemus illorum temporũ historiam, quæ insignes rerum commutatio-

nes

nes tulerunt, & ipſius Romani Imperii, quo nullum fuit unquam illuſtrius, ab exterarum nationum colluvie devaſtationem. Cœnobium vero hoc ſuum inprimis nobilitavit. Lovanio Gemblacum quæ VI diſtant M. iter eſt arduum ut plurimum, & ſaltuoſum, per eam Brabantiæ partem quæ GALLO-BRABANTIA nuncupatur. Ad V fere M. prope pagum *VValheim* vulgo dictum, cernuntur in loco edito, & ab omi parte conſpicuo tumuli duo terrei, rotundi, & faſtigiati, gramine veſtiti, & arbuſtis incincti. quos cum manu aggeſtos judicaremus, videbantur ad Romanorum poſſe referri tempora. illos ſiquidem tumulos ejuſmodi exſtruere ſolitos, quos & cippos vocabant, ut militum ſuorum qui in acie occubuiſſent reliquias tegerent, paſſim teſtantur hiſto-

hiſtoriæ. Sic apud Tacitum Germanicus Cæſar cladis Varianæ reliquias condi curavit, & ipſemet primum exſtruendo tumulo ceſpitem poſuit, gratiſſimo in defunctos munere, & præſentibus, inquit ille, doloris ſocius. Hic ad viam venimus rectam, & ſupra vicinos prominentem agros, quæ ad Tungros pertingere diceretur, Bavaci, cujus ſupra meminimus, initium capiens, unde & plures ejuſmodi vias militares ad celebriora quæque Galliæ oppida ducere. Stratas fuiſſe has olim ſaxis grandioribus indicant earum quæ multis in locis adhuc reſtant fragmenta: nunc gramine ut plurimum virent, ſub quo induratum ſolum ſilice minuto, ſeu glarea advectitia, ut videtur, cum his in locis nuſquam reperiatur. vulgus vias has omnes vocat *les Chauſſies*

de

de Brunehault, quod regis Belgarum nomen fuisse volunt, qui etiam ante Romana tempora late rerum sit potitus. Videtur tamen Gotthicum potius quiddam sonare: atque mirum, C. Cæsarem, diligentem alioquin scriptorem, rei tam præclaræ nullibi meminisse. Sed fruamur his nostris, quatenus politiores non exstent, quæ hujus rei meminerint historiæ. De Brunehilde quidem Sigeberti uxore, quæ mortuo marito Metensibus & Suessionibus imperabat, scribit idem Sigebertus; eam scilicet ædificia admirandi operis construxisse, ut miraculo fuerit tanta ab ea fieri potuisse.

Ipsum porro *Gemblacum* (ut unde sumus digressi revertamur) oppidulum est situ aspero, nempe contra collem, præcipitiis & profundis vallibus ab omni fere parte circum-

circumcinctum, nisi qua orientem solem spectat, quod summum collis jugum est. ad radices fluit *Lorno* vulgo dictus fluviolus, qui circa *Gemep* vicum Sabi miscetur. Cœnobium, de quo jam diximus, Divo Huberto dicatum est, ipsa ædificii vetustate venerandum, & nobile. quod Platina in Stephano VII à quodam Guiberto Lotharingiæ principe propria impensa extructum scribit. atque de eo tale distichon in templo parieti adscriptum legimus:

VNVM D. SCRIBIS, C. IIII, X. BIS, ET I. BIS

DVM CLAVSTRVM PER TE FIT GEMBLACENSE GVIBERTE.

Ordinis est sancti Benedicti. Abbas Comitis titulum gerit, primumque inter Nobiles obtinet locum in consessu Ordinum Brabantiæ, at inter Ecclesiasticos proceres postremum.

NAMVRCVM

hinc toto fere itinere deſcenditur, ad III M. Oppidum eſt Comitatus titulo inſigne, & ſummo ejuſdem Comitatus Senatu. Sabis fluvius hoc perluit: habetq; à ſiniſtra præcipuam ejus partem, quæ plana omnino eſt, foro rerum venalium, curia, templis, multiſque ædificiis lapideis exornata: à dextra, montis alluit radices, ad quas ſunt & privatæ ædes multæ, & ſupra eas arx alta & munita, ædificioque ſpectabilis. hinc ad ipſa mœnia idem Sabis, ubi & pontem videas lapideum, in Moſam intrat. Moſa ſuum quoque habet pontem operis lapidei, & ſecundam hanc claudit urbis partem, in qua arcem eſſe diximus. Eſt quoque in ea ipſum templum primarium, ſeu parochiale, ut vocant, D. Virgini conſecratum. Vnde colligi poſſet, pri-

mam urbem hoc loco fuisse intra utriusque amnis confluentem, Mosæ scilicet ac Sabis. Inæstimabile hic Sabis toti oppido damnum tulit anno MDLXXI, die VII Februarii, uti ea & altitudo, & dies in multis adhuc domorum frontispiciis inscripta cernuntur: in immensum enim excreverat, ita ut multa opera disjecerit. inter quæ ædificium amplum, molis ad varios usus magno artificio dispositis inserviens, quodque sub unico tecto rotas undecim ad fluminis alveum exponit. & tantam silicum copiam advolverat, ut fere alvei sui ostium obstrueret, quo Mosæ influit: ubi adhuc videre est ea alluvione natam insulam, in qua inter silices reperta numismata antiqua afferebant. Celebratur hæc civitas ob ferri præstantissimi copiam, cujus metalli in Arduenna

ſilva, quæ hic proxime ad alteram Moſæ fluminis ripam eſt, officinas multas habet. Abundat & lapide coloris ſubcinericei ad extruendas domos, quem vel per Moſam eundem in longinquas devehunt regiones. alio item coloris ejuſdem, qui cum fiſſilis ſit, ac vel in tenuiſſimas laminas ſecetur, utuntur eo, loco ſcandularum, ad ædium tecta. Vidimus & hic varia marmorum genera, omnia ad Moſam, ſed diverſis tamen locis, exciſa. quod *Dionanto* advehitur, nigerrimum eſt. candidum aliud vel rubicundum, venis reſperſum diverſicoloribus, ſub arce *Agimont* vulgo dicta, reperitur. eſt & aliud genus nigri coloris, notulis interſtinctum candidiſſimis. & quis plene deſcripſerit tam varios naturæ luſus? Ex his columnas expoliunt, magnatum ſepùlturas

erigunt, aliaque comminiſcuntur ornamenta. Sed ad Moſam redeat narratio, qui in finibus Lingonum ortus, multas præcipui nominis urbes præterfluit, & recepto, ut diximus, Sabi ad ipſa hujus urbis mœnia Huijum properat, quod hinc ad v eſt M. Totus hic tractus longe eſt, quam dici poſſit, amœniſſimus. Quis enim ſatis miretur altiſſimas & præruptas rupes, quibus ab utraque parte munitur, veluti continuo quodam muro? niſi ubi ripæ accolarum indulgentes commoditati, paulloque longius à ſuo amne recedentes, locum ſementi faciendo relinquunt, vel ſenſim acclives, ſilvas & ſaltus exhibent, aut vineta, vel locum agricolarum caſis relinquunt; quas etiam ipſas à ventorum injuriis defenſant. præbent & arcibus vel ad tutandam ripam, vel ad delectationem

tionem extructis solidum fundamentum. inter quas est illa, quæ *Samsonis* nomen gerit, à qua non procul, in adversa tamen ripa, in rupe est durissima inscriptum hoc epitaphium:

D · M
NINNIVS
DRAVSONIS
VIVVS SIBI
M · F

HVIJVM

oppidulum ad utramque est Mosæ ripam, quas ponte lapideo, longo atque amplissimo, connectit. melior tamen ejus pars ad dextram est. ubi forum & in ejus medio fons, multa templa, & ipsum primarium D. Genitrici sacrum, à Theoderino XXIV Leodiensium Episcopo, ut habent Placentii an-

 nales,

nales, conſtructum, ſed civium impenſis, magna mole, lapide coloris ſubcinericei, quem & hic exciſum ferunt, in altitudinem admirandam extructum. cui impendet in alto montis jugo arx illa nobilis & inexpugnabilis, ab Erardo à Marca Epiſcopo inſtaurata. ubi & puteum in ipſa rupe duriſſima exſcindere aggreſſus, opus tandem immenſo labore, ac diuturno, magniſque impenſis abſolvit. Nomen ſumere putatur ab *Hoia* fluviolo, qui ad VII hinc M. è rupibus prorumpens ipſum prius oppidulum in varios diviſus alveos perluit, ac juxta pontem, de quo jam diximus, Moſæ confunditur. Fuiſſe hoc olim magni nominis, & ſuos habuiſſe Comites aſſerunt, quibus parebat ab una parte Hasbania, ab altera Condruſi, qui hodieque antiquum ſuum nomen

nomen retinent; ac tandem ſedi (ut nunc loquuntur) Leodienſi donatione acceſſiſſe. Primum poſt ipſam

LEODIVM

inter urbes Leodienſis ditionis locum obtinet. Inter Hujum & Leodium, quod iter eſt V M., ſecundo flumine, multi ſunt ad utramque ripam pagi. Et ad ſiniſtram quidem *Gemeppe* vulgo dictus, longiſſima ædificiorum non contemnendorum ſerie ripam ejus exornat. Ceterum Moſæ ipſius eadem fere facies, ac ea, quam modo utcunque adumbravimus, niſi quod rupes paullo ſint accliviores, nec tam duro lapide, vinetis ut plurimum à ſummo ad ipſum uſque fluminis alveum conſitæ, vel ſilvis horridæ, ſi quæ ad ſolem orientem aut meridianum non ſpectant. Leo-

dium primo aſpectu oſtentat in ſiniſtra ripa (nam dextra vinetis plena eſt) magna & populoſa ſuburbia ad collium radices, in quorum jugis multa ſunt & pulcherrima Monaſteria. Inter quæ magnificum illud ac nobile D. Laurentio dicatum, ab Raginardo Epiſcopo, ut habet Sigebertus, circa ann. ſal. MXXV ædificatum. Eſt in hac quoq; regione Guilelmitarum cœnobium. in quo epitaphium hoc Ioannis à Mandeville excepimus:

HIC IACET VIR NOBILIS DN̄S IOĒS DE MANDEVILLE AL' DC̄V̄S AD BARBAM MILES DN̄S DE CĀPDI NATVS DE ANGLIA MEDICIĒ ꝓFESSOR DEVOTISSIMVS ORATOR ET BONORVM LARGISSIMVS PAVꝑRIBVS EROGATOR, QVI TOTO QVASI ORBE LVSTRATO LEODII DIEM VITE SVE CLAVSIT EXTREMVM ĀNO DN̄I M° CCC° LXXI° MENSIS NOVĒBRS DIE XVII.

Hæc

Hæc in lapide, in quo cælata viri armati imago, leonem calcantis, barba bifurcata, ad caput manus benedicens, & vernacula hæc verba:

VOS KI PASEIS SOR MI POVR LAMOVR DEIX PROIES POR MI.

Clypeus erat vacuus, in quo olim laminam fuiſſe dicebant æream, & ejus in ea itidem cælata inſignia, leonem videlicet argenteum, cui ad pectus lunula rubea, in campo cæruleo, quem limbus ambiret denticulatus ex auro. ejus nobis oſtendebant & cultros, ephippiaque, & calcaria, quibus uſum fuiſſe aſſerebant in peragrando toto fere terrarum orbe, ut clarius ejus teſtatur Itinerarium, quod typis etiam excuſum paſſim habetur. Et hæc quidem ad ſuburbia. hinc colles longius recedentes amplam relinquunt planitiem,

nitiem, quam Mofa, receptis aliquot ex Arduenna filva profluentibus fluviolis, in varias infulas partitur, fic hujus urbis inferviens commoditati, ut vix ullus fit in ea vicus, qui non fuum fluentem habeat. Si quis nunc velit fingulatim perfequi, quantum hæc planities, una cum vicinis ab utraque parte collibus, templis auguftis, ac cœnobiis, ædificiis præterea magnificis, publicis & privatis, pontibus marmoreis, fontium limpidiffimorum copia, reliquifque rebus quæ pro tantæ urbis captu requiri poffint, fit decorata: plufculum impendendum fit operę quam Itinerario conveniat: nobis fit fatis aream ipfam, & rerum fummas attigiffe, cum ei luftrandæ nec quantum opus fuiffet temporis impenderimus, & fit aliorum encomiis jampridem celeberrima.

Initium

Initium ejus amplitudinis fecit Divi Lamberti religio, & pietas, çum ante illud tempus vicus tantum esset, & præcipue florerent *Heristallum* & *Iupilla* sub Pipinis, quæ hinc non procul ad utramque Mosæ ripam, loco amœno & fertili, nunc

(tantum ævi longinqua valet mutare vetustas)

in vicos abiisse videmus, & vix ruinas superesse domicilii tot clarorum Principum. Cædem Divi Lamberti refert Regino Prumiensis, ad ann. sal. circiter DCXXII à Dodone quodam aliisque viris sceleratis perpetratam, in hoc eodem vico; quod vir sanctus aulicorum culparet vitia: & fertur ita mansisse vicus ut erat, usque ad Imp. Caroli Magni ætatem, quando ab Huberto Aquitanorum duce, qui unus erat ex ejus proceribus,

bus, Divi Lamberti corporis reliquiæ, una cum ſede Epiſcopali, Trajecto huc tranſlatæ fuerunt. quo etiam antea è Tungrorum urbe delatæ fuerant. *Vrbem muro cinxit*, ut eſt apud Sigebertum, *Notgerus Epiſcopus*, ac XXXVI annorum, quibus huic Eccleſiæ præfuit ſpatio, ſic etiam magnificis operibus decoravit, ut non immerito ejus quodammodo conditor diceretur. Exceſſit hic è vivis ann. ſal. MVII, ſepultus ad D. Ioannis Euangeliſtæ; quam ædem, Aquiſgranenſi perquam ſimilem, & rotundam penitus, niſi quod ad latera ſacella poſtmodum acceſſere, condidit ipſe ſuo ſumptu, & in ea Canonicorum collegium inſtituit. Quin & ipſam D. Lamberti Baſilicam ab Huberto Duce, de quo ſupra, dicatam, cum vetuſtate dilapſa eſſet, à fundamentis renovavit.

vavit. Moſam fluvium urbi induxit, cum antea in ejus flueret pomœrio: & alia præterea quamplurima, vel primus condidit ipſe, vel ab aliis inchoata conſummavit, & amplioribus dotavit reditibus Monaſteria, ac templa: uti in ejus Vita, quam in hac eadem æde in tabula membranea videas, fuſius declaratur. ubi & arcem quæ Montis caprini dicitur, ſui juris feciſſe, & caſtrum Huijenſe ſuæ itidem acquiſiviſſe Eccleſiæ legitur, idque conſtare ex diplomate Othonis III. Aug. apud quem auctoritate valebat plurimum, ut & apud ejus ſucceſſorem Imp. Henricum II. Bavarum. cui ad recuperandum caſtrum Valentianas, in confinio Franciæ ac Lotharingiæ, quod Balduinus Flandrenſis invaſerat, ſuppetias tuliſſe, eadem hæc habet tabula; & ejus multa commemorat

illuſtria facinora. Hanc ex autographo deſcribebat Hieronymus Scholierius, hujus itineris comes:

Anno Dominicæ nativitatis milleſimo ſeptimo, quinto Idus Aprilis, obiit felicis recordationis Dominus Notgerus Epiſcopus Leodienſis: cuius corpus in loco retro altare tranſlatum & inhumatum eſt. Qualis enim, quis & quantus ipſe fuit, teſtantur pro parte geſta Pontificum Leodienſium, ex quibus collecta ſunt quæ ſequuntur. Subſtitutus eſt Eraclio quadrageſimus ſextus Dominus Notgerus, à Sancto Gereone archiepiſcopo Colonienſi ſacratus, genere quidem Alemannus & Theutonicus, ac omni morum elegantia inſignitus. Ipſe igitur in Suevia natus nobilitatem generis ſcientia & moribus illuſtravit. Notgerus monaſterium beati Lamberti longe in melius quam antea fuerat immutavit. eccleſia enim quam beatus

tus Hubertus ædificavit, ad lapſum declinaverat: hac diruta templum ſexaginta Canonicorum iuxta magnificentiam dilatati cordis ſui exaltavit, ornamentis ditioribus decoravit, clauſtrum & domorum ædificia renovavit. In crucibus aureis, quas Notgerus in dicta eccleſia Sancti Lamberti etiam fecit, ſcriptum eſt hoc metrum:

Certa ſalus vitæ Notgerum ſalvet ubique.

Qualiter enim præfatus Notgerus civitatem Leodienſem, quæ eo tunc parva erat, à mortifero Caſtri Montis caprini iugo potenter & ſapienter eripuit: in geſtis eius plenius continetur. Vnde quidam loquens in perſona dicti Suevi ſic ait:

Legia dotatur per me, Capri-mons ſpoliatur;
Hic ruit, hæc ſurgit; manet hæc, nec ille reſurgit.

Ecclesiam parochialem Beatæ Mariæ ad fontes templo B. Lamberti adiacentem & palatium domus Episcopalis simul cum templo, multiplicatis operariis, & magnificatis impensis, à fundamentis usque ad perfectionem consurgere fecit. Ecclesiam Sancti Pauli à fenestris supra consummavit, & bonis adiectis, ubi viginti tantum erant Canonici, triginta perfecit. Rex Otho tertius bona quæ Eraclius ecclesiæ Sancti Martini contulerat tanquam præstita eidem, eo defuncto, in fiscum regium revocavit, quæ Notgerus suis meritis præclaris severando Regem recuperavit. Claustrum ipsius ecclesiæ inscisso colle publici montis triplici vallo & muro cum turribus sublimibus communivit. Notgerus per Robertum maioris ecclesiæ Præpositum procuratorem suum etiam absens ecclesiam Sanctæ Crucis construxit, quam claustro debite

bite

bite communivit, ac agris, decimis, & aliis bonis, quibus XV *fratribus illic Deo ſervientibus victualium neceſſaria proveniant, ditavit. In qua idem Robertus,* VI *Idus Martii ſepultus eſt. Sed & etiam Nithardo maioris eccleſiæ cuſtode adminiſtrante prædictus Notgerus in honore B. martyris Dionyſii condidit eccleſiam: in qua primum quidem viginti delegati ſunt Canonici; procedente vero tempore decem additis in trecenarium profecerunt numerum. Deinde præfatus Notgerus eccleſiam in honore B. Ioannis Euangeliſtæ ex ſuis ſumptibus à fundamentis uſque ad conſummationem condidit. In qua* XXX *Canonicos ad clericatus executionem inſtituit, & pretioſis reliquiis merito, ſcilicet cum faucibus B. Vincentii Levitæ, & martyris, nec non Sanctorum Fabiani & Sebaſtiani, communivit. Idemque Notgerus iam dictam*

ecclesiam Sancti Ioannis bonis personis initiavit. Nam Praepositum & Decanum de congregatione elegit custodem magistrum scholarum; ac Cantorem, distributo unicuique officii & laborum suorum solatio, constituit. Altare maius manu propria consecravit, & oratorium B. Hilarii & Remigii in dicta ecclesia constituit. Notgerus ecclesiam parochialem B. Adalberti aedificavit, cui ius baptisterii & extremae unctionis totius insulae condidit, & in ecclesia Aquensi destructa à Normannis XXVIII *Canonicos instituit. Notgerus etiam Castrum Hoÿense ecclesiae Leodiensi acquisivit; prout privilegium Othonis Imperatoris id plenius testatur. Eraclius fundamenta monasterii B. Laurentii iuxta muros Leodien. iecit, itaque seriatim fiebat opus, iamque ex parte surrexerant à fundamento murorum parietes. Opus itaque inceptum*

per

per Eraclium eo defuncto permanſit imperfectum, donec Notgerus qui ſucceſſit epiſcopus, æquatis tandem parietibus murorum, tectum ſuperponi fecit. Moſam qui extra civitatem fluebat civitati introduxit, & circa clauſtra Sanctorum Pauli & Ioannis ad radices montis, in quo eccleſiæ ſanctorum Martini, Laurentii, Crucis & Petri ſitæ ſunt, & circa clauſtra Sanctorum Lamberti & Dionyſii, per medium civitatis in communes uſus, ut fluminis impetus lætificaret civitatem Dei, fluere iuſſit. Vnde:

Ad Lamberte tua, Dionyſi, Paule, Ioannes,
Notgerus clauſtra nandi Moſe dedit amnes;
Curſu flumineo lætare Legia claro.

Vix aliquid magni aut præclari operis eſt in civitate Leodien. quod ipſe non fecerit aut perfecerit, ut magis

fecisse civitatem quam coluisse videatur. Vnde in præconium laudis sibi debitæ paucis ista de ipso comprehensa sunt hoc metro:

Legia lege ligans ..... cum sibi leges,
Notgerum Christo, Notgero cetera debes.

Fossensem Ecclesiam condidit, ac muro & turribus circumductis idem communivit. Tuinum castrum fecit & communivit in defensionem .... episcopalis & protectionem Lobiensis, in qua etiam abbatem eorum instituit, meritisque Beati Notgeri & auctoritate Imperiali Gemblacensis ecclesia vel abbatia cessit ecclesiæ Leodiensi. In ecclesia collegiata Sancti Rumoldi Machliniensis instituit Notgerus duodecim primas præbendas. Prærogativa bonæ fidei & meritorum constitutione Principum curia fecit eum patronum puerilis ætatis Ottonis Imperatoris. Vnde

A Suevo regitur rex magnus
tertius Otto.

Cuius Suevi ſtudio & diligentia quam ſupra ætatem ſuam puer ille profecerit: quomodo Alpes cum exercitu ſuperavit: quantum Tremonenſes multitudine civium & magnitudine opum adverſus Imperium erectos humiliaverit: quomodo civitatem eorum contriverit, ut in ſignum delectionis milium in ea ſparſerit: quomodo totam Italiam curſu quindecim annorum ſibi ſubiecerit: quam glorioſe in urbe diademate Imperii coronatus fuerit: quomodo quos armis ad ſe timendum ſubegerat, clementia ad ſe amandum ſublevabat, & diſpoſita pacificis legibus trans alpes Romana urbe, quam glorioſus victor ad Rhenum redierit, & digna Imperatore geſſerit: Aquenſem eccleſiam exornavit: Si huius narrationis hiſtoriam melioribus debitam ſcriptoribus ſecundum

cundum ſuum ordinem ingredi auderemus, plus eſſet opere propoſito quam hac digreſſione inſereremus. Temporibus eius ſiccitas magna vernalis evenit; unde & ſatio primitiva impedita & fames ingens ſecuta eſt: fertur enim precibus eius annonam pluiſſe de cœlo in Hasbania. alii etiam piſciculos parvos de cœlo pluiſſe ferebant. Poſtea nix nimia de cœlo decidit. Imber etiam continuus, qui autumnalem ſationem denegaret omnino: Epiſcopus vero Notgerus indicto communi ieiunio periculum imminens repulit. Terræmotus quoque factus eſt permagnus, Cometaque apparuit ſplendidiſſimus, nonodecimo Kal. Ian. circa horam nonam: fiſſo cœlo quaſi facula ardens cum longo tractu inſtar fulguris illapſa eſt terris, tanto ſplendore, ut non ſolummodo qui in agris erant, ſed etiam in tectis irrupto fulmine ferirentur: qua cœli fiſſura ſenſim evaneſcente,

neſcente, interim viſa eſt figura quaſi ſerpentis, capite quidem creſcente cum cæruleis pedibus. quæ pericula oratione viri Dei ſunt annihilata. Caſtrum præterea Valentianas in marchia Franciæ ac Lotharingiæ, quod Balduinus Comes Flandrenſium invaſerat, Imperator Henricus obſedit, concurrentibus ad conſilium eius Roberto Rege Francorum, & Richarto Comite Normannorum: ſed quia idem rex de obſidione redierat inefficax, vocato ſibi in auxilium prædicto Epiſcopo Notgero, contra Balduinum proficiſcitur. eius auxilio & conſilio munitus Caſtrum Gandavum invadit, & depopulata terra aliquos Flandrenſium primores capit. Vnde Balduinus perterritus Imperatori ſatisfecit, Valentianas reddidit, datiſque obſidibus cum ſacramento fidelitatis ei manus dedit. Et quanta fuerit illi in educandis pueris ſcholaribuſque diſciplinis

inſtruen-

instruendis solicitudo, hinc maxime probatur, quod semper dum in via pergeret, longe seu prope scholares adolescentes secum ducebat, qui uni ex Capellanis suis sub arctissima scholarium parerent disciplina, quibus etiam librorum copiam cum ceteris scholaribus & utensilibus circumferri faciebat, sicque fiebat ut quos plerumque rudes & illiteratos à claustro abduxisset, ipsos quos prius magistros habuerant in litterarum eruditione redeuntes superarent. Cuius eruditionis occasione plurimi eorum etiam in religionis ac sanctitatis disciplina circa eum in tantum profecerunt, ut idonei fierent rectores ecclesiarum. Ex illis quippe multæ civitates gavisi sunt se habere pastores; quarum Saltburgensis ecclesia archiepiscopum habuit, Gauterum; Cameracensis duos, alterum alteri succedentem, Rothardum & Erluinum; Virdunense Monaste-

nasterium beate; Tullensis ecclesia, Herelonem; Traiectensis ecclesia Adelbadum: licet à multis etiam aliis episcopalem gradum non assecutis, qui sub eo nihilominus coaluissent, quamplurimæ correctæ sunt ecclesiæ; ex quibus Diramus postea Leodiensis Episcopus Bavenburgensem ecclesiam religionis & artium liberalium disciplina illustravit. Otbertus cum quibusdam aliis secum hinc abductis, Aquensium clericorum vitam perniciose licenti contagio depravatam, ad sanctæ religionis statum pro posse reduxit. Quid de Hulbodo dicamus? qui dum adolescentulus à scholari disciplina hinc aufugisset, Parisios veniens Sanctæ Genovefæ Canonicis adhæsit; in brevi multarum scholarum instructor fuit. Vbi cum aliquandiu Domino Notgero ignorante moraretur, tandem canonica episcopalis sententiæ executione compulsus est redire,

 plu-

pluribus ibi relictis studiorum ac moralitatis insignibus. Cuius vitam bene satis morigeratam ad virtutes acceptans episcopus gratia ac donis muneratam ad virtutis studium amplius accendit. Idem postea sub Pontifice Baldrito Pragam Boëmiæ civitatem transmissus, cum nonnulla ibidem Christianæ religionis documenta dedisset, ad nos iterum cum honore remeavit. Multi quoque alii sub tanto patre educati, religionis studiis liberalibus diversa illustravere loca; quorum vita religiosis moribus & doctrinis insignita, paternæ probitatis evidens est documentum. Nec hoc silendum, quod inter cetera probitatis opera prudenti admodum usus consilio, in tres æquas portiones prædia ecclesiastica divisit, quarum unam sibi suisque successoribus retinuit, alteram Ecclesiis & monasteriis impartiit, tertiam militibus, qui ecclesiam

armis

armis protegerent, concessit. Et ut de sanctis eius moribus aliqua adhuc breviter enarremus, erat pauperibus mitis, superbis divitibus terribilis, bonis quibusque lenis & mansuetus, iniquis maliciosis hominibus metuendus, potentibus venerabilis, mediocribus amabilis & admirabilis, sapientibus & doctis eruditor clementissimus, senum & debilium sustentationis baculus, iuvenum & adolescentum correptor studiosus, providus in consilio, circunspectus in facto, clarus in eloquio, discretus in silentio. quem summi proceres, Romanæ videlicet urbis Antistes & Imperator, tanto extulerunt honore, ut primus eorum in disceptationibus Præsulum cisalpinorum suas ei vices iniunxerit: Imperator vero in disponendis regni negotiis præcipuum procuratorem habuerit. nunquam corpori in se locum dedit, & à suis familiaribus desidiam

animi pro posse semper expulit. Cum clericis divinæ paginæ quæstionibus enodandis quoties vacaret intentus, etiam laicos adolescentes quibus educandis instabat, ætati & ordini suo congruis artibus implicabat. His & similibus insistens laboribus pater venerandus triginta sex in episcopatu peregit annos, multosque à nobilitate paterna non degenerantes reliquit filios, inter quos piæ memoriæ dominus VVazo præ ceteris emicuit. Igitur deductis Notgerus universis laboribus ad honorem Imperii, & decorem domus Ecclesiæ Dei, bona fide & bono fine diversis in locis & temporibus feliciter laboravit. Vnde scriptum est:

Quatuor explevit partes extenta plagarum
Fama suis meritis.

Constituto super Renum monasterio sanctimonialium in villa Iulica, sicut pri-

privilegia eiusdem ecclesiæ in Biblia conscripta testantur, rediit Leodium, iam in processa ætate, & ubi episcopali officio verbo & exemplo clerum & populum ad meliora provehere solicitus fuit. unde scriptum est:

Vulgari plebem clerum sermone Latino
Erudit & satiat magna dulcedine verbi,
Lac præbens teneris solidamq; valentibus escam.
Sponte cadunt hereses sub forti milite Christi,
Fraus & ficta fides, timor & commenta fugantur,
Et depressa tremunt tanquam sub judice morum.

Hospitalis adeo fuit, ut de eo scribitur:

Nunquam sic colitur totis affectibus hospes;
In laribus putat esse suis qui venerat exul;

Pauperibus victus, nudis non
desit amictus.

Ita sermo Dei vivus & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti in eo fuit, ut quisquis decretorum ecclesiæ violator extitisset, si post commonitionem contumax & quasi lapidatus cordis duritia fuisset, pœnam perdurationis suæ portaret, in quem episcopali auctoritate maledicta congessisset. Vnde scriptum est:

Nam sumus experti, quicunque
fuit violator
Ecclesię, postquam hunc feriens
anathemate vinxit,
Corpore & exclusit sacro vel
sanguine Christi,
Ivit in exitium, resipiscere ni
properasset.
Si rabie caruit, sed non prurigine turpi
Et reliqua scabie quam postea
nemo piaret:

Aut

Aut fregit collum, aut amatos
perdidit artus.
Talis erat reprobis, tam formi-
dabilis omni
Perjuro prædoni; fur nec perfi-
dus auſus
In faciem veniſſe ſuam.

Quando à maioribus negotiis ad quietem evadere poterat, ad ſanctum Ioannem ſe conferebat, & in domo adhærente interiori clauſtro, quam ſibi ædificaverat, dum erat ibi tanquam in familiari ſinu operis ſui, orationi & pauperum alimoniæ vacabat. Ibi tabellariis & ſcriptoribus ſcribenda dictabat. Epiſtolam operis eius, ſententiæ valetudine & ornatu verborum lucidam, de pueritia Sancti Lamberti, & merito Lamboaldi confeſſoris & Landeradæ virginis, oppido Flandriæ Gandis in eccleſia Sancti Bavonis legi, & viſum eſt nobis copia dicendi ſtylũ ipſum maieſtati perſonæ convenire:

& ideo loca ipſa in quibus ſcripta ipſius vel de ipſo reperiuntur, & verſus aliquos, antiquitatis de multitudine acceptos, eiſdem verbis, & metro quo in antiquis libris inventi ſunt, annotare curavimus, ne ex favore magis quam ex cognitione loqui videamur. & in aſſertione veritatis, ſi in commendatione bonorum quæ ipſe fecit ſtare vellemus, & valeremus, peccare nos non crederemus. Ab ordinatione enim ſua per annos ſexies ſex, hoc eſt. triginta ſex, in epiſcopali opere laboravit, & tunc curſu conſummato fide ſervata, ſeptimo annorum ſenario, ad ſabbathum quietis diſpoſitionem carnis migravit. Vnde ſcriptum eſt in verſibus prædictæ antiquitatis,

Præfuit eccleſiæ per decem luſtra vel annum.

vel *ibi pro* & *poſito. Et quia ſine dolore non perditur, quod cum amore poſſidetur : tota civitas, tota patria obſequio*

obſequio funeris affuit; ſenes cum iunioribus, puſilli cum magnis affluunt de caſtellis & oppidis. Clerus tanquam familia ſpiritualis ad plangendum ſuum patremfamilias convenit; & ut breviter dicam, de tota regione catervatim ruunt ad flendum ſuper eum qui vixerat lætitiæ multorum. Ita non ſufficit veſpere & mane dies unus ad ſolemnitatem exequiarum; quia quilibet principalium eccleſiarum quas ipſe in civitate fecerat vel perfecerat, ad vitandum ingratitudinem humando corpori ſe debere ſingulares exequias profeſſa eſt. Prima igitur dies luctuoſæ celebritatis in eccleſia Sancti Lamberti deducta eſt. Secunda in eccleſia Sanctæ Crucis. Tertia in eccleſia Sancti Martini. Quarta in eccleſia Sancti Pauli. Quinta in eccleſia Sancti Ioannis, ubi ipſe ſupremo voluntatis ſuæ teſtamento, in ſignum ſervatæ uſque in finem humilitatis,

in

in angulo cryptæ humilioris in Oratorio Sancti Hilarii ſepeliri conſtituit. quod & factum eſt. Præſcripta & plura alia clarius habentur in geſtis pontificum Leodienſium. Sed præter eá Notgerus præſcriptus multa magnalia & opera bona in iſtis & aliis partibus operatus eſt, quæ non ſunt ſcripta in geſtis pontificum prædictis. Vtinam plures tales epiſcopi modernis temporibus invenirentur.

Non procul ab hac D. Ioannis æde, in eademque inſula (quales Moſam in varios diviſum alveos facere, jam demonſtratum) quæ eſt etiam omnium maxima, templum eſt aliud pulcherrimum D. Iacobo dicatum, à Balduino Epiſcopo erectum ann. MXIV, ut idem refert Sigebertus Gemblacenſis. Sunt omnino in hac urbe octo inſignia *Canonicorum collegia*, *parochiales Eccleſiæ* triginta duæ, unde

ejus

ejus amplitudinem colligas, & ipſa quatuor Fratrum mendicantium contubernia, Franciſcanorum etiam duplicatum. *Aulæ*, quæ è regione Divi Lamberti eſt, fundamentum poſuit Erardus à Marca, operum magnitudine ſat notus, idemque abſolvit celeritate admiranda, ut Imp. Carolum V. Aug. in ea exciperet: magnum vero illud opus & ſua mole ſpectabile, nec reliqua cultus delicatioris in eo deſiderantur. Sed *viridaria* in primis mirabamur, in quibus plantæ lectiſſimæ, eoque ordine diſpoſitæ, ut nihil fieri poſſe elaboratius judicaremus. Quis fontium præterea amœnitate non ſummopere delectetur, pulchriſve ſtructuris ex diverſo marmorum genere compoſitis? unde aqua, magna erumpens copia, gratiſſimum etiam frigus vicinis conciliat porticibus,

&

& ejus late per fornices relabentis
volutant murmura.In hac aula ha-
bitavit ipſe ejus conditor, & reli-
qui omnes ab eo Epiſcopi, cum
ante id tempus nulli eſſet certa
ſedes. Ipſi autem ex Romani Im-
perii Principibus ſunt inſigniti ti-
tulis Ducatus Buillonii, & Comi-
tatus Loſſenſis, & ampla admo-
dum eſt eorum ditio, quæ com-
muni nomine Leodienſis, ſumpta
ab hac ipſa urbe appellatione, di-
citur. Vnde ſit *Leodio* nomen, no-
bis non conſtat, ac ut de eo multæ
circumferuntur opiniones, ita ni-
hil quod cujuſquam videatur mo-
menti. Vernaculo ſono *Liege* effe-
runt; voluntque nonnulli ſic ap-
pellari rivulum, qui per forum
fluit ex proximis ortum ducens
collibus: ſed hæc opinio à paucis
recipitur. immo ſi ille rivulus no-
men habeat, à maxima parte igno-
ratur.

ratur. Et hæc quidem de publicis operibus, quantum huic narrationi ſufficiat. quis vero enumeret quantum privati ornatus in ſingulis Canonicorum, & virorum doctorum, quibus in primis hæc abundat civitas, ædibus paſſim reperias? ac ut ipſas ædium è ſolido marmore moles prætereas, quis non mirifice oblectetur *tot hortorum ac viridariorum amœnitate*? quæ vel in planitie juxta aquas, vel in ipſis collium qui huic impendent jugis, ſuos quoque habent *fontes*, & pulcherrimo fruuntur tantæ urbis proſpectu. hinc oriente die tot clarorum ædificiorum culmina aſſurgere, eadem decedente paullatim capita ſubmittere videas. Quid refertiſſimas dicamus bibliothecas, picturas, ſtatuas, eaſque vel hujus memoriæ artificum, vel antiquas? ita ut in

hac ſola urbe videre contingat, quæ magno vix labore in diverſis Orbis terrarum partibus peregrinando reperias. Cujus quidem rei vel ſolæ fidem faciant, pulchræ illæ ædes, quas *D. Lævinus Torrentius*, vir eximius, & noſtro hoc ſæculo Lyrici princeps carminis, ſuo ſumptu exſtruxit: in quibus, ut loco ab omni ea parte aperto, quæ ad ſalubritatem requiritur, adjutus, ita ſingulas earum partes congrue diſponendo (ut in eo *Lamberti Lombardi*, pictoris quondam & philoſophi celeberrimi inter Eburones, felicem in architectura manum agnoſcas) ſingulisque ſua aptando ornamenta, eſt adſequutus, ut his amœnius nihil eſſe poſſit, nec quamvis non ita amplo in ſpatio laxitatem deſideres. Sed has præcipue honeſtat ipſe, comitate erga litterarum ſtu-

dio-

diosos singulari, & insigni biblio theca librorum etiam manuscriptorum, æreis præterea imaginibus antiquis, ac vasis, figuris hieroglyphicis circumquaque insignitis, ejus capacitatis qualia nunquam antea videramus. numismata vero antiqua ea habet tum copia, tum raritate (vocabulum inter ejus rei studiosos notum agnoscis) quibus ipsa invidere possit Italia: nec enim alibi plura Romanarum gentium facile reperiri posse nomina existimamus. Secundus ab hoc sit in antiquitatis studio *D. Arnoldus à VVachtendonck*; in eo enim & ipse egregie versatus, & antiquitatis instructus est non exigua supellectile: candorem vero ingenii, cum pari certantem eruditione, quis in eo satis amaverit? Claret & *Dominici Lampsonii* singularis eruditio, &

in carmine vel Latino vel Græco caſtitas & acumen, in hac eadem civitate; quæ & nuper admodum *Caroli Langii* ſui funus extulit, magno cum omnium bonorum deſiderio. Et, ſi quis ſingula revolvat tempora; vix ullum fuiſſe comperiet, quo ſua hæc non habuerit præclara quædam lumina. Sed longius fortaſſe ſumus prolapſi, quam hæc ferat narratio, dum amicitiæ indulgemus, & ab amicorum virorum conſuetudine ægre divellimur. Hac ergo urbe nobiliſſima juxta & ampliſſima ſic ſummatim luſtrata, viſum eſt

TVNGRORVM OPPIDVM

III abhinc diſtans M. petere, quamvis in eo ſuſceptæ peregrinationis tenorem invertentes, ne tanti quondam nominis locum negligeremus. In itinere viſuntur multis
in

in locis ruinæ turrium, quas putabamus tempore Francorum, qui hos olim agros incolebant, ſpeculas fuiſſe. forma apparent quadrata, ac rudioris ſtructuræ, & ſunt in locis eminentioribus omnes, vel tumulis ad id ipſum, ut videtur, aggeſtis impoſitæ. Illi vero tumuli tres juxta proceras arbores ſenſim faſtigiati, & virides, ejuſdem videntur argumenti cum eis, quos ſupra deſcripſimus: & fidem faciunt omnium fere ætatum hiſtoriæ, quantum his in locis ſit bellatum, dum Galli patriam libertatem acerrime propugnant, *&* *pulchram petunt per vulnera mortem* (ut inquit ille) ſed hoſtium tamen magnos linquentes cladis acervos. Ipſum porro oppidulum (nihil enim aliud nunc reſtat ex tam clara olim urbe) ad Iecoram eſt fluviolum, qui juxta Trajectum in

Mosam influit, situ omnino eminenti, & circumquaque sensim acclivi, desinenteque in paludes, aut profundas convalles: ubi ab una parte, qua magni & tortuosi anfractus, Oceani brachium ipsos muros quondam alluisse vulgo creditur. Ad cujus rei fidem allegant, majorum suorum memoria, nec ita longo abhinc tempore, adhuc in usu fuisse in distinguendis ea in parte agrorum limitibus, vocabulum *Zeedeick*, quo passim appellant aggeres ad coërcendum maris impetum congestos. Alii, & fortasse verius, stagnum fuisse, vel lacum malunt, cum idem *Zee* vocabulum, Germanis superioribus in primis, pro stagno sæpius, vel lacu accipiatur. Vrbis hujus amplitudo quanta olim fuerit, ut ex historiis constat, ita ejus quæ hodieque restant murorum rudera,

ra, id ipſum manifeſto oſtendunt, quibus ab una adhuc parte longo circuitu ambitur. ac inter ea & recentiorem murum, qui oppidulum nunc claudit, plurima quotidie eruuntur ædificiorum fundamenta, plurima & antiquitatis monumenta, nummi, gemmæ variis inſcalptæ figuris, vaſa fictilia: inſcriptiones, aut ſtatuæ paullo majores raro, ut nec in ipſo oppido quidquam ejuſmodi videas; niſi quod in ſacellulo rotundo, quod juxta ſummum templum eſt, & à Divo Materno ædificatum referunt, nonnulli & Romanorum eſſe opus exiſtimant, vidimus muro inſertum lapidem vetuſtate adeſum, in quo veſtigia apparent imaginis imberbis galeatæ ac criſtatæ, dextra haſtam, ſiniſtra vel clypeum, vel gladii capulum tenentis, quam fortaſſe Minervæ

imaginem non incommode dixeris. Ipſi incolæ Herculis eſſe putant, cujus & caput eſſe in alio muri ejuſdem lapide, cum tamen manifeſto Gorgonis eſſe faciem anguinei crines, nodo ſub mento collecti, arguant. Sed vulgi is error, temere rebus ignotis nomina affingere: & fortaſſe in eo quoque falluntur, quod fontem illum, qui non procul à vetere muro eſt, eundem eſſe autumant, cujus Plinius lib. ſuæ hiſtoriæ XXXI meminit; in eo Plinii loco civitatis nomen, quo potius uſus videtur in propria ſignificatione, pro oppido accipientes. ut idem ſane ſit; multum ab eo ſapore, quem diſerte explicat ille, degeneravit: de efficacia ipſi viderint. nec admodum movemur, quod eo levatos eſſe multos referant: hallucinantur enim homines in applicatione cauſſarum

rum ut plurimum, & sæpe medicinæ acceptum ferunt, quod natura sua quadam vi sine cujusquam adminiculo perfecit. Hæc fere sunt, quæ hac ætate restant ex antiqua illa & famosissima olim *Tungrorum* urbe, quæ quondam principem in Germania secunda locum tenuit, à Tungris illis proculdubio nomen sortita, quos Cornelius primos fuisse, qui Rhenum transgressi Gallos expulerint, & se nunc Tungros, nunc Germanos nominasse tradit, *novo, & tunc primum addito* [alias, *audito*] *vocabulo.* quod quidem tempore C. Cæsaris jam erat vulgatissimum, obliterato priore illo, cujus in suis Commentariis prorsus nullam facit mentionem: sed has ipsas sedes *Eburonibus* tribuit. Quos cum magnis aliquot præliis superatos, vicinis nationibus direptioni exposuisset:
veri-

verisimile est, ejus gentis reliquias, ubi paullatim ad suas sedes se recepissent, abjecto Eburonũ nomine, quod Ambiorigis casus odiosum omnino & capitale apud victorem exercitum effecerat, vetus Tungrorum resumpsisse: quod apud Tacitum, & posteriores inde scriptores, ad hanc usque memoriam, tam est celebre, quam de Eburonibus perpetuum silentium. In quo Cæsar quod volebat, ne quid ejus obstaret felicitati, est adsequutus, ut nomen civitatis ac stirpis extingueret. Ceterum quid hoc loco olim fuerit, vel quando primum hæc urbs fuerit condita, veteres nobis incertum reliquere. Est in libello, qui sub Antonini Pii nomine circumfertur, Itinerarium, quod *Castello*, nunc *Cassel*, in finibus occiduis Flandriæ, *Coloniam Agrippinam* ducit, in qua *Pervicia-*

viciacum esse, quod nunc *Peruvves* dicunt, & nomen, & locorum ordo, & ipsa adeo convincit distantia. Hinc ad M. pass. XIV *Aduacam Tungrorum* (sic enim potius legendum putamus, quam *Ad Vagan Togrorum*, ut nonnulla habent exemplaria) subjungit. Vt Tungrorum hoc oppidum sit, in numero quidem passuum errorem esse, erit necesse; esset enim longe justo minor; non videmus tamen quem alium potius esse locum existimemus. Nam quamcunque tandem hic libellus ætatem referat, hoc oppidum diu ante stetisse, nemo inficias ibit. & in eo omnes consentiunt Historiæ, longe esse antiquius Cameraco, Iuliaco, & reliquis, quæ in eodem recensentur Itinerario, & quidem potens & amplum fuisse. Cumque in eodem sit tractu, per quem Castello

vel

vel Perviciaco Coloniam petentibus ſit faciendum iter, non videtur in regia illa via ſilentio præteriri potuiſſe: & facilius fuit ſcribam in numeris errare, quam ut tantæ urbis nomen omiſiſſe credamus, ut in hoc eodem libello, eorundem prorſus locorum diſtantiam, aliter atque aliter notatam, videas. Quid vero prohibet quin huc Ptolemæi Ἀτουάκουτον, vel quomodocunque legatur, & Cæſaris item *Atuatucam* referamus? (ſic enim vetuſtiora habent exemplaria, non ut nunc legimus *ad Vatucam*, contra Latini ſermonis conſuetudinem, nec reperitur in alio caſu hoc vocabulum in ejus commentariis, quod ſane dubitationem hanc tolleret.) Videntur enim illa in idem recidere, niſi quantum vulgi imperitia temporis ſucceſſu tandem, in propriorum nomi-

nominum prolatione, quod ipſum & hac memoria uſuvenire videmus, immutat; ut non mirum ſit, Romanos, aut Græcos homines, diverſis temporibus in eorum ſcriptura variaſſe. Hæc ſi ita ſint, jam habemus quid de hoc dicamus oppido: *Caſtellum* videlicet fuiſſe, etiam ante Cæſaris in Gallias adventum; quod cum loci natura eſſet egregie munitum, Romani in eo duces ſuos milites in hibernis continebant: & hinc fortaſſe paullatim ſumpſit incrementa, quo tempore Galli, qui antea diverſi ut plurimum, & ut cuique commodum videretur, in agris caſas habebant, nulla habita viarum aut munitionis ratione, bello ſæpius laceſſiti, oppida claudere, & ſua in ea quæ ſalva eſſe vellent comportare, cœperunt. Sic & aliis quoque in locis ex caſtris factas tan-

dem urbes legimus. Sed hæc ex conjectura. Si quis vero curiosius singula Cæsaris verba expendat, quibus de Atuatuca facit mentionem, reperiet, cum nullo melius, quam hujus ipsius oppidi situ, tum loci natura convenire. Vt enim dispositionem illam hibernorum, de qua lib. v. agit, diligentius attendas, quæ millibus passuum centum continebatur: non potuere illa Q. Titurii Sabini, & L. Aurunculeii Cottæ castra ad Rhenum propius esse, ut & hac ratione in mediis Eburonum finibus dicerentur, & tamen Rheno subesse, respectu aliorum hibernorum, quæque prima Germanorum impetum exciperent. Huc accedit, quod Sicambros ad diripiendos Eburones evocatos, ubi Rhenum transissent, longius progressos refert, ut ad hunc venirent locum: nec homi-

nibus in bellis & latrociniis natis, paludes dicit, aut ſilvas in mora fuiſſe, neque prius viſos à Romanis militibus, objectis ab ea parte ſilvis, quam caſtris appropinquarent. Sic enim ab ipſis incolis accepimus; omnem illam regionem, quæ ad Moſam vergit, ad ipſum uſque oppidum, ſilvam quondam ingentem, & continuam fuiſſe, ita perplexam, & impeditam, ut unius vix diei itinere, ad eum fluvium penetraretur. & hæc quidem erant, ante conditas urbes, Gallorum propugnacula. Valles præterea magnas, & colles in his locis non deſideraveris, ut omnia quadrent Cæſaris deſcriptioni, quæ facilius agnoſcet quiſquis tam elegantem ac munitum urbis ſitum diligenter expenderit. Tungris Leodium revertimur, & hinc per *ſilvam Arduennam*, pagum vulgo

 SPA

SPA

dictum, ob fontes acidos celebrem, qui v distat M., petivimus. Ad medium fere M. pagus est *Cenei* dictus, & in eo pons lapideus, ad quem Vesa fluvius Vtam alium amnem recipit, & juncti Leodium petunt. Hinc *Louvegnie* pagus, & ipsa *Spa* in profundissima valle, præruptis ab omni fere parte circumcinctus montibus, ædificiis plurimis, etiam ultra quam ferat pagi conditio, excultus, ad excipiendos advenas, qui è longinquis regionibus ad hos medicatos fontes confluunt: estque eorum ab initio statim æstivi temporis ad ipsum usque hiemis initium maxima in eo frequentia. In medio foro fons est itidem acidus, quem Sancti Remacli nuncupant, ab Episcopo Leodiensi, cui & paret

ret hic locus, opere decoratus marmoreo, & inſcriptione: SANITATI SACRVM. Illi vero fontes omnium celeberrimi in altiſſimo ſunt montis jugo, inter ſilvas, ad medium fere M. ad quos arduo omnino & lapidoſo itinere aſcenditur, vehementi totius corporis exercitatione, quod ipſum ad recuperandam valetudinem, naturæque excitandum vigorem non minimi videbatur eſſe momenti. His fontibus nomen eſt apud vulgus *La Saviniere*, quo & montem nuncupant, è quo erumpunt: aquam vero *pohon*, quod nobis *poiſon* interpretabantur eadem ratione, qua quod ceteri Galli *maiſon*, ipſi ſua lingua *mahon* proferunt; rationemque reddunt, quod ante exploratum ejus uſum & naturam, letalem eam judicarent: hanc vero ſuam linguam vernaculam, *Roma-*

nam adhuc vocant, & Germanos *Tiſchons* appellant, vetere ſcilicet *Tuiſconum* vocabulo, & multas adhuc voces retinent ex veteri illa lingua, ſuam propius accedente ad originem, quas noſtra hæc politior jampridem exploſit. Ceterum hos fontes nemo melius deſcripſerit quam ipſis C. Plinii verbis lib. XXXI. ubi inquit: *Tungri civitas Galliæ, fontem habet inſignem, plurimis bullis ſtillantem, ferruginei ſaporis, quod ipſum non niſi in fine potus intelligitur; purgat hic corpora, tertianas febres diſcutit, calculorumque vitia; eadem aqua igne admoto turbida fit, ad poſtremum rubeſcit.* Stabulenſe hinc Monaſterium, vulgo

STABLO,

in profunda itidem valle II diſtat M. ad Amblevam fluviolum, qui

Vtæ conjunctus ac poſtmodum Veſæ fluminibus, Leodii Moſæ miſcetur. Abbatia eſt magni nominis, & in primis dives, diœceſis Leodienſis. Abbas inter Romani Imperii proceres recenſetur. Manſit hæc dignitas longo jam tempore in familia Comitum à Manderſcheit, ex qua erat Guilelmus Abbas *Stabulenſis*, & *Prumienſis*. (quod potens eſt, & opulentum aliud in hac eadem Arduenna, verſus Treviros cœnobium) qui arcem contra montem, è regione hujus cœnobii conſtruxit, ut habet ejus epitaphium quod in medio templo legimus. Obiit ann. MDXLVI. In hac arce Acta publica, libri manuſcripti, ac Eccleſiæ ſupellex pretioſior aſſervatur: in eadem eſt monetæ officina, & ipſi ibidem ut plurimum habitant Abbates. qui vero nunc rebus præeſt,

ex eadem eſt Comitum familia. Templum incendio deformatum eſt.cum enim diruto vetere,quod ruinam minabatur,novum magna lapidum ac lignorum mole ædificarent, opus fulmine ictum conflagravit, atque eo caſu interruptum manet. Sunt & circa hoc cœnobium alia ædificia in eadem valle, quæ oppiduli formam conſtituunt. Dictum volunt *Stablo*, quaſi Luporum ſtabulum, quod tempore Divi Remacli, nihil aliud hoc loco eſſet, quam ſtabula alta ferarum. Et vulgo narrant, Remaclum eundem, cum monaſterium hoc conderet, aſini uſum miniſterio ad comportandam materiam: quem cum devoraſſet lupus, Remaclum lupum damnaſſe ad ſubeundas aſini vices, eumque ſe morigerum omnino præſtitiſſe. atque ea de cauſa lupum onera portan-

tem

tem effigiari in hujus loci insignibus. Hospes, ad quem diverteramus, dicebat, se ejusdem aliquando lupi exuvias vidisse, appensas intrinsecus ad veteris illius templi vestibulum; & cum id diruerent, se eas attrectasse, magna incolarum frequentia, qui ob id ipsum eo concurrerant; verum ob multam vetustatem vix dignoscere potuisse, cujus eas esse animalis dicerent, usque eo, ut nonnulli porcinam potius pellem judicarent. Hinc ad medium fere M. pagus est *Vuannen* contra montem, Stabulensis ditionis, & hinc alius, sed exiguus, in valle, quem *Ledevac* nominabant, ad rivulum quendam, cujus nesciebant nomen; limitem tantum esse asserebant Ducatus Luxemburgici. In quo quidem Ducatu primum hoc itinere occurrit *Salm* pagus in

monte

monte ſitus, inter rupes tamen altiores, loco arduo, & aſcenſu difficili. Comitatus titulo habetur. Et paullo longius arx eſt ejuſdem nominis inter duorum montium anguſtias, in monte etiam, ſed paullo humiliore. in valle ſunt caſæ aliquot, & rivulus. ad quem exſcinduntur lapides nigri fiſſiles ad integendas domos; vulgo *ardoiſes* vocant: & hujus loci præcipue commendantur. Hinc per eandem Arduennam, itinere aſpero admodum & ſaltuoſo,

HVFALIZAM

venimus, quod oppidulum eſt ad III M, ut reliqua fere hujus regionis, in profunda valle ad Ourtam fluviolum. arcem habet colli impoſitam, & Abbatiam. Vbi legimus epitaphium hoc, in monumento lapideo:

CHI

CHI GIST MESSIRES THIERIS SIRES DE HVFALIZE, KI DEVIAT LAN DE GRASSE MIL HE CC. QVATRE.

Imago eſt viri, cum leone ad pedes, clypei inſigne crux aurea in campo cæruleo, crucibus reſperſo minutioribus ex eodem metallo. Erant & alia in eadem æde monumenta, quorum inſcriptiones ob vetuſtatem legi non poterant, nec de eis percunctati quidquam reſciſcere potuimus. Hinc ad II M.

BASTONIA

eſt oppidum loco ſatis plano, & quidem paullo cultiore: vetuſtum non eſſe aſſerebant ipſi oppidani, ac vix annos CCCC ſtetiſſe, ante quod tempus nihil hoc loco eſſet præter agricolarum caſas; incrementum vero feciſſe ob mercatum rei potiſſimum pecuariæ ac frumentariæ; confluentibus huc mer-

cato-

catoribus ex omni Arduenna, & locis circumjacentibus: ita ut non improprie *Emporium* hoc *Arduennæ* nominaveris, vel ut ipſimet loquuntur, *Paris en Ardenne*. Forma eſt oblonga, & unica fere platea, ædificiis ab utraque parte bene cincta continetur, per quam ab una porta ad alteram paullum aſcenditur. unicum habet templum Divæ Genitrici dicatum, & Cruciferorum cœnobium. Hinc profecti ad III M.

MARTELENGAM

venimus, qui pagus eſt in valle ad Suram, vulgo *Saur*, fluviolum, qui ad oppidum *VVaſſerbillich* Moſellæ miſcetur. *Arlunium* hinc oppidum III diſtat M. ac medio fere itinere extremas Arduennæ partes conſtituunt hujus regionis incolæ. quod ex pulchriore agrorum

aſpectu ac fertilitate volunt colligi, deſinente paullatim Arduennæ horrore. de qua, antequam reliqua aggrediamur, locus admonet pauca ſubjungere.

ARDVENNÆ

nomen eſt proculdubio antiquiſſimum, & Gallicum. C. Cæſar ſilvam dicit, quæ magnitudine ingenti per medios fines Trevirorum à flumine Rheno, ad initium Rhemorum ac Nervios pertineret, patens in longitudinem millibus amplius quingentis: & reliqui antiquiorum eandem fere deſcriptionem ſunt ſequuti. Hac ætate longe anguſtiores habet limites, ſic temporis ſucceſſu multis in locis exciſa, ad ſementem faciendam, vel ad alios uſus, (quod ipſum hodieque fieri videmus) ut maxima ex parte ſilvæ nomen amiſerit,

rit, quod ei potissimum parti remansit, quæ est circa fanum D. Huberti, & oppidum quod vulgo *Marce en Famine* nuncupant, ubi adhuc est continua silva procerarum arborum, fagorum præcipue, & annosarum quercuum. & hæc cis Mosam, ultra quem silvæ adhuc multæ, quæ hujus olim partes cum fuerint, nunc à reliquo veluti avulsæ corpore, alia etiam sortitæ sunt nomina: & hoc quidem tempore Arduennæ nomen Mosa terminatur. Reliquam porro partem, cis Mosam dicimus, quæ pro silva non habetur; vulgo Arduennæ regionem, & sua lingua *Le païs d'Ardenne* nuncupant, in qua sunt oppida illa, & pagi. quæ jam attigimus. Omnia hic saltibus, & dumetis horrida: raro proceriores silvæ, atque ea solitudo, qualis in nulla alia Belgicæ

noſtræ parte. Et hoc quidem itinere, præter ea quæ jam nominavimus, vix ruſticorum tuguriola occurrunt, ſicubi in convallibus, ad aquarum rivulos prata, aut locus ſementi paullo commodior. Serunt autem avenam ut plurimum, nonnunquam & ſiliginem, eradicatis magno labore ſaltibus, quorum & cineribus ſtercorationis vice utuntur. nec vero terra ultra triennium ſationi ſufficit, quo exhauſta omnino ad annos XXVII, aut eo amplius inanis manet, ut vires reſumat: quo temporis intervallo priorem rurſus induit faciem, & denuo idem reſumendus labor, ut ad ſementem præparetur. Triticum ferre nequit, atque ea de cauſſa ipſi regionem tritici feracem ſua lingua *Le blanc païs* nuncupant. Habet multis in locis fodinas ferri, ac car-

bonis lapidei, quo fabri præcipue in officinis utuntur, quemque ſub Alberto primum antiſtite, qui Leodienſium erat XXXV, & anno CIↃ CXCIX diem obiit, à fabro pauperculo monſtratum refert Placentius; lingua vulgari *Hoville* vocant. De fontibus acidis jam diximus in deſcriptione pagi *Spa*. Sunt certe in his locis plurimi, ut ſapore vario, ita diverſæ, ut ipſi aſſerunt, naturæ, ſed tamen ferrugineum quiddam referentes omnes. Nam quod pagi illius incolæ conantur perſuadere, fontes ſuos ab auri venis ſaporem, quem habent, obtinere, atque nonnunquam ad montem quendam juxta pagum eundem cerni exhalationes è terra quibus ſilices minutulis quaſi auri guttis inficiantur: ob hoc dictum exiſtimamus, ut ſuorum fontium quam maxima ſit

apud

apud exteros commendatio, ac eorum majore frequentia celebrentur. Sunt his in locis homines parvo viventes, & laboriosi, salubri sane corpore, & longævi, ita ut centesimum annum attigisse, non sit rari apud eos exempli. probitas est ut eorum, qui suo contenti, ac ut non multum suos excedunt fines, ita nec aliarum nationum delicias expetere videantur. Sed ad susceptum iter revertamur.

ARLVNIVM

loco est eminenti omnino, quem tamen montem dicere nequeas. ascenditur ab omni parte æquali clivo. Incendia jam aliquoties pertulit, quo casu effectum, ut majorum ædificiorum ruinæ, supra reliquas exstantes domos, primo aspectu speciem admirandam exhibeant: ut est nonnunquam in

deformatione etiam ipſa pulchritudo, & ſæpius caſu nata varietas oculos magis detinet, quam vel arte elaboratiſſima opera. In oppido ipſo nihil eſt quod admodum mirere, præter has ipſas ruinas, ad quarum fundamenta, inſcriptiones antiquas plurimas, & Deorum gentilium ſimulacra, quibus Illuſtriſſimus Comes Petrus Erneſtus Mansfeldenſis fontē ſuum Luxemburgii decoravit, eruta narrabant, & nonnullis quoque in locis reperta antiqua numiſmata. De ejus tamen nomine, aut antiquitate, nihil habemus, præter vulgi opinionem, aſſerentis, ab *ara Lunæ*, quæ Dea hoc in loco colerētur, nomen ſumſiſſe. ut reliquos item planetas peculiares ſuas ſedes habuiſſe in hoc eodem Ducatu, quarum hodieque appellationes adhuc reſtare. Hiſtoria Egd-

berti

berti archiepiſcopi Trevirenſis *Arralunum caſtellum* vocat, Comitatus titulo inſigne. Hinc qua Luxemburgum iter eſt IIII M. ſilva eſt alta, & ſupra modum amœna, in qua Nobilium monialium cœnobium, paſcua, & agri fertiles, pagi aliquot, inter quos *Steynefurt* dictus vicus, ac tandem apparent urbis ipſius turres & culmina. Vt primum urbem ſumus ingreſſi; (quandoquidem & ſingulorum quæ nobis in hoc obvenerunt itinere, rationes tibi reddi expetis) Ioannem Moſlinium, virum amœni & elegantis ingenii, qui ex familia eſt Philippi regis, nobis vero, ob animi candorem, amiciſſimum, adventum noſtrum præſtolantem offendimus, cui Illuſtriſſimus Comes injunxerat, ut nos ad ſe deduceret. in quo & paruimus, & ſumma excepti benevo-

lentia, totum illum diem apud eum fuimus: quin meliore quoque noctis parte variis ſermonibus, ultro citroque habitis, & de re mathematica potiſſimum, qua Illuſtriſſimus Comes apprime delectatur, conſumpta, ibidem & pernoctavimus. Ampla autem eſt planities, ad quam ex urbe qua ad Septentrionem vergitur, deſcenditur, altis undique incincta montibus, quorum qui recta urbem ſpectat, domum ipſam, quantacunque ea eſt, ſinu quodammodo videtur excipere, ſic bona ejus parte ad id exciſa, & prorſus adæquato ſiquid erat acclive. In quo amœnitati belle conſultum, (quid enim tantopere oculos oblectat, ac rei cujuſque novitas?) & effectum, ut lapides ad tantum opus non ſint aliunde quærendi. Hoc ſane modo tam mapna moles mul-

tis

tis tandem operis paullatim aſſurgit, ipſo Illuſtriſſimo Comite ſingula præſcribente. Sed præter cætera, quæ, ut pro tam magnificæ domus captu, conſtructa jam, aut aſſurgere adhuc videas, porticus in primis amplas mirabamur, quas, dum nos per ſingula ducit, ſe ad id deſtinaſſe dicebat, ut in eis reponeret, quæcunque nanciſci poſſet antiquitatis monumenta, quorum magnam jam habet copiam, ex diverſis locis, & Arlunio in primis, ut jam diximus, petitam: unde veluti antiquitatis coloniam huc deduxiſſe videtur, nec ullo alio in loco Arlunium illam antiquam quærendam eſſe. Sunt autem maxima ex parte ſimulacra Deorum gentilium, & epitaphia, quæ in crepidine fontis illius pulcherrimi, ac claritudinis eximiæ, quo dilectæ quondam conjugis

Mariæ

Mariæ de Montmorenci memoriam ſancte conſervat, crebro ad Mariæ fontem (ſic enim nuncupavit) adventando: ſic ſunt pari intervallo diſpoſita, ut liber ſit ab omni parte ad ſingulos lapides acceſſus. ex his Inſcriptiones nonnullas, quibus temporum injuria minus nocuerat, viſum eſt huc referre. Sed ipſam prius inſcriptionem, qua Illuſtriſs. Princeps fontem hunc ſuum decoravit, audiamus.

QVISQVIS HVC ACCEDIS, SI TE AESTVS SITISVE VRGET. HIC AESTVM QVIETVS VITATO. SITIM PRONVS EXTINGVITO. AQVAM MANV HAVRITO. OS LAVATO. AT PEDE NE TVRBATO. NVDO CORPORE NE POLLVITO. QVIESCENTIBVS ENIM CARISSIMAE VXORIS MANIBVS TRANQVILLAM VNDAM SACRAVIT. MARIAE DE NOM NE MARIAE FONTEM NVNCVPAVIT. AETERNI SVI AMORIS TESTES LATENTES VASTA SVB RVPE LYMPHAS ERVI. VIVO LAPIDE CINGI.

CINGI. AETERNASQ. FLVERE IVSSIT
P. E. C. M.

Inſcriptiones vero antiquæ ſic ſe habent:

D. M. IVRCINIVS D.
RINDO ET CALEN
AGATILLVS VXO
R F. C.

D. SEXTINIO M.
SECVNDINO
CONIVGI. DE
FVNCTO. ET. SE
VERIANO. ET
SATVRO FILIS
VIVIS PRIMVLIA
SATVRNA. ET. SI
BI. V. F.

[Præcedentem Inſcriptionem Boiſſardus Grutero, pag. DCCCXXVIII, 4. *communicavit, ex ara quæ Luxemburgi in domo Comitis Mansfeldii. Vt & ſequentem, ſcriptam in ara quadrangulari ædibus eiuſdem Comitis, pag.* DCCCLXXXIX, 8.]

AVE.

AVE. SEXTI
IVCVNDE
VA_E. SEXTI
IVCVNDE

MAĒRNIVS (i. e. MATERN.) MARI
NVS SIBI ET CENSOR
INIAE FAVSTINAE CO
NIVGI DEFVNCTAE.

D. PENAVSIO LAGANE M.
DONI ASSE MONIMEN
VM FILI FACIENDVM DE
SVO CVRAVERVNT

D. M.
DAGVO DAC
SILLVS EBTIO
CATOS VIVO FECI.

D. M.
ATTIANI
MEMMOLI.

| ATRI Ǝ PATRIBVS ||

Ex

Ex hac planitie qua in urbem primum aſcenditur, unico omnino clivo, pons eſt lapideus ſupra Alizuntem fluvium, vulgo *Alſitz*, & in rupe demum alta & prærupta ab utraque parte ruinæ fornicum arcis veteris, quæ

LVXEMBVRGVM olim, vel, vt malunt alii, LVTZELBVRGVM,

& urbi nomen dediſſe fertur. nihil enim hoc loco fuiſſe tempore Othonis Magni Aug. præter caſtellum, quod Sigifridus quidam, ſive Gilbertus Ricuini Arduennenſis, in hiſtoriis ſatis celebris, filius, cum ab Abbate cœnobii Sancti Maximi Trevirenſis obtinuiſſet, eo ampliato, conſenſu Brunonis Ducis Lotharingiæ, qui ejuſdem Imp. Othonis frater erat, Comitatum Luxemburgicum inſtituit. Venceſlaus tandem frater Ioannis

Luxemburgici ex auctoritate Caroli IV Aug. cujus erat patruus, Ducatus titulum assumsit. Hic & ruinas videas cœnobii vetusti quod vulgo *Munster* vocant, atque hinc paullatim in urbẽ ipsam, quam recentiorem nuncupant, ascenditur. Vetus enim quæ dicitur, ad hujus rupis radices à sinistra, in profundissima valle, pro suburbio nunc habetur. ea enim cum ob undique impendentes montes præaltos, ægre defendi posset, pro ea qua nunc utuntur oppugnationis ratione, placuit in eorum altiore, unde plurimum noceri potuit, & urbi & castro, oppidum id condere, quod recens, ut diximus, vocant, mœnibus & propugnaculis egregie munitum, ut ea nunc passim solent erigere ad excipiendos machinarum tormentariarum impetus. Quo pri-

mum id tempore conditum fuerit, nesciebant oppidani ipsi: planum fere est, nisi quod versus arcem illam antiquam paullum descendatur, & ædificiis lapideis satis excultum; ita tamen ut plurima adhuc restent incendiorum, quæ jam aliquoties pertulit quo tempore Imp. Carolus V Aug. cum Francorum rege Francisco I bellum gerebat, manifestissima vestigia. Est in eo Franciscanorum cœnobium, quod ex primis fuisse ejus ordinis, ex epitaphiis, quæ in eo visuntur, volunt colligi; ejus enim ea esse ætatis qua B. Franciscus adhuc in vivis erat. Vidimus hic post summum altare in capulo ligneo, eoq; aperto, corpus ipsum adhuc sat integrum Ioannis regis Bohemiæ, ejus qui Luxemburgicus dicebatur, quod ex incendio veteris cœnobii, de quo supra

diximus, huc tranſlatum ferebant. Erat hic filius Imp. Henrici VII, ac pater Imp. Caroli IV Aug. qui anno ſal. MCCCXLIIX, dum Francorum regi militat adverſus Britannos, in prœlio occubuit. Luxemburgo

NANCEIVM

per Mediomatricorum fines cogitabamus: ſed cum morbus contagioſus diceretur toto eo tractu & in ipſa adeo Mediomatricorum urbe graſſari, atque ea de cauſſa in Lotharingicas urbes non admitti qui illac tranſiſſent, neceſſum fuit vitatis urbibus Nanceium recta petere, quæ hinc XVI diſtat M., & idem fere iter bis conficere. verum ut in regreſſu omnia diligentius expendimus, ſic ejus poſt Nanceium ſuo ordine ſequetur deſcriptio. De *Lotharingia*, ejuſque

que nominis ratione ſupra meminimus. ejus ſane metropolis eſt Nanceium, oppidum non ita magnum, pulchro tamen ſitu: eſt enim loco plano, forma fere quadrata, ac Lotharingicorum Ducum palatio clarum, quod Antonius Dux magnifico ædificio ampliavit, & hic Carolus, qui nunc rebus præeſt, Cœnaculum adjunxit, quod vel trium menſium abſolvit ſpatio, ut in eo Henricum Andegavenſium tunc Ducem, dum is ad Polonicum regnum proficiſcitur, exciperet. Factæ ſunt & in eo exequiæ Claudiæ Valeſiæ Henrici II Francorum regis filiæ, ejuſque conjugis, nuper admodum defunctæ, more in ea familia uſitato. Imago ipſius defunctæ, vivæ quam ſimillima, regalibus induta veſtibus in lecto ſublime collocata erat; ad eam quo-

tidie mane accedebant famulæ, ac domeſtici nobiliores, qui circa vivam aſſueverant, quaſi & adhuc dominam ſalutaturi; Medici etiam ut conſultaturi de ejus valetudine: & tempore ſolito poſita ante lectum menſa, cibi apponebantur per eos, qui vivæ miniſtrabant, pauperibus tamen mox abſoluta cerimonia diſtribuendi. Et hoc XL dierum ſpatio, quo toto etiam tempore, templa in ipſa urbe clauſa ſunt, & ſolita ſacra omnia in hoc ſolo fiunt Cœnaculo, extructo ad id altari. Senatus omnis atratus incedit, atque annum integrum à tripudiis & ſaltationibus abſtinetur. Prope palatium ædes eſt D. Georgii, in qua monumentum Caroli Burgundionum Ducis, cui hanc dicebant appendiſſe inſcriptionem:

Caro-

Carolus hoc busto Burgundæ gloria gentis
Conditur, Europæ qui fuit ante timor.
Ganda rebellatrix hoc plebs domitore, crematas
Post patriæ leges, perpete pressa iugo est.
Nec minus hunc sensit tellus Leodina cruentum,
Cum ferro & flammis urbs populata fuit.
Monte sub Heritio Francas cum rege cohortes
Inpavidam valido truserat ense fugam:
Hostibus expulsis Eduardum in regna locavit
Anglica, primævo restituẽs solio.
Bella ducum, regumque, & Cæsaris omnia spernens,
Totus in effuso sanguine lætus erat.

Denique dum ſolitis fidit temerarius armis,
Atque Lotharingo cum Duce bella movet:
Sanguineam vomuit media inter prœlia vitam,
Aureaque hoſtili vellera liquit humo.
Ergo triumphator longæva in ſecla Renatus
Palmam de tanto Principe victor habet.
O tibi, qui terras quæſiſti Carole, cœlum
Det Deus, & ſpretas antea pacis opes.
Nunc dic Nanceios cernens ex æthere muros,
A clemente ferox hoſte recondor ibi.
Diſcite terrenis quid ſit confidere rebus;
Hic totiens victor denique victus adeſt.

Aliud.

Aliud.

Dux iacet hic Carolus, Belgarum illa ignea virtus,
Cui Mavors dederat bella gerenda pater:
Quem timuit subitis animosus Gallus in armis,
Cuique Alemannorum terga dedere duces:
Quique animum Hesperias bellis agitabat in urbes,
Sed subito invertit sors truculenta viam.
Nam cum Ranerium bello sibi provocat hostem,
Occubuit fuso milite stratus humi.
Quæ ne tanta viri laus intestata iaceret;
Hoc victor victi condidit ossa loco.
eCCe Leo CeCIdIt, IaM paX qVæsIta VIgebIt.

Cor-

Corporis ejus reliquias, Maria Caroli V Aug. ſoror an. Sal. MDL hinc transferri, & Brugis Flandrorum ſumtuoſiſſimo componi monumento curavit. Locus ubi oppetiit, oſtenditur non procul ab ipſa urbe ad rivulum quendam, quem ut cæſo jam exercitu, fugiens parat tranſilire, effuſo equo, ibidem & confoſſum ferunt. Crucem hic lapideam videas cum hac inſcriptione Gallica in ærea lamina:

En l'an de l'incarnation,
Mil quatrecens ſeptante & ſix,
Veille de l'apparition,
Fut ſe Duc de Bourgongne occis,
Et en bataille ici tranſſis,
Ou croix ſuis miſe pour memoire,
René Duc des Lorrains, mercis
Rendant à Dieu eut la victoire.

Eſt & paullo altius, ubi prœlium id commiſſum volunt, ſacellum

lum quod Burgundionum vocant, cum adjuncto cœmiterio, & tabula ærea, in qua Gallici verſus, qui infra ſequuntur:

Mil quatre cens ſoixante & ſeize
advint,
Que Charles Duc de Bourgongne
ici vint,
Acompaigné de ſoudars & gen-
darmes,
Cuidant Nanci ſurprendre à force
d'armes,
Veille des Rois qu'on depart le ga-
ſteau,
Il fut occis en paſſant un ruiſſeau.
Et la pluſpart de ſes hommes de
guerre
Furent occis, & ſemés ſur la
terre,
Puis recueillis par le commande-
ment
Du preux René, qui vertueuſe-
ment

Obtint

Obtint ſur eux glorieuſe victoire,
Dont les corps ſont ci giſans en memoire
De ce conflict. Renee de Bourbon
Noble princeſſe, aiant vouloir tresbon
Femme du tresilluſtre Duc Antoine
Fils de René noble duc de Lorraine,
A fait baſtir ce cimitiere, & croix,
L'an mil cincq cens avecque vingt & trois.
Priez à Dieu, que par ſa ſaincte grace
Aux treſpaſſés pardon & merci face.

Et hæc quidem de Carolo, Regis Philippi abavo, de cujus interitu multum eſt diuque dubitatum, cum talem Imperatorem tot rebus geſtis clariſſimum, vix unquam ſuperari poſſe exiſtimarent. Sunt in hac eadem D. Georgii æde

æde Lotharingicorum aliquot Ducum tumuli, ſine inſcriptionibus, ut & in aliis templis; certum enim ſepulturæ locum non habent. Ex poſterioribus tamen magna pars ad D. Franciſci, quæ ad alterum eſt palatii latus, tumulata eſt, ubi Dux Renatus, qui rex idem erat Siciliæ, monumentum habet magnificum: hic & Dux Antonius, & Franciſcus hujus pater, & ipſa ejus Claudia, ad cujus recentem tumulum appenſæ virorum doctorum lachrymæ, & frequentes omnium ordinum gemitus, eximiam ejus erga ſingulos pietatem tam clare teſtantur, ut amiſſæ Principis deſiderium, nec ipſa temporis longinquitate videatur emolliendum. Ad urbis mœnia fluit *Meurta* dictus fluvius, qui III hinc M. paullum ſupra arcem *Condei* dictam Moſellæ miſcetur. Ejus

apud antiquos ſcriptores, quod quidem ſciamus, nulla extat mentio, ut nec hujus ipſius urbis. quam tamen Ptolemæi *Naſium*, ſive *Naſſium*, quod & in Antonini, de quo ſupra, Itinerario reperitur, non incommode poſſis exiſtimare. Et hæc fere ſunt, quæ hoc loco notanda putavimus. niſi quem & munitionis ratio, mœnium & propugnaculorum diſpoſitio, & armamentarium delectet, machinis bellicis omnis generis inſtructiſſimum, ad quæ facile nobis patuit acceſſus, inclyti Comitis Salmenſis, qui hoc tempore Duce abſente toti Lotharingiæ præerat, comitate erga nos ſingulari: & Ioannes Scillius noſter eidem Comiti, & ipſi adeo Duci, ob inſignem in re geographica peritiam juxta & diligentiam gratiſſimus, per ſingula nos deduxit, omnium
uſum

uſum commonſtrans, ut eſt in ea profeſſione verſatiſſimus. Eundem & comitem habuimus ad D. Nicolai fanum, quod ad II hinc eſt M. ſupra eundem Meurtam fluvium, loco plano, & fertili. Ædificium eſt non ita vetuſti operis, ſed magnæ ſane molis, & ſtructuræ altæ, luminoſum omnino. Sed columnas in primis, quæ totum faſtigium ſuſtentant, mirabamur, ejus altitudinis, tum gracilitatis, ut tanto oneri vix pares judicares. Turres habet duas à fronte, in quarum una Caroli Lotharingici Cardinalis, qui idem Metenſis erat Epiſcopus, cuique hæc parebat eccleſia ſub Prioratus, ut loquuntur, titulo, in ſummo culmine Symbolum: obeliſcus ſcilicet, cum hedera circumplicata, & inſcriptione, TE STANTE VIREBO. Aſſervatur in hac æde ex Divi Nicolai,

Myræ epiſcopi, quæ urbs erat Lyciæ, ex eadem Lycia, Patera urbe, oriundi, manu, articulus unus, inclufus auro, gemmis multis interſtincto: unde hujus primum loci nata religio, & advenarum frequentia in eam excrevit amplitudinem, ut jam non pagum, ſed urbem, & quidem totius Lotharingiæ cultiſſimam poſſis dicere, ſi muro clauderetur. ea eſt ædificiorum venuſtate, viarum apta diſpoſitione, incolarum multitudine, ut nihil ultra requiri poſſit; ſed ob mercaturam præcipue, & omnis generis opificia commendatur, & mercatores in primis opulentos habere fertur. Hic & nos conſtituta peregrinationis hujus meta, Nanceium revertimur.

Nanceiò egreſſis ſecundum Meurtæ fluminis ripam, occurrit ad montium radices pagus *Marcheville,*

cheville, cujus incolas perfidia aliquando in ſuum Ducem (eum hiſtoriæ Fridericum II appellant) notatos ferebant, atque ea de cauſſa, quotieſcunque cum reliquis Principis domeſticis epulari contingit, panem eis inverſum apponi. Exſtant ibidem rudera rotundæ turris, in qua is Dux ex venatione ſubductus ad triennium detentus dicatur. & alia multa de eodem paſſim circumferuntur. Toto hoc itinere à dextris prata ſunt virentia, quæ Meurta leni flumine præterlambit, aut gratis irrigat anfractibus. à læva continui quodammodo montes, & ad eorum radices fertiles agri, ob tritici potiſſimum bonitatem commendati. Multus in eis provenit ebulus, quem fertilitatem dicunt portendere, & quidem totius antiquitatis conſenſu: ſic enim Cato apud

 Pli-

Plinium inter frumentarii ſoli notas primum ponit ebulum, & piros quoque maloſque ſilveſtres enumerat. Vidimus hic & ſorbos, & proceras arbores quas ſua lingua *erable* vocant; Latinis acer eſt. Pirorum præterea ac malorum ingentem copiam, ex quorum ſilveſtribus potum ſibi conficiunt, quem & limpidum fieri ut vinum, & integrum fere annum conſervari incorruptum aſſerebant. Hinc ad *Moſellam* venitur, quem Meurta loco plano, inter prata, paullatim accedit, & longo tractu æquali quaſi curſu comitatur, relicta inter utrumque alveum exigua admodum terra, donec tandem paullum ſupra *Condeium* arcem, quæ à dextris in rupe eſt, pago ſibi cognomini impendens, facto cum Moſellæ alveo angulo acutiſſimo, ejus & aquis miſcetur.

Vltra Moſellam ſacellum eſt D. Euchario dicatum; ad cujus limen inſcriptionem hanc (ſi quem ea mediæ ætatis elegantia delectat) excepimus ex tabula lapidea:

Ex Catalonie regis proſapia Baccii & Lientrudis editi ſunt nobiliſſimi ſanctique, ſubſcripti videlicet Sanctus Eucharius, Sanctus Elighius, Sancta Libaria, Sancta Suſanna, Sancta Memia, Sancta Oda, & Sancta Gertrudis, quorum dignis ſuffragiis & glorioſis meritis cum ipſis aſſociemur in cœlis.

Pour l'amour du createur ici en ceſt lieu, & alentour nobles barons, chevaliers, & champions de la foi de la vie eternelle ayans la ſoif, deſquels le mireur & exemplaire eſtoit Monſ. S. Euchaire par VVanldres Sarazins,

& payens estans avec l'apostat Iulien vingtz deux centz par nombre, sont ici mis encomble en l'an CCCLXII. *La* x *Kalende de Mai, furent mis en ceste mactz.*

HII FELICES PRÆLIBATI
IVLIANI GLADIO SVNT TRVN-
CATI.

A Nanceio III circiter M. in sinistra Mosellæ ripa pagus est vulgo *Dieulevvart* dictus, & arx in rupe, ad cujus pedem erumpunt gelidissimi fontes, magna aquarum abundantia. Hic paullo ulterius ad eandem Mosellæ ripam vicus est exiguus *Sarpainge*, de cujus antiquitate multa incolæ referebant. Oppidum olim amplum fuisse à Sarpignia quadam regina denominatum, quæ & in eo regiam habuerit. Ostendunt in ejus rei testimonium ruinas quasdam murorum, ubi thermas quondam

fuisse

fuiſſe volebant. nos quæ eorum figura fuiſſet non valebamus conjicere, tantum ſubdubitabamus num caſtrorum inſerviiſſent munitioni, cum eorum magna ſit craſſitudo, & foramina in eis cernantur adhuc rotunda & anguſta, quaſi ad ejaculanda miſſilia. hic & numiſmata antiqua erui; & hoſpes ad quem diverteramus nobis dedit æreum nummum C. Cæſaris Caligulæ, quem ſe ibidem reperiſſe affirmabat. Exſtat in pariete domus cujuſdam ruſticæ antiquum marmor, in quo reginæ illius imaginem eſſe volunt. eſt manu omnino artifice ſcalpta imago muliebris, longioribus induta veſtibus, equæ inſidens, quam pullus videtur lactare; ipſa vero calathum, aut ſimile quidpiam geſtat, in quo pomorum figuram, ficubus haud abſimilium, videbamur digno-

gno-

gnoſcere. Suſpicari ſane eſt ex hac ſcalptura locum hunc alicujus olim nominis fuiſſe: ſed de hoc, ut & de aliis quamplurimis, deſiderantur hiſtoriæ; fabellarum vero inanium apud profanum vulgus nullum eſſe modum, nemini non exploratum exiſtimamus. Hinc ad I M. urbs eſt ad utramque Moſellæ ripam, quas pons connectit lapideus, à quo, & arce, quæ è regione ejus eſt in alto montis vertice *Moſon* dicta, vulgo *le pont à Moſon* appellatur, Latine

MVSIPONTVM

novo vocabulo, ut & ipſum oppidum non ita vetus habetur, atque paullatim ob pontis commoditatem coaluiſſe ferunt. Nihil vidimus in eo quod antiquitatem ullam referat. Philippa Antonii Ducis, cujus ſupra meminimus, Geldriæ

driæ Ducis filia (unde & Lotharingici adhuc Principes in ſuo clypeo Geldriæ pinguntinſignia) cœnobium hic ædificavit Divæ Claræ, & ipſa in eo, poſtquam moniali veſtitu, atque profeſſione, aliquot annos egiſſet, diem clauſit ſupremum: viſiturque ejus monumentum, ad quod ipſa in eodem veſtitu ad vivum expreſſa. vultus è marmore eſt candidiſſimo. veſtis interior nigrum, ſuperior griſeum refert colorem, ipſo marmore hos colores omnes miniſtrante; quod & hinc non procul exciſum affirmabant. Hinc denuo ad Moſellæ ripam, ſed dexteram, ſecundo flumine progredimur itinere amœno penitus. nam ad flumen prata, paullo altius campi fertiles, ac demum mons veluti continuus, & ſilvæ. ad montis pedem plurimi pagi, & arces in ſummis jugis poſitæ:

ſitæ. ad lævam fluminis, niſi quod montes paullo depreſſiores apparent, eadem eſt fere facies. In hoc itinere pagus eſt *Iouy* vulgo dictus. inter montium radices, & Moſellam, ubi quantacunque eſt inter montes utroſque, qui ripas ambiunt, diſtantia, aquæductum antiquitus fuiſſe, indicant ejuſdem, quæ adhuc exſtant, reliquiæ: arcus enim adhuc reſtant multi, ſuntque ex albo lapide, in laterum formam diſſecto; & nonnulli quoque ejuſdem operis in adverſa ripa cernuntur. Incolæ aſſerebant in eodem loco fontem hodieque eſſe; quamvis hos arcus (ſolita inſcitia) ponti inſerviiſſe putantes, & ab hoc pago in montis ipſius jugo minores alios arcus fuiſſe dicebant, qui verſus urbem Metenſem, quæ I hinc diſtat M., excurriſſe viderentur. Altitudo juxta ripam

ripam pedum eſt circiter LX. Vnde conjicere eſt, quanta totius operis moles fuerit, quantaque altitudo arcuum qui in ipſo erant fluminis alveo, quorum hodie nihil ſupereſt. Referebant iidem incolæ ſuperiorem arcuum partem planam omnino eſſe, cœmento rubei coloris inductam, & in ejus medio domunculam non ita multis abhinc annis adhuc fuiſſe, ab utraque parte patentem, quam nos partem tecti fuiſſe quæ tubum tegeret ſuſpicabamur. Hinc ipſam videre eſt

METENSEM VRBEM

in ampla planitie, quam Moſella in varios diviſus alveos irrigat, & pars quidem ejus muros ad lævam lambit, pars & eoſdem ſubit, ut civium uſibus inſerviat, atque ſic diviſim fluit ad inferiorem uſque

eorum ambitum, ubi recepto Sella altero flumine, qui dexteram urbis partem alluit, in unum denuo alveum colligitur. Sed situ in primis ipsius urbis delectabamur: cum enim agrum late circumjacentem planum habeat, ejus tamen area paullum prominet, ut in eo Veterum rationem in condendis urbibus agnoscas. ad summum siquidem templum multis gradibus ascenditur, juxta quod forum rerum venalium, altiorem totius areæ partem occupat, & ab eo undique versus muros paullatim descenditur, prærupto tantum in una parte clivo, ubi vias duas lapidibus stratas, sic dispositas videas, ut altera per alterius domorum culmina excurrat. Templum Divi Stephani nomen tenet, qui civitatis est patronus, pulcherrimum vero opus, si quod aliud toto

hoc itinere vidimus, & ſua mole ſpectabile, quodq; raro accidit, omni ex parte conſummatum. dicebatur in eo fuiſſe crucifixi ligneam imaginem totam laminis aureis ſuperinductam. Vidimus labrum porphyreticum rubei coloris, magnæ capacitatis, pedes x longitudine excedens, in quo luſtrales aquas adſervant. Sunt & alia in hac eadem urbe ſumtuoſa templa. & multa erant in ejus ſuburbiis, inter quæ D. Arnolphi Baſilica, Imp. Ludovici Pii Aug. Caroli F. & filiarum aliquot Pipini regis ſepultura celebris. Omnia hæc abſumſit belli rabies, ita ut ſuburbii ne veſtigium quidem nunc ſuperſit, neque ultra muros quidquam præter campeſtria videas. Antiquorum hanc eſſe *Divodurum Mediomatricorum* oppidum, ut eſt apud Cornelium Tacitum, exiſtimamus,

mus, cum toto hoc tractu nullum aliud restet, quod æque antiquitatem referat, quodve ad Veterum descriptiones melius conveniat. & fuit hoc sane singulis temporibus celebre, ipsique Trevirorum urbi quodammodo æquale, ut Ammianus quoque Marcellinus, qui scripsit tempore Valentiniani & Valentis Augg., ubi Galliam describit, utrumque eadem dignitate in Belgica prima constituit, & hoc quidem Mediomatricos, illud Treviros, *domicilium Principum clarum*, (ut de oppido ipso eum loqui, non de populo constet) nominat; jam tum propriis locorum nominibus ex usu communi evanescentibus, ut oppida ipsa populorum nominibus appellarentur. Sic quæ apud Cæsarem urbium nomina Durocortorum, Bratuspantium, Lutetia, & alia multa in

uſu eſſe deſierunt, manentibus populorũ appellationibus, Remi, Pariſii, Bellovaci, ipſis locis attributis. Exſtat tamen *Divoduri* appellatio apud Ptolemæum & Tacitum, item & in Provinciarum Itinerario, cnjus jam aliquoties meminimus. Sed antequam Mediomatricorum urbe, hodieque celeberrima, excedamus, placet inſcriptionem antiquam huc referre, quam in ædibus Ioannis Daubri argentarii ex baſi quadrilatera, quam inter rudera portæ publicæ erutam dicebat, excepimus: ejus itaque ſingulæ facies hæc habent verba, à prima, quæ videbatur, ſiniſtrorſum legendo:

I.

I. O. M.
IN HONOR
DOMVS DIVI
NAE VICVS HO
NORIS PVBLICE

POSVER. HI QVI
INFRASCRIBTI SVNT
CVRA EORVM .T. IVL
ADIVTORIS. M PAVLLI
MARTIALIS .P. DONNA
XI.

2.

Q. GIAMIVS
BELLVS ET
COMMVNIS
GIAMI FILI
ELVORIX
VARICILLI F.
MELVSCINTVS
M. I. F.

3.

M. MACIRIVS
TRECTVS MANI
PRETIVM DONAVI
ERENTINVS ET
PEREGRINVS IL
LANVISSAE FILII
GAIVS GERM. CO
ROBVS. SEX ELV
IVS. CLEMENS.

4.

P. ATTIVS
ANTIGVS
L. VETTIVS
DERCOIE
DVS. M. VET
TIVS MER
CATOR.

Moſella Sellæ aquis auctior per plana fluit, verſus

THEODONIS VILLAM,

ſic eam Regino Prumienſis, & ejus ætatis ſcriptores appellant, Gallis *Thionville*, ipſis Germanice autem loquentibus *Dittenhoffen* dictam. Oppidulum eſt munitum, & belli cladibus notum. De ejus origine nobis nihil conſtat. Si quis vernaculum ejus nomen attendat, ſuſpicari poſſet, ab eodem Theodone denominatum (quiſquis tan-

dem ille fuerit) à quo & mons, Luxemburgo non procul, *der Dittelberg* dictus. quod enim Latinis *Theo*, id apud Germanos fere in *Dith*, aut *Thit* commutatur, ut videre est in *Theodorus* & *Theobaldus*, quæ ipsi in *Dithrick*, & *Thibald* commutant. Est autem mons ille non ita altus & ab omni parte sensim acclivis, in quo oppidum olim fuisse asserunt. erui enim quotidie ædificiorum rudera, multa etiam antiqui operis; & in agrorum distinctionibus adhuc in usu esse appellationes, quibus urbium regiones, & partes designantur. Tilemannus Stella putat *Augustam Romanduorum* fuisse: convenire enim adamussim hujus loci situm cum Cl. Ptolemæi descriptione. In quo fortasse propius rem attigit, quam qui ejus loco Luxemburgum ipsam reponunt, cum ea nec sit

ſit ita vetus, ut poſſit ad eam antiquitatem referri, ac de ejus conſtet initiis. Nos vero eam Auguſtam quam eandem Veromanduorum dici videmus, in ipſis potius Veromanduis non procul Divi Quintini fano conſtituendam judicamus. Ad hanc eandem ſiniſtrã Moſellæ ripam multi ſunt pagi, ditionis Luxemburgicę omnes, ut qui ad alteram Lotharingici fere ſunt Ducatus. hic & *Siexck* vulgo dictum oppidulum, & arx contra montem: hic enim Moſella paullatim aliam induit faciem, attollentibus ſe ab utraque parte ripis, donec jam excelſi ſint montes; nec humilioribus fere eſt ripis ad ipſum uſque oſtium quo in Rhenum intrat. Eſt aliud paullo inferius Luxemburgicum oppidulum ad lævam, *Graffen Machern* dictum, & pagus *VVaſſerbillich*, ubi

Sura

Sura fluvius (ſic enim ab Auſonio appellatur, vulgo *Saur*) Moſellæ confunditur, & ſua habet ad ipſum oſtium vineta. hinc non procul in eademque ripa pagus eſt *Igel* vulgo nominatus, ubi in loco eminenti ſpectatur nobiliſſimum illud venerandæ antiquitatis monumentum, quo nec cis Alpes inſignius aliud exſtare exiſtimamus, quodque ipſis adeo Italis poſſimus oſtentare. Moles eſt lapidea ex quadrata baſe pedum XII ſenſim aſſurgens ad pedum circiter LXXIV altitudinem, tota ab omni parte variis imaginibus ſemiplanis inſcalpta. In faſtigio aquilæ reſtat fragmentum, globo inſidentis, cui expanſæ alæ, & ante pectus velum fuiſſe apparet. Prima fronte tres oſtentat imagines itidem ſemiplanas, procerioris ſtaturæ; & quidem quæ ad dextram viri, ſiniſtra

mulieris

mulieris esse videtur, dextras jungunt; media ob vetustatem ægre potest dignosci. Has nonnulli Fidii simulacrum, quale & Romæ etiamnum exstet, constituere existimarunt; nos & fidem conjugalem, & eos ipsos, in quorum memoriam sit positum hoc monumentum, quorumque in inscriptione fiat mentio, repræsentare suspicabamur. Sunt supra earum capita tres itidem facies, ex plano circulari prominentes, quæ & fortasse vultus referebãt. Ad pedes inscriptio, cujus quam accurate fieri potuit, reliquias hic subjecimus.

D. T. SECV:::: G...M
N.:::LIS SECVNDINI. SECVRI. ET. PVBLIAE.
PAGATAE. CONIVGI. SECVNDINI. A..NTINI.
ET. L. SACCIO. MODESTO. ET. MODESTIO.
MACEDONI. FILIO. ET. IVST: SECVNDIN: S.
AVENTINVS. ET. SECVNDI:::: CVRVS
PARENTIBVS. DEFVNCTIS. ET:::
:::: VIVIVTAE EPE:::: ERVNT.

Ex

Ex quibus ſane verbis patet, nihil aliud hoc, quam epitaphium eſſe, qualia etiamnum multa exſtant. Sub inſcriptione ad baſim imago eſt legentis ex pulpito, & auſcultantium turba. In ſuperiore limbo minutiores imagines cernas, & in medio quidem quatuor epulantium, more antiquorum. duæ enim accumbunt; qui mos virorum erat: & menſæ aſſident aliæ duæ, ut mulieres ſolebant. Ad dextram miniſtri, quorum alter de abaco pocula ſumere, alter infundere videtur, ad ſiniſtram alius edulia parare. Et hæc fere quæ in frontiſpicio dignoſci poſſunt, qua moles viam publicam ſpectat. à tergo circulus (*Zodiacus*) eſt, cum figuris quibuſdam, & in quatuor angulis ventorum capita. in ejus medio bigæ, & viri imago barbati, quiddam geſtantis parazonio haud

haud abſimile. ad dextrum latus, inferius quidem, trigarum veſtigia apparent, currum trahentium, & complicatas ſarcinas mercatorum more. pars ſuperior bigas habet, & carpentum, in quo duo ſedent. Reliquas imagines ſic attrivit tempus, ut earum fere nihil emineat. Eſt hæc moles loco, ut diximus, bene conſpicuo, in agroque quadrato, quem & huic monumento attributum, ut veterum erat circa ſepulturas conſuetudo, judicabamus; quo jure etiam hoc tempore manet, nec ad uſus alios occupatur. Infra hunc locum, in adverſa tamen ripa, oſtium eſt *Saravi*, ut Auſonio dicitur, qui & *Sarra*, fluminis; & pons lapideus ſupra eundem fluvium à Moſella non procul, qui à pago vicino, *Kuntz, die Kuntzerbrug* dicitur, arcubus amplitudinis admirandæ

ſpectabilis; quorum qui in medio ad fluminis alveum, omnium eſt altiſſimus, tum latiſſimus, reliqui ad latera ſenſim humiliores: quo & ipſa pontis ſuperficies ad utramque ripam paullatim procumbit, & operis firmitudini egregie proviſum; ut in eo veterum artificum magiſtras manus agnoſcas. ad utramque ejus partem ſunt ſpeculæ, Trevirorum excubiæ; hujus meminit & Auſonius in delicatiſſimo illo carmine, quo hunc ipſum Moſellam celebrat, his verbis:

Tuque per obliqui fauces vexate Saravi
Qua bis terna fremunt ſcopuloſis oſtia pilis,
Cum defluxiſti famæ maioris in amnem,
Liberior laxos exerces Barbe natatus.

Fluminis hujus & denuo meminit

nit in hoc eodem carmine, ne quis de ejus ambigat nomine:

Naviger undiſona dudum me mole Saravus
Torta veſte vocat, longum qui diſtulit amnem,
Feſſa ſub Auguſtis ut volveret oſtia muris.

Cæterum hic locus ob *piſcationem* ſummopere commendatur: hic *Sturiones* ut nunc vocantur, qui ab Auſonio *Siluri* dici videntur, vaſto corpore magna admodum copia captantur; *Salmones*, *alauſæ*: & præter reliqua piſcium genera, quæ luculenter ille, ut omnia, decantat, piſcem, quem vulgo *Plateis*, Auſonius idem in carmine quodam ad Theonem *plateſſam* videtur nominare, qui omnino marinus piſcis eſt, hic ibidem aliquando captum referebant nautæ; tantamque eſſe in hoc amne

piſcium omnigenum fœturam, ut cum nullo alio conferendus videatur. De hoc Sarræ fluminis, & Moſellæ confluente, intelligenda volunt nonnulli Suetonii verba in C. Cæſare Caligula, ubi de ipſius agit Imperatoris natalibus: *Plinius*, inquit, *Secundus in Trevi-ris vico Ambiatico ſupra Confluentes genitum ſcribit*. Pagum ſane *Ambitivum* reperimus in diplomate quodam Pepini regis; in alio item Imp. Caroli Magni Aug. ejus filii, ejuſdem fere tenoris, in quibus inter reliquas donationes factas cœnobio Divi Maximini Trevirenſis, enumerant Eccleſiam Sancti Martini in pago Ambitivo conſtructam. verum ubi hæc ſit Eccleſia, vel pagus, quanquam de eo diligenter percunctati, hactenus non potuimus reſciſcere. Sed ad propoſitum iter revertamur.

mur. A Saravi oſtio ipſam

TREVIRORVM VRBEM

accedentibus, primum occurrit Divi Matthiæ cœnobium, in cujus cœmeterio multæ ſunt cryptæ, & in eis Divorum tumuli. ad unius earum caput inſcriptionem hanc antiquam excepimus.

INFANTI DVLCISSI-
MO DEFVNCTO
QVI VIXIT MENSES V.
DIES XX. PATER ET
MATER PIISS. FECER.

Ab utroque latere hujus inſcriptionis adſculpti ſunt duo Genii alati. Eſt in hoc eodem cœmeterio ſtatua mulieris, jacentis ut fluminum Nymphæ fingi ſolebant, ac ſine capite, ex marmore candidiſſimo. Sed longe pulcherrimus eſt urbis ipſius aſpectus, quique

 adeo,

adeo, quæ ejus olim fuerit claritudo, manifesto arguat, si quis secundo flumine eam accedat. Hic enim ut Mosella primum sinuosum amnem reflectit, urbem recta petiturus, adversa sese fronte effert ante ejus muros moles alta antiqui operis, in quam ut oculorum aciem intendimus, fornicem quondam fuisse, sive arcum triumphalem, judicavimus, & in mentem venere Ausoniani versus in Mosella:

-- Nec præmia in undis
Sola, sed Augustæ veniens quod mœnibus urbis
Spectavit iunctos, natique patrisque triumphos
Hostibus exactis Nicrum super, & Lupodunum
Et fontem Latiis ignotum annalibus Histri.

Loquitur autem de Valentiniano

no Aug. ejuſque filio Gratiano, quos aliquoties Germanos fudiſſe, & longius à Rheno ſubmoviſſe, ejuſque limitem, ut & Danubii, pacaſſe, legimus.

Et poſt hanc molem & altera, ruinoſa penitus, quæ num & fornix alter fuerit, ut omnia quadrent Auſonianis verbis, non valuimus dignoſcere. Oppidani, ſolita inſcitia, molem utramque turres veteres nominant. Vrbs vero ipſa ſitu eſt plano, latus ſiniſtrum claudit Moſella, portus crepidinem leniter adlambens; ad alteram ripam mons eſt præruptus, & unica omnino ad ejus pedem via; hanc urbi connectit pons lapideus, in quo fornicum amplitudinem, & fundamenta in primis lapidibus magnitudinis inuſitatæ aggeſta mirabamur; ſiquidem ea propter fluminis humilitatem,

qualem ſe multis retro annis nec vidiſſe meminerant, alte ſpectabantur; & Romanorum quidem id opus judicabamus. Ad arcuum commiſſuras columnæ ſunt ſemiquadratæ ex ſingulis lapidibus altero alteri ſupraposito, quæ paullum exſtant ſupra pontis marginem; in his Deorum olim fuiſſe ſimulacra referebant. Pontis hoc loco ſupra Moſellam mentionem facit Cornelius Tacitus lib. IV. ab exceſſu Neronis, qui ulteriora Coloniæ annecteret. Spectat hoc latus urbis quod ad Moſellam, occidentem fere Solem, aut Corum ventum. ad dextram, collem habet ſenſim acclivem, totumque vitibus conſitum, cujus & partem mœnibus olim incluſam fuiſſe indicant Auſonii verſus, hunc eundem ſitum delineantes:

Lata

Lata per extentum procurrunt mœnia collem;
Largus tranquillo prælabitur amne Mosella.

Reſtant adhuc in eodemque colle ædificiorum rudera, & ſubterranei meatus, opere latericio incruſtati, & pagus ibidem *Levi* dictus; eodem hodieque jure utitur, quo Trevirenſes cives. profluit hinc rivulus, qui urbem perluit, quem ſua lingua *Levibach*, Latine *Oleniam* nominant. Et hæc quidem ad latera, quibus ad Orientem, & Occaſum, ut diximus, vergit; quadrata eſt enim fere hoc tempore, niſi quod ſecundum Moſellæ ripam paulo ſit extenſior, & tota quidem muro non contemnendo cingitur. Qua vero ad Auſtrum ſpectat, moles eſt illa antiqua, de qua mox diximus; & paullo altius D. Mathiæ cœnobium,

bium, & ſacella aliquot. Ad Aquilonem, ultra murum, porta eſt altera, quam campeſtrem vel ſua lingua *Feldtporte* vocant, ad quam urbis mœnia ante Hunnicam depopulationem pertinuiſſe aſſerunt. Intra hanc portam, & ipſa quæ urbem nunc ambiunt mœnia, cœnobia ſunt D. Paulini, & D. Maximini, magnæ molis utrumque, ſed Maximini nobile in primis, & opulentum, quodque fundationem ſuam refert ad Imp. Conſtantinum Max. ejuſque matrem Fl. Helenam Conſtantii Aug. Sed nunc incendio deformatum eſt, nec patiuntur Treviri, ut inſtauretur, cum tam prope muros ſit, ne tempore belli receptaculum hoſti præbeat. ex murorum certe, columnarumque fragmentis judicare eſt, quam ſplendidum olim fuerit. dicitur ipſam Archiepiſco-

piſcopalem ſedẽ opulentia quondam æquaviſſe. D. Paulini ædes adhuc eſt integra, & in ea hinc inde multæ reſtant inſcriptiones antiquæ, aut mediæ ætatis.

Diaconus hujus ædis referebat, hunc locum Campum Martium olim dictum fuiſſe, quo etiam nomine in hiſtoriis paſſim occurrere. proximum item collem vitiferum Martis ejuſdem, ut alterum huic oppoſitum Apollinis, nominibus inſignitos, quorum & reſtarent in vulgari appellatione veſtigia. Hanc vero ædem Divæ primum Genitrici dicatam fuiſſe, poſtea Divo Paulino, tranſlata Divæ Virginis ſede ad Moſellæ ripam, ubi & adhuc eſt in hoc eodem pomœrio. In ipſa jam urbe ſunt & templa multa, & admodum inſignia, mediam tamen ætatem referentia, ut ea quæ Colo-

niæ

niæ Agrippinensium, & Aquisgrani. tale est & ipsum summum templum, quod vernaculo sono *Dom*, quasi à domo vel à Domino appellant, Divo Petro Apostolo, civitatis patrono, consecratum. Nisi cui fortasse Divi Simeonis ædes videatur antiquior, & Romana quodammodo tempora referre. Collis jugum occupat, qui unicus est in hac urbe, forma quadrilatera, oblonga, tota ex lapidibus subcinericei coloris, & quidem magnitudinis ita stupendæ, ut vix credatur, hominum manibus potuisse eo advolvi, usque eo ut apud imperitum vulgus fabella locum invenerit, Cacodæmonis usum auxilio, qui eam ædificavit, cui quidem persuasisset se lupanar & aleatorum mensas ponere, sic, inquiunt, aras vocabat, & pro argumento ostendunt aras, quarum super-

ſuperficies non recta ut reliquarum ſed deorſum ſpectat, & appenſum muro cornu quoddam, ut videtur, quod vocant *Cacodæmonis unguem*; eum ſcilicet, ubi ſe circumventum ſenſit, impetu in aras facto, unguem confregiſſe. atque ejuſmodi fere narratiunculæ proferuntur, quotieſcunque opus aliquod humanum videtur captum excedere. Tres habet hæc ædes concamerationes, ſibi invicem ſuprapoſitas, in quarum ſingulis ſacra facit diverſi ordinis clerus. Facies exterior externo eſt feneſtrarum ordine, inter columnellas ſemirotundas; ex eodem omnia lapide, pręterquam ad chori (ut nunc loquuntur) ambitum, ubi & columnellæ ſunt marmoreæ. Moles eſt admiranda, cui in tota hac Gallia noſtra nec parem aliam ſupereſſe exiſtimamus. atque unicum for-

taſſe ædificium hoc fuit, quod operis eximia ſoliditas, à tot cladibus, quibus hæc urbs ab exteris nationibus, Hunnis, Francis, Normannis vaſtata eſt, vindicavit, cum reliqua in favillas abiiſſe videamus, nec ex *antiqua illa Treveri*, Principum domicilio, quidquam reſtare, præter columnarum & marmorum fragmina, hinc inde diſperſa, & rudera ſub terras, quæ ſubinde veteris ejus ſplendoris admonent. Ex *Theatro*, cujus ſcriptores ſæpius meminerunt, reliquum eſſe videtur fragmentum illud operis latericii, cæmento ſuperinductum, & feneſtris grandioribus plenum, eo loco, ubi nunc domus eſt Archiepiſcopalis, quod oppidani ex Conſtantini Max. Aug. volunt eſſe palatio. Exſtant ejuſdem prorſus operis aliæ ruinæ ad portam quandam, de quibus

bus ipſi varia referunt, quorum fides apud eos ſit: ut & eorum quæ de Trebeta ſuo conditore, Nini Aſſyriorum regis filio, huc profugo, circunferunt, & de Idolorum templo, ac Mercurii ferrea imagine. De qua tamen placet hic verba ex eorum Annalibus manuſcriptis deſumta referre; quæ rem ita aſſeverant, ut nihil ad faciendam fidem requiri ultra poſſe videatur. Sic enim poſtquam de templo ipſo fecit mentionem, quiſquis eorum auctor fuerit: *Huius in veſtibulo* (inquit) *ex lapide quadro inſignis arcus exſurgens habet ferream Mercurii imaginem, (dictu mirabile) in aëre pedentem. ſeorſum autem Iovem marmoreum, ſcutellam auream manibus tenentem, cui tus immiſſum redolebat in naribus circunſtantium, tanquam ſi igni immitteret, nec tamen urebatur.* Quod ne forte no-

ſtris dictum verbis, tanquam à nobis confictum credere quis detrectet, non nos, ſed potius audiat Galbam Viatorem, Licinio Sophiſtæ, hoc ipſum inter cetera rerum ſtupendarum quas viderat & audierat, his verbis conteſtantem. Sic enim ait: *Audi præterea quod mireris: Treveris eſt civitas Galliæ nobilis, ubi Senecio quidam, cuius hoſpitio uſus ſum per duodecim dies, in ſuburbio civitatis, ferream effigiem Mercurii volantis, magni ponderis, oſtendit in aëre pendentem. Erat autem magnes, ut hoſpes idem mihi oſtendit, ſupra in fornice, itemque in pavimento, quorum naturalis vis è regione ſibi ferrum aſcivit, ſicque ferrum ingens, quaſi dubitans in aëre remanſit. Vidi etiam in eadem vrbe, ingentem è pretioſo marmore Iovẽ, ſcutellam auream duorum pedum latitudinis tenentẽ, ubi hoc inerat ſcriptum:*

IOVI

IOVI VINDICI TREBERORVM
EX CASV QVINQVE CIVITATVM RHENI PER
TRIA DECENNIA DENEGATO SED FVLMINE
ET CAELESTI TERRORE EXTORTO
FACTVM ARTE MECHANICA.

Nam tus quaſi prunis impoſitum redolet ſi immiſeris, nec tamen deficit, quod ita probavi eſſe. Hæc ille. Sed antequam reliqua exſequamur, non alienum erit, ex politioribus quoque Hiſtoriis de Treviris aliquid repetere. Idem C. Cæſar, de quo jam ſæpius, *Trevirorum gentem omnium Belgarum potentiſſimam iuxta & bellicoſiſſimam facit, ac propter vicinitatem Germaniæ quotidianis exercitatam bellis, quæ equitatu valeret plurimum, & copias quoque haberet pedeſtres.* quare reliqua pene Gallia pacata ipſi nec imperata faciebant, nec ad concilium veniebant, niſi armis coacti, & novis ſubinde ſtudebant rebus,

cum magnas haberent clientelas Eburonum, & Condrusonum, & latissimos fines. Siquidem ad Rhenum ab una parte pertingebant, ab altera ad Nervios usque Menapios, & Mediomatricos. Eorum vero oppidum nullum nominat: Tacitus *Coloniam Trevirorum* appellat hanc ipsam urbem, de qua nunc loquimur: eandem Mela, Ptolemæus, & Ausonius postea, *Augustam Trevirorum*; hic vero & Treverim nominavit: & ejusdem subinde meminerunt subsequentis ætatis Historiæ, *Metropolim eam Belgicæ primæ* facientes, in qua præsideret vir consularis, qualis erat & ille Ælius Constantius, cujus epitaphium supra posuimus, quod inepte nonnulli, ad D. Constantium Aug. Constantini Max. patrem referunt. In hac urbe *Fabrica* olim erat *Scutaria*, & *Balistaria*.

ſtaria. Meminit & libellus dignitatum, & adminiſtrationum, qui ſub poſterioribus Impp. confectus videtur, *Procuratoris monetæ Trevirorum*, & *Procuratoris Gynæcei Belgicæ primæ*, item *Præpoſiti Argentariorum.* & de moneta quidem fidem faciunt creberrimæ in poſteriorum Impp. nummis argenteis & æreis notulæ PTR. PTRE. T. TR. TRS. TRPS. quæ *pecuniam Treviris ſignatam* innuunt, eadem ratione qua & P. LVG. *pecuniam Lugdunenſem*, & AQPS. *Aquileii pecuniam ſignatam*, reliquaſque in ejuſmodi nummis notulas commode poſſis interpretari. hinc & in lapidibus III-*virorum monetæ Trivericæ* mentio. Manifeſta ſane indicia, quantum hæc civitas belli olim ſtudiis floruerit, ipſi quodammodo Romæ orbis dominæ cis Alpes ſecunda, cum qua & ſuam paſſa eſt ab

exteris nationibus viciſſitudinem, cui obnoxia ſunt in hac rerum univerſitate omnia ; ita tamen ut nec veteres animos depoſuerit, nec facile de ſua libertate quidquam delibari patiatur. Quod & nuper admodum expertus eſt eorum Epiſcopus , cui cum longa fuiſſet cum civibus de civitatis jure controverſia, res tandem ad arma devenit , & caſtra ante urbem in adverſo ad Moſellam monte poſuit. illi ſe acriter defendere: ſed principum interventu, cauſam ad ſummum Imperii Romani Senatum detulerunt. Hinc ſecundo Moſellæ flumine navigantibus ad medium fere M. oppidulum eſt, & arx vulgo *Pfaltz*, quaſi *Palatium* dicas, in ſiniſtra ripa. in dextra II circiter M. pagus *Reol*, loco alto ad lapidis jactum à ripa, montibus fere circumcinctus, in quo arcem

non

non ita multis abhinc annis ædificatam, *Rigelburg* nominarunt, veteris nominis memoriam hac appellatione utcunque renovantes: veteribus ſiquidem *Rigodulum* erat, & oppidum ubi Cerialis tempore Veſpaſiani Imperatoris (ut eſt apud Corn. Tacitum) Valentinum Trevirenſem fudit. Oppidum expreſſe vocat Ammianus Marcellinus. Sed cum in ejus deſcriptione ac ſitu videantur hi ſcriptores nonnihil variare, non extra propoſitum forte ſit, utriuſque verba expendere. Taciti libr. IV ab exceſſu Neronis hæc ſunt: *Eo rapidius Cerialis miſſis in Mediomatricos, qui breviori itinere legiones in hoſtem verterent, contracto quod erat militum Maguntiaci, quantumque ſecum tranſvexerat, tertiis caſtris Rigodulum venit, quem locum magna Trevirorum manu Valentinus inſe-*

inſederat, montibus aut Moſella amne ſeptum, & addiderat foſſas, obiceſque ſaxorum. Marcellinus autem lib. XVI: *Nullo itaque poſthac repugnante ad recuperandam ire placuit Agrippinam, ante Cæſaris in Gallias adventum exciſam, per quos tractus, nec civitas ulla viſitur, nec caſtellum, niſi quod apud Confluentes, locum ita cognominatum, ubi amnis Moſella confunditur Rheno, Rigodulum oppidum eſt, & una prope ipſam Coloniam turris.* Quibus Marcellini verbis permoti nonnulli exiſtimarunt, *Rigodulum* eandem fuiſſe, quæ nunc *Confluentia*; cum diſerte locum notet, ubi Moſella & Rhenus aquas jungunt. In quo tamen nec ſibi ipſi ſatis convenire videtur, & à Tacito diverſum ſentire. Nam ſi Rigodulum eo ſitu erat, quo nunc Confluentia, cum locum dicit montibus aut

aut Moſella ſeptum, nullo modo tacuiſſet, Rheno quoque muniri, nec potuiſſet Cerialis, (quod idem habet Tacitus) fuſo hoſte Rigoduli, poſtero mox die Coloniam Trevirorum ingredi. Quantum ad Marcellinum: Iulianus Imperator, de quo ſcribit, Germanos tunc circa Borbetomagum deleverat, unde recta Coloniam Agrippinenſium properabat, quo tractu nullam neque urbem eſſe, neque caſtellum dicit: unde colligere eſt, eum non ſecundum Rheni ripam iter feciſſe, ad quam caſtella plurima erant, à Druſo Germanico exſtructa, & oppida, Bonna & Antennacum, ab eodem Ammiano ſæpius nominata; ſed altius à Confluentibus Moſellam tranſiſſe, ut nec Borbetomago Coloniam petentibus, per Confluentes, aut ſecundum Rheni ripam recta

eſt iter. Huc accedit quod hujus pagi, de quo loquimur, ſitus, tum loci natura, cum Taciti deſcriptione belle conveniat, atque vel eo ſuam prodat antiquitatem, quod à ripa aliquo diſtet ſpatio, ad quam ſunt reliqui recentioris ætatis fere omnes. Dominus ejuſdem loci opinionem hanc noſtram confirmavit: dicens, idem *Rigoduli* vocabulum expreſſe legi in ipſo Regis Dagoberti authentico, quo hunc locum, cum aliis eidem vicinis, eccleſiæ donat S. Maximini; & repertam aliquando ſub terra viam lapidibus grandioribus ſtratam, quæ verſus Moſellam excurreret. ita ut poſthac de Rigoduli ſitu, aut nomine non videatur ambigendum: vel ſi quis anxie adhuc Marcellini verba urgeat, diverſa ejuſdem nominis loca fuiſſe, ſit ſtatuendum. Hinc

Moſella

Mosella per magnos anfractus, ita ut ad eundem fere locum aliquoties revertatur, unico interveniente inter utrumque fluentem monte, leni omnino agmine labitur, inter montes, ab radice ad summitatem usque vitibus vestitos; sunt enim non ita prærupti, quin facilis sit colonis ascensus ad supportanda quæ ad vineta requiruntur; nec ita alti, ut alter alteri solem præripiat; adjuvantibus ad hanc rem ipsis anfractibus, per quos Solis radii viam reperientes, grata vicissitudine montes ad utramque ripam statis temporibus illustrant. Sunt vero in altioribus montium jugis & pineta, & aptus sementi locus. Ad ipsam etiam ripam, (ne quid hac in parte desideretur) inter fluminis alveum, & vineta, sicubi colles longius recedunt, prata sunt spectatissime

 viren-

virentia, ubi videre eſt armenta paſcentia, quibus & adveniente æſtu facilis eſt ad aquam deſcenſus, juvatque tota proſpectare armenta in ipſo flumine ad pectus uſque frigus captantia. Quin & uſque eo humanis natura rebus circa hoc flumen conſuluit, ut multis in locis, ubi altera ripa montem habet aut collem paullo arduum, altera omnino ſit acclivis, qua demum ratione vinetis integer eſt ſuus ſol, & ad paſtionem locus relinquitur commodiſſimus. Iam ſi qua planities à flumine paulla eſt altior, frumento ſerendo deligitur, provenitque in ea magna admodum copia.

NEVMAGVM

pagus vulgo *Neumagen*, vetus adhuc nomen retinet, quod eſt apud Auſonium in Moſella:

Neu-

Neumagum Divi caſtra inclyta
Conſtantini,
Purior hic campis aër, Phœbuſque
ſereno
Lumine purpureum reſerat iam
ſudus Olympum.

Sed hic repetendi ſunt & hi Auſonii ejuſdem in eodemque Moſella verſus:

Addam præſidiis dubiarum condi-
ta rerum,
Sed modo ſecuris, non caſtra, ſed
horrea, Belgis.

Nam & hoc loco *nihil præter horrea* nunc videas. Sunt & alia hoc tractu oppida non contemnenda. *Bergcaſtel* à dextris, ac paullo inferius *Drabach*, ubi vina laudatiſſima, ac nigri effodiuntur lapides, fiſſiles, ad domorum tecta; & *Enkirch* pagus, cujus agrum ad vini dolia M M M, eorum quæ ſua lingua *Fuder* vocant, annuatim red-

dere aſſerebant. Hinc *Kocheim* oppidum ad alteram ripam, ac paullo inferius, in eodemque latere, oppidum aliud, *Karll* vulgo nominatum, à quo ripæ paullatim fiunt humiliores, & ab utraque parte longius recedunt, ita ut ad Confluentes latitudine ſit Rheno fere pari. Vrbium quæ ad Moſellam, poſtrema eſt

CONFLVENTIA

ad ipſum fluminis marginem ſita, ubi Rheno miſcetur, & fruitur utriuſque amnis longe maxima amœnitate juxta & commoditate, unde & eo in primis nomine delectatur. Dono acceſſiſſe volunt Eccleſiæ Trevirenſi ſub Medoaldo Archiepiſcopo, cujus mentionem facit inſcriptio illa, quam ſupra in Treviris poſuimus. unde & liquet, tempore hunc Dagoberti

goberti regis vixisse, qui annus erat ab instaurata salute circiter DCXXXI. Asserebant etiam, Diploma ipsum, *Cortem Confluentinam* appellare, & donari una cum circumjacente agro, & silvis. *Cortis* vero nomine accipi, quidquid muro veteri, qui hodieque exstat, includitur, intra quem forum rerum venalium, & primarium templum. eundemque Medoaldum nova mœnia quo nunc sunt ambitu urbi circundedisse. *Pontem supra Mosellam*, operis lapidei, præcipuum ejus ornamentum, ædificavit Baldus, vel, ut apud alios est, Balduinus Archiepiscopus, ann. MCCCXLIV. Idem *Carthusianorum monasterium* in summo monte exstruxit in hujus pomœrio. Impendet in adversa Rheni ripa *arx* munitissima, quæ veteri nomine *Erenbreitstein*, recen-

tiore *Hermanstein* ab Hermanno archiepiscopo, qui eam ampliarit, appellata. In proxima rupe arx erat *Helfenstein* , antiqui & clari nominis, cujus tantum supersunt ruinæ, potentioris scilicet vicinitate sensim diffluentes, ac vix suum nomen tuentur.

Instabat jam Nundinarum tempus, quæ Francfordiæ, quæ ad Mœnum fluvium est, magno totius Germaniæ conventu frequentantur, quo etiam properandum videbatur, adverso Rheni flumine. qui tractus, ut omnium est celeberrimus, fuitque semper, quantamcunque vetustatem ferant singularum nationum historiæ: ita eum leviter attingere, aut ex parte describere indecens judicavimus, at potius finem aliquando huic narrationi imponere. Hæc si tibi, Mercator, aliqua

ex parte probabuntur, operæ pretium erit nos effecisse quod volebamus. sin minus, morem tamen gessisse, non mediocriter juvabit. Vale. Antverpia. Nonis Octobr. ann. MDLXXV.

FINIS.

INDEX EORVM QVÆ LIBELLO DE GALLO-BRABANTIA CONTINENTVR.

A.

B.

Belgica

Divo-

E.

F.

G.

H.

I.

Iouy

K.

L.

M.

Mar-

N.

O.

P.

R.

S.

FINIS.

INDEX EORVM QVÆ ITINERARIO FRISIO-HOLLANDICO CONTINENTVR.

A.

B.

C.

D.

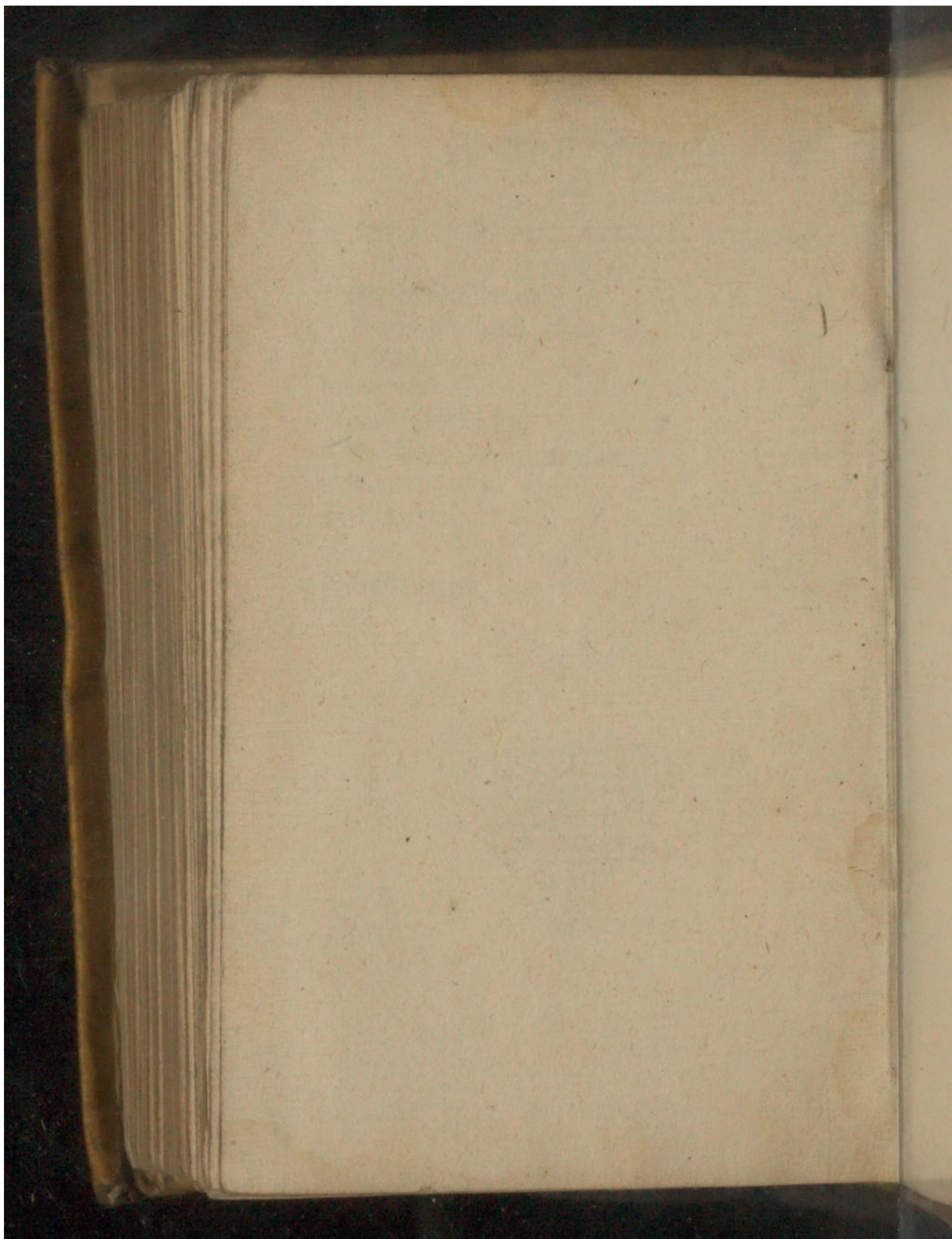
M. Mo-

V.

Z.

FINIS.

Ex museo R. Calvert

